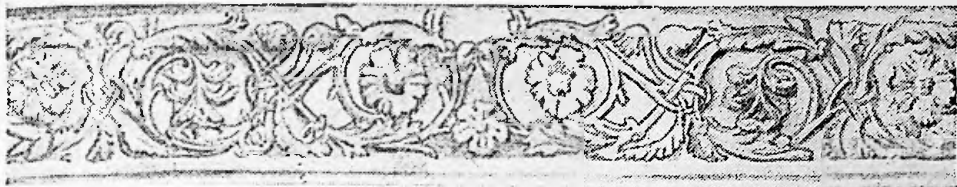

EVUL MEDIU
TÎRZIU

SEC. XVI-MIJLOCUL SEC. XVII

DECĂDEREA FEUDALISMULUI ȘI FORMAREA CAPITALISMULUI

LECȚIA a XXXVIII-a

MARILE DESCOPERIRI GEOGRAFICE ȘI PRIMELE CUCERIRI COLONIALE

Încă din secolul al XIII-lea se observă o inegalitate între dezvoltarea Europei apusene pe de o parte, a Europei răsăritene și a țărilor Asiei pe de alta. Aceasta se datorește mai ales faptului că Occidentul n-a cunoscut distrugerile pricinuite de invaziile și cuceririle mongole sau turcești. Având condiții mai prielnice de dezvoltare, viața economică și cea culturală fac progrese mai mari în apus. Din a doua jumătate a veacului amintit, în sinul orânduirii feudale, în Italia și Flandra apar, sub formă de manufacturi, primele elemente ale producției capitaliste. În veacurile următoare, acestea se îvesc și în alte țări occidentale, pentru a se răspîndi în secolul al XVI-lea în tot apusul Europei.

Dar dezvoltarea elementelor producției capitaliste era frînă de cadrul strîmt al relațiilor feudale, mai ales prin caracterul silnic al muncii țăranilor dependenți și prin îngrădirile puse de breslele producției meșteșugărești.

Pe baza noilor relații de producție capitaliste, care subminează feudalismul, încep să se formeze două clase principale noi: burghezia și proletariatul. Burghezia, dispunînd de mijloace de producție (atelier, unelte, materii prime) și de sume mari de bani investite în producție (capital), exploata munca celei de-a doua. Spre deosebire de șerbi, proletarii erau liberi în ceea ce privește persoana lor, dar nu aveau mijloace de producție. Ca să poată trăi, ei trebuiau să lucreze pentru burghezi, să-și vîndă forța de muncă. Pentru a avea profit cît mai mare, aceștia retribuiau munca lucrătorilor cu salarii foarte mici.

La formarea acestor relații au contribuit într-o măsură importantă marile descoperiri geografice și cuceririle coloniale care le-au urmat.

Cauzele marilor descoperiri geografice.

Prin marile descoperiri geografice se înțeleg îndeosebi călătoriile maritime care au dus, la sfîrșitul secolului al XV-lea, la găsirea unui drum nou spre India și la descoperirea Americii.

Am văzut că normanzii din țările scandinave au alins coastele Americii încă pe la anul

1000. Făcînd abstracție de aceste expediții îndrăznețe, necunoscute în restul Europei, marinarii și negustorii acestui continent nu cunoșteau, pînă la începutul secolului al XIV-lea, decît mările care mărgineau coastele Europei. Dar, începînd cu secolul al XIII-lea, *navigația* a făcut mari progrese. Astfel, s-a perfecționat cîrma; cu ajutorul pînzelor se folosea tot mai mult forța vîntului; se construiau tipuri mai bune de corăbii, așa-zisele *caravelle*. Pentru orientarea în largul mării, s-a perfecționat busola, precum și alte instrumente necesare navigației.

Corăbii engleze din sec. XV. Pe una se vede întrebuințarea busolei.

S-au îmbogățit cunoștințele geografice. Astfel, în secolul al XIII-lea, s-au dobândit știri noi, prin călătoriile făcute pe uscat de misionari și negustori (de exemplu Marco Polo). Începând cu secolul al XIV-lea, au fost cîștigate alte cunoștințe, mulțumită explorărilor maritime întreprinse de genevezi și portughezi de-a lungul coastelor apusene ale Africii. Italienii și catalanii desenau hărți tot mai bune, numite portulane (pe ele fiind notate porturile de pe țarmuri). În a doua jumătate a secolului al XV-lea astronomul florentin *Toscanelli*, pe baza teoriei lui Ptolemeu despre forma sferică a Pămîntului, a desenat o hartă pe care India era situată spre apus de Europa, dincolo de Oceanul Atlantic.

Progresele navigației și îmbogățirea cunoștințelor geografice au permis europenilor să caute *un drum nou spre India*, considerată de ei ca țară a mirodeniilor, a aurului și a altor bogății. Mirodeniile (piperul, scorțișoara, cuișoarele etc.) erau aduse de arabi din India și din alte țări ale Extremului Orient și vîndute negustorilor bizantini în porturile Mediteranei răsăritene și ale Mării Negre. Începînd din secolul al XII-lea, aceste mărfuri erau vîndute negustorilor italieni, ajungînd astfel în țările europene. Trecînd prin mîna multor intermediari, mirodeniile deveneau foarte scumpe. Pe de altă parte, în a doua jumătate a secolului al XV-lea, turcii, prin cucerirea porturilor Mării Negre și prin războaiele lor necontenite, au creat o stare de nesiguranță în aceste părți. Porturile Siriei și Egiptului nu erau încă ocupate de ei, dar comerțul cu arabii a fost monopolizat de

venețieni. Pentru a-și asigura câștigul, arabii, nu permiteau nici venețienilor să meargă în India, spre a se aproviziona direct cu produse de acolo. De aceea, ideea unui nou drum mai lesnicios și mai ieftin spre mirodeniile Indiei preocupa tot mai mult pe apuseni. Încă din 1467, un negustor rus, *Nikitin*, a ajuns, prin Iran, în India, unde a stat trei ani și a lăsat o descriere a călătoriei sale.

O altă cauză care a contribuit la descoperirile geografice a fost criza de metale prețioase din Europa apuseană. Către sfârșitul secolului al XV-lea, aurul și argintul din țările occidentale nu mai ajungea să acopere nevoile circulației monetare. În acest timp, schimbul se dezvoltă mereu. Pentru plata mirodeniilor, care costau mai scump decât mărfurile exportate din Occident, o bună parte din metalele prețioase s-au scurs spre Orient.

Statele feudale iberice au susținut explorările geografice, în vederea găsririi unui nou drum spre India. Arabii, deținând calea spre răsărit, portughezii, spaniolii și unii italieni din slujba acestor două popoare vor căuta drumul cel nou spre sud-est, de-a lungul coastelor apusene ale Africii și spre vest, prin traversarea Atlanticului. Peninsula Iberică, unificată în regatele Spaniei și Portugaliei, oferea, prin așezarea ei, o bază de plecare în aceste direcții noi.

Descoperirea noului drum
spre India și întemeierea
imperiului colonial
portughez.

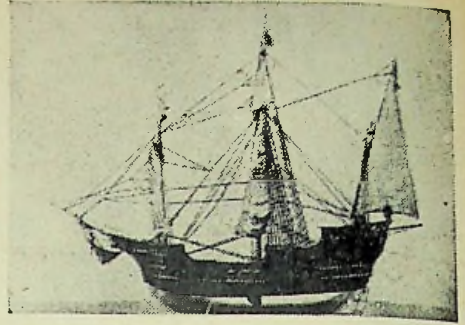
Monarhia portugheză a început explorarea țărmurilor africane ca o continuare a reconquistei împotriva maurilor din Maroc. Această acțiune a fost intensificată în secolul al XV-lea, când un membru al dinastiei, principele *Henric* zis *Navigatorul*, a organizat o serie de expediții

maritime. Ele înaintau treptat pe coastele Africii occidentale, unde găseau aur, fildeș și sclavi. În 1486, *Bartolomeo Diaz*, urmărind să ajungă în India, a descoperit Capul Bunei Speranțe. În sfârșit, în 1498, ca o încoronare a acestor eforturi sistematice, *Vasco da Gama*, înconjurând Africa, a atins țărmurile apusene ale Indiei.

Vasco da Gama a pus temeliele unui mare imperiu colonial portughez. El și apoi alți navigatori și cuceritori portughezi, mai ales *Albuquerque*, au impus cu puterea armelor tratate comerciale principiilor indieni. Fiind un popor prea mic, portughezii, nu puteau face coloniări, ci s-au mărginit să întemeieze niște locuri întărite, zise *factorii*, ca puncte de sprijin pentru negoț. Tratatle încheiate trebuiau să asigure monopolul Portugaliei asupra comerțului cu mirodenii și deci să excludă pe arabi, împotriva cărora a început în apele răsăritene o adevărată vânătoare. Portughezii au ocupat și o serie de alte puncte: în insula *Ceylon* (Silon), în peninsula *Malacca*, în insulele *Moluce*, luând mirodeniile de la băștinași pe prețuri de batjocură, impuse cu forța. Ei au ajuns apoi pe coastele Chinei și chiar ale Japoniei. De

Vasco da Gama.

Caravella lui Columb (reconstituire).

Cristofor Columb.

altfel, încă din 1500, într-o călătorie spre India, portughezul *Cabral* a descoperit, în America de Sud, Brazilia.

Descoperirea Americii.

Drumul spre India era însă căutat și spre apus. Un genovez, *Cristofor Columb* (1451—1506), participant la mai multe expediții portugheze pe coastele apusene ale Africii, era convins că, Pământul fiind rotund, se poate ajunge în India și în direcția vest, prin traversarea Atlanticului. Pentru realizarea acestui plan îndrăzneț, el a cerut sprijinul regelui Portugaliei. Fiind refuzat de acesta, s-a adresat monarhiei spaniole. După multe tăgădăneli, Ferdinand și Isabella i-a pus la dispoziție, în 1492, mijloacele necesare. Astfel, Columb a plecat cu trei caravelle, a străbătut în șaptezeci de zile oceanul și a descoperit America.

Dar în această călătorie și în celelalte trei pe care le-a mai întreprins, el era convins că a ajuns pe țărmurile răsăritene ale Asiei și Indiei, fiindcă nu bănuia că între acestea și Europa exista un continent necunoscut pînă atunci. De acest lucru și-a dat seama, în primii ani ai secolului al XVI-lea, un alt călător, florentinul *Amerigo Vespucci*. După numele său, „Lumea Nouă“, cum i se spunea la început, a fost denumită *America*. Totuși, pe baza erorii lui Columb, bășinașilor din America li s-a dat numele de *indieni*. Insulele din America Centrală, descoperite de el, au primit și ele numirea de *Indii Occidentale*, spre a le deosebi de *India Orientală*, care era cea adevărată.

Prima călătorie în jurul Pământului.

La început, spaniolii au fost dezamăgiți că în noile teritorii găseau prea puțin aur, iar mirodenii de loc. De aceea, ei continuă explorările lor, ca să ajungă — ca și portughezii — la mult rîvnitele mirodenii ale Indiei, urmînd însă tot direcția apuseană. *Magellan*, un portughez în slujba Spaniei, a plecat, în 1519, cu cinci corăbii, din Sevilla. Navigînd de-a lungul coastelor răsăritene ale Americii de Sud, el traversă strîmtoa-

cea ce-i va purta numele, ajungând prin Oceanul Pacific la insulele Filipine. Aici Magellan a murit într-o ciocnire cu indigenii. Expediția a atins apoi insulele Moluce, unde s-a aprovizionat cu mirodenii, Dar din cauza nenumăratelor greutăți îndurate, foarte puțini supraviețuitori au reușit să se întoarcă în 1522 în Spania, cu o singură corăbie, după ce ocoliseră Africa. Astfel s-a înfăptuit pentru întâia dată înconjurul lumii, dovedindu-se că Pământul e într-adevăr rotund.

Cucerirea Mexicului
și Perului.
Imperiul colonial spaniol.

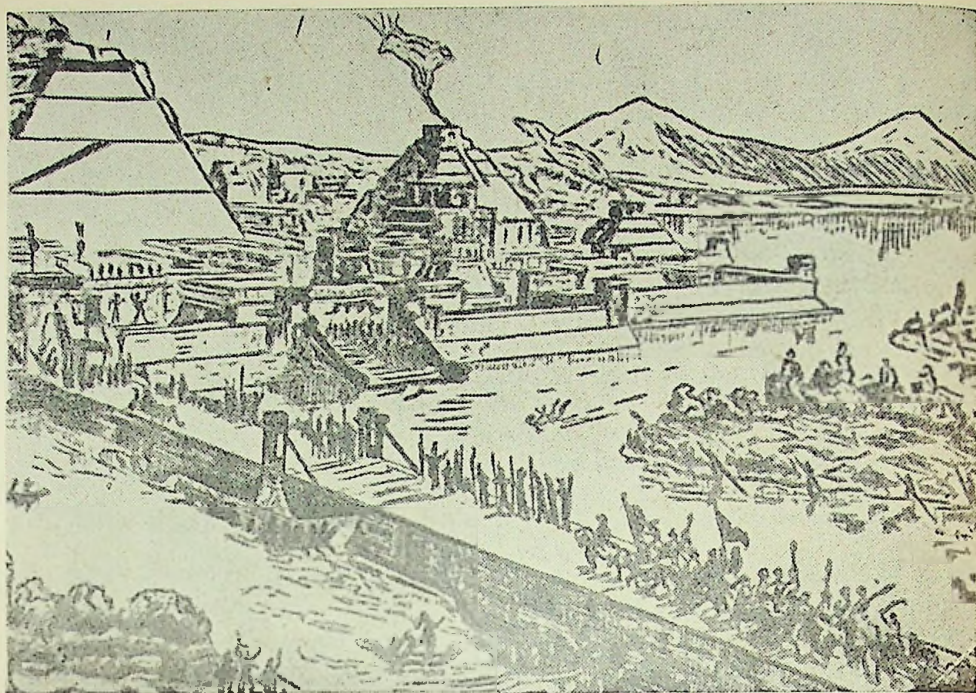
Pe spanioli îi interesau însă nu numai mirodeniile, ci și aurul, prin care

sperau să se îmbogățească rapid. Numeroși aventurieri, mai ales nobili mărunți (*hidalgos*), rămași fără ocupație după terminarea reconquistei, se grăbeau acum să se avînte într-o „cruciadă” nouă, contra „necredincioșilor” din America. Descoperitorii au deschis deci calea cuceritorilor (*conquistadores*), care căutau să înrobească și să jefulască pe indigeni, în numele creștinismului. Primele și cele mai importante cuceriri făcute de ei au fost aceea a Mexicului și a Perului, care au devenit coloniile cele mai mari ale monarhiei spaniole.

În ajunul cuceririi spaniole, Mexicul era stăpînit de tribul aztecilor, iar Peru de acela al incașilor. Aceste țări aveau civilizații străvechi, strălucite în unele privințe, totuși întîrziate față de cea europeană. Agricultură lor era destul de dezvoltată; ei întrebunțau cu măiestrie irigația și erau meșteșugari iscusiți. Aveau orașe cu palate

Luptători din Peru (pictură pe un vas peruan).

Intrarea lui Cortez în capitala Mexicului.

și temple impunătoare de piatră, împodobite cu sculpturi. Grandioasele temple aztece amintesc de monumentele din Egipt, Asiria și India. Dar șefii și nobilimea acestor triburi trăiau din exploatarea crâncenă a popoarelor subjugate, stringându-și mari bogății, îndeosebi aur, lucrat sub formă de vase și bijuterii.

Un hidalgo din Castilia, *Cortez*, în fruntea unei mici oștiri de cîteva sute de oameni, printre care cîteva călăreți, și cu două tunuri, a cucerit Mexicul, între 1519—1521.

Între anii 1532 și 1535, cu o ceată și mai mică, *Pizarro*, un alt aventurier, a reușit să cotopească Peru.

Succesele acestor conquistadori îndrăzneți, șireți și lacomi de pradă, au fost înlesnite de răscoalele popoarelor subjugate de azteci și de luptele dinastice din Peru. Pe de altă parte, popoarele din America nu văzuseră pînă atunci cai, de care s-au speriat, întrucît ca și de focul puștilor și tunurilor, care li se părea asemănător trăsnetului. Pe posesorii lor îi considerau, cel puțin la început, niște ființe supranaturale, la fel cu zeii.

Spaniolii au exploatat sălbatic *imperiul colonial* întemeiat de ei în America Centrală și de Sud. Indigenii au fost reduși la starea de robie, obligați să muncească pînă la sleire pe plantațiile de trestie de zahăr și de cafea, precum și în minele de aur și de argint ale cuceritorilor. Orice încercare de rezistență era înăbușită în sînge, cu o cruzime nemaipomenită. Din pricina tratamentului neomenos au pierit triburi întregi. De aceea, în locul „indienilor” erau folosiți tot mai mult — atît în coloniile spaniole, cît și în Brazilia portugheză — *sclavi negri*, socotiți mai robuști. Ei erau prinși pe țărmurile Africii în adevărate vînători.

Concluzie: urmările marilor descoperiri geografice și ale primelor cuceriri coloniale.

Comerțul european ia de acum proporții mondiale, prin deplasarea principalelor căi și centre comerciale din Mediterana în Atlantic. Ca urmare, primul rol în comerțul maritim trece treptat de la italieni la popoarele de pe coastele Atlanticului: portughezi și spanioli la început,

apoi flamanzi¹, francezi și englezi.

Portughezii și spaniolii, avînd o viață economică slab dezvoltată și cumpărînd din străinătate o bună parte a mărfurilor industriale, vînd produsele lor coloniale mai mult pe piețele străine, în primul rînd în portul *Anvers*, din Țările de Jos. În acest mare oraș s-a deschis o „bursă”, adică o clădire, unde se expuneau mostre de mărfuri și se încheiau tot felul de afaceri între negustorii din deosebitele părți ale Europei. Aici se acumulas capitaluri importante și tot aici, pentru susținerea războaielor dintre ele, contractau uneori împrumuturi monarhiile apusene.

Uriasele cantități de aur, argint, mirodenii etc. aduse din India și America îmbogățeau pe negustorii și bancherii burghezi. Se dezvoltau puternic relațiile de schimb, formîndu-se piața mondială capitalistă, care

Hamali mexicani maltratați de conquistadorii spanioli.

¹ Locuitorii Țărilor de Jos.

a dat un mare avânt forțelor de producție și noilor relații capitaliste din Europa apuseană. Capitalul rezultat din comerțul colonial era investit în bună parte în manufacturi, al căror număr creștea. Sporind cantitățile de metal prețios în Europa, el devenea mai ieftin. Dar aceasta avu ca urmare scăderea valorii banilor și scumpirea produselor industriale și alimentare. Salariile muncitorilor nu țineau însă pas cu urcarea prețurilor. În consecință, se *înrautățea situația maselor producătoare* și se intensifica nemulțumirea lor.

Din America s-au introdus în Europa unele plante, care vor juca un mare rol în alimentația maselor: *cartofii, porumbul, roșiile*. Tot din „Lumea Nouă” provine *tutunul*.

Descoperirile geografice vor avea și o consecință politică importantă: rivalitatea colonială a statelor apusene și concurența pentru acapararea noilor teritorii descoperite se vor împleni cu conflictele din Europa.

LECTIA a XXXIX-a

IMPERIUL HABSBURGIC ÎN SECOLUL AL XVI-LEA

Dinastia habsburgică a izbutit, printr-o politică iscusită, folosind legăturile sale de căsătorie, să-și întemeieze, la începutul secolului al XVI-lea, un imperiu imens. În afară de Imperiul Romano-German, pe care îl stăpînea de mai înainte, ea a pus mîna pe Țările de Jos, pe o parte a Italiei și pe Spania, împreună cu posesiunile ei coloniale din America. *Carol al V-lea* (1519—1556), care a reunit teritoriul atât de vaste sub sceptrul său, a putut spune că în imperiul său „soarele nu apune niciodată”. Să studiem pe rînd istoria țărilor mai mari din care se compunea acest imperiu: Germania, Italia și Spania.

1. Germania

Dezvoltarea economică a diferitelor regiuni ale Germaniei era inegală. Ea era mai accentuată în *orașele din sud*, centre meșteșugărești și bancare importante, precum și în orașele *Hansei* din nord, care își datora înflorirea comerțului maritim. Mineritul a luat de asemenea un mare avânt. Mutarea principalelor căi comerciale în Atlantic va provoca însă decăderea treptată a orașelor germane din sud, ca și a celor italiene, cu care aveau legături comerciale. Decadența se va face simțită din a doua jumătate a secolului al XVI-lea. Dar de la sfîrșitul acestui veac va începe și declinul Hansei, căci deplasarea drumurilor comerciale a exercitat o influență nu numai asupra Mediteranei, ci și asupra Mării Baltice. Excepție face doar *Hamburg*, situat pe coasta Mării Nordului, deci avînd comunicațiile directă cu Oceanul Atlantic.

Lipsa de unitate economică — la care se adăugă și fărîmițarea politică — a sporit și ascuțit contradicțiile dintre deosebitele clase și pături sociale.

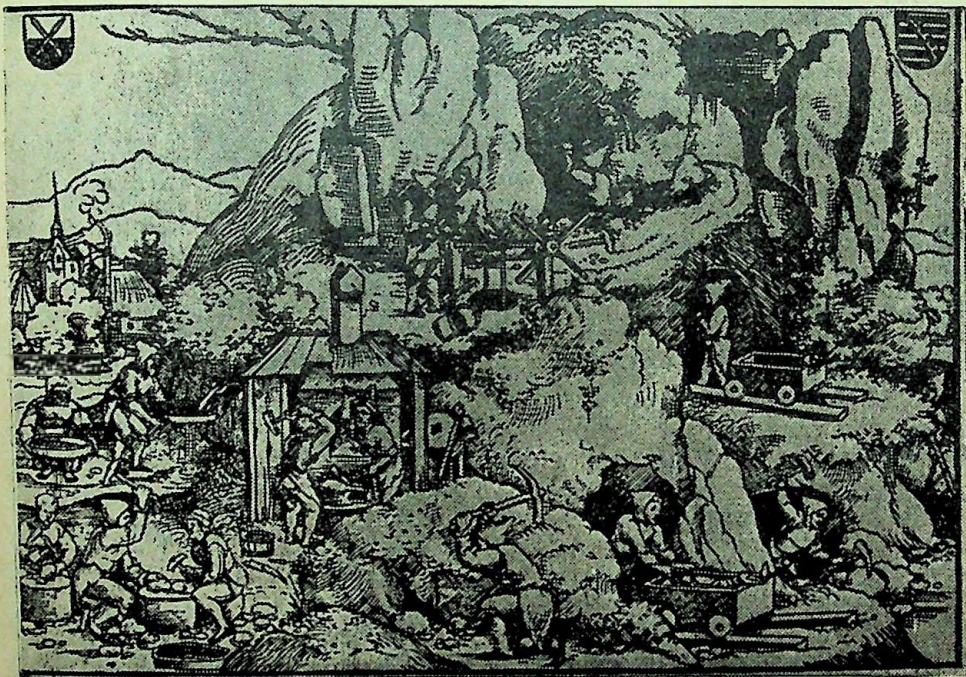
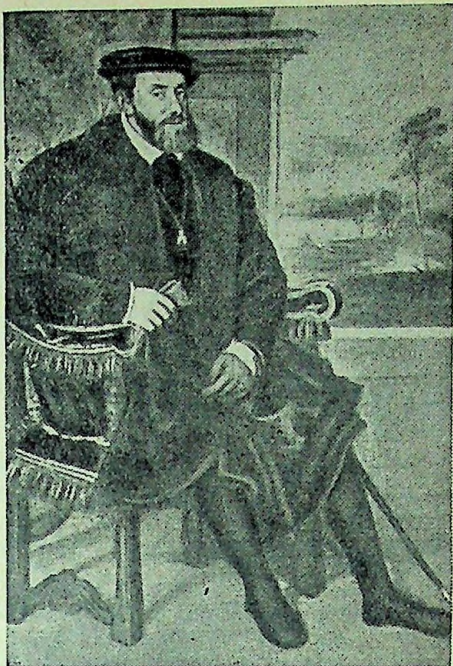
Principii, ca mari feudali, pentru a-și consolida independența, se străduiau să adîncească fărîmițarea Germaniei și slăbirea puterii imperiale.

Impăratul Carol al V-lea (tablou de Tiziano).

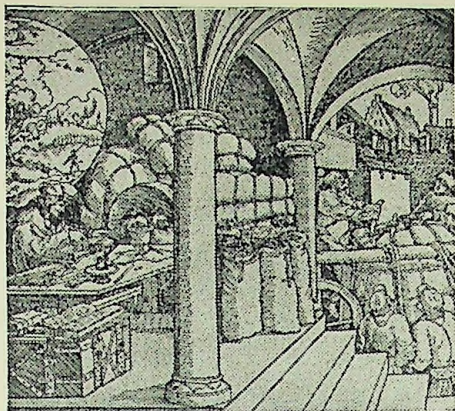
Cavalerii, care reprezentau mica nobilime, sărăciseră și își pierduseră rolul lor militar. Ei au înăspriț exploatarea țăranilor de pe moșiile lor și invidiau pe principii puternici, clerul îmbuibat și patricienii bogați ai orașelor.

Clerul se împărțea și el în două pături. Pe de o parte era bogatul cler superior, compus din principii ecleziastici, episcopi și abăți, care erau legați prin interesele lor materiale de feudalii laici. Pe de altă parte erau preoții simpli de la orașe și sate, apropiați, prin condițiile lor de viață, de masele populare.

Orășenimea cuprindea și ea mai multe pături. Astfel, se poate distinge o *burghezie*, formată din patricieni, indeosebi mari negustori și bancheri,

O mină din Germania (gravură, începutul sec. XVI).

Negustor german (gravură, începutul sec. XVI).

Grup de țărani germani. Gravură de Albrecht Dürer, după cum arată și inițialele de pe figură.

Țăran plătind dobândă cămătarului. Gravură pe foaia de titlu a unei scrieri a lui Luther, publicată în 1520.

În miinile lor se afla conducerea orașelor. Urma apoi pătura mijlocie de *meșteșugari* și mici *negustori*, nemulțumiți de puterea prea mare și de abuzurile patricienilor. Ultima pătură orășenească, *plebea*, se compunea

Scene din viața societății germane (foaie de titlu a hotărârilor dietei din 1521).

1. Sus și în mijloc: din viața nobilimii.
2. Jos: țărani în drum spre târg cu produsele lor.

din meseriași săraci, calfe, zileri. Trăind în condiții foarte grele, plebea ura celelalte două pături orașenești, de care era exploatată.

În sfârșit, *țărănimea* forma clasa cea mai numeroasă și cea mai asuprită. În secolul al XV-lea situația ei s-a înrăutățit prin creșterea exploataării, determinată de dezvoltarea schimbului. Țăranii, în special *șerbii*, erau exploatați de toate clasele și categoriile posedante ale societății germane, printre ele fiind și cămătarii orașelor. De aceea, la sfârșitul secolului al XV-lea și începutul celui următor, *țărănimea* a fost cuprinsă de puternice frământări. Nemulțumirile ei se manifestau și sub formă de organizații conspirative, care ațitau la luptă împotriva exploataării feudale.

Fărâmițarea politică.
Nemulțumirea generală
contra bisericii.

Legăturile economice slabe din interiorul Germaniei au agravat *fărâmițarea ei politică*, ce stânjenea dezvoltarea economică și adăuga la neînțelegerile generale dintre clasele sociale tot felul de contradicții de ordin local.

Carol al V-lea, după ce obținuse coroana germană, cumpărând pe electori cu sume împrumutate de la casa de bancheri *Fugger* din Augsburg, a încercat zadarnic să slăbească puterea principilor. Aceștia căutau să ducă în principatele lor o politică de centralizare asemănătoare celei duse de monarhiile apusene. Nimic nu putea opri decăderea tot mai gravă a autorității imperiale în Germania.

Lipsa unei puteri centrale efective în Germania a îngăduit bisericii, în frunte cu *papalitatea*, să exercite o exploatare și mai crâcnă decât în celelalte țări (Franța, Anglia, Spania), unde autoritatea monarhică puternică putea s-o limiteze, chiar dacă făcea acest lucru în propriul ei folos. Faptul că Roma papală storcea sume fabuloase din Germania a provocat, după cum vom vedea, o nemulțumire generală care va da naștere Reformei religioase.

2. Italia

Decadența economică
și situația socială.

Mutarea centrului de greutate al comerțului european în Atlantic a determinat și decăderea economică a Italiei. Stofele engleze cîștigau tot mai mult teren pe piața europeană, față de cele italiene. În urma declinului industriei și comerțului, marea *burghezie* Italiană se limita tot

mai mult la afacerile bancare sau cumpăra pămînt, căutînd să se asimileze cu resturile *nobilimii feudale*. Ea trăia mai departe în lux și se bucura de înflorirea literară și artistică a *Renășterii*. Dar *micii meseriași* și *lucrătorii*, găsind tot mai puțin de lucru la orașe, luau în arendă loturi la țară și le cultivau cu legume. Mulți deveneau țărani, printr-un proces invers celui pe care îl vom constata în Anglia în această perioadă. Situația *țărănimii* era deosebit de grea, căci ea era exploatată de moșierii feudali sau burghezi, de cămătarii de la care se împrumuta, de stat, sub formă de impozite, și de clerul foarte numeros. Marile războaie europene, cărora căzuse victimă Italia, au agravat mizeria maselor de la țară.

Fărîmițarea politică.

Se menținea și în această perioadă *fărîmițarea politică* a Peninsulei Apenine. În nord, alături de republicile orășenești *Veneția* și *Genova* și de ducatul *Milanului*, se dezvolta acum ducatul *Savoiei*. Florența s-a transformat și ea în ducatul *Toscanei*. În centrul Italiei, *statul papal* devenea tot mai mult o formație politică asemănătoare celor laice. În sudul Italiei, *regatul de Neapole* aparține (din 1458) unei alte ramuri a dinastiei anagoneze decât *Sicilia*. Ducii diferitelor stătuțe urmăreau acțiuni de centralizare, de obicei într-un cadru local. *Cezar Borgia* a făcut unele încercări, la sfîrșitul secolului al XV-lea și în primii ani al secolului al XVI-lea, ca să depășească acest cadru și să unească Italia centrală sub stăpînirea sa. Pentru a înlătura piedicile ce-i stăteau în cale, el a săvîrșit crime monstruoase.

Războaiele pentru Italia (1494—1559).

Prosperitatea orașelor și fărîmițarea politică a Peninsulei Apenine au ațîțat pofta de cucerire și de pradă a monarhiilor feudale centralizate, *Franța* și *Spania*, atrăgînd și amestecul *Imperiului Habsburgic*. Războaiele pentru Italia au început sub pretextul unor drepturi dinastice invocate de regii Franței și Spaniei asupra regatului de *Neapole* și ducatulului de *Milano*. Conflictul a atins forma cea mai aprigă în vremea lui *Francisc I*, regele Franței, și a împăratului *Carol al V-lea*, cînd se dădeau lupte nu numai în Italia, ci războiul se purta atît în Franța, cît și în Țările de Jos. S-au format o serie de coaliții, în care au intervenit alte puteri, chiar și *Imperiul Otoman*, în calitate de aliat constant al Franței. Regele Franței s-a aliat împotriva lui Carol cu *principii protestanți* din Germania. Mercenarii neplătiți ai împăratului au devastat Roma (în 1527) mai cumplit decît vandalii de odinioară. Fiind învinsă în aceste războaie, monarhia franceză a trebuit să renunțe la Italia în favoarea monarhiei spaniole, care va supune Italia unui jug apăsător timp de două veacuri. Sfîrșitul războaielor pentru Italia a consacrat hegemonia Spaniei în Europa apuseană.

Între sfîrșitul secolului al XV-lea și mijlocul secolului al XVII-lea mizeria maselor a provocat în Italia mai multe *răscoale populare*: la Florența, în regatul de Neapole, în Sicilia, dar ele au fost reprimare.

Decăderea economică a Italiei s-a agravat prin pustiirile războaielor. Drept urmare, în a doua jumătate a secolului al XVI-lea au apărut și semnele decăderii Renașterii italiene.

3. Spania

Slaba dezvoltare economică și irosirea veniturilor exploatării coloniale.

Stătele iberice: Spania și Portugalia, care au jucat rolul cel mai important în marile descoperiri geografice, n-aveau o *viață economică* dezvoltată. Podișul uscat, care acoperă cea mai mare parte a Peninsulei Iberice, nu prea era potrivit decît pentru *creșterea oilor*. Lîna se exporta ca materie brută și numai o mică parte era prelucrată de industria spaniolă. Industria *mătăsii* era prosperă, datorită maurilor din Andaluzia.

În industria textilă începu să apară manufactura. Obişnuïți mai mult cu armele în lupta seculară a reconquistei, spaniolii în general nu dădeau o atenție deosebită unei industrii și unui comerț propriu. De aceea, exploatarea coloniilor spaniole — ca și a celor portugheze — se făcea cu ajutorul *capitalului străin*: genovez și german; O parte din încărcăturile de metale prețioase — aduse din colonii de așa-zisele „flote de argint“ spaniole, — cădeau în mâinile piraiților străini. Cît privește piața internă spaniolă, ea se aprovizionă îndeosebi cu mărfuri străine (franceze, olandeze, engleze). Din aceste motive, de veniturile coloniilor spaniole au profitat în primul rînd alte țări.

Situația socială.

Baza socială a monarhiei spaniole era formată de *nobilime* și de *cler*. Un număr restrîns de *mari feudali*, care dețineau și marile slujbe în stat, dispuneau de averi considerabile, în timp ce *nobilimea mică* și săracă alcătuia un aparat administrativ greoi și corupt. Clerul era extrem de numeros și înzestrat cu moșii foarte întinse. *Burghezia*, din cauza slabei dezvoltări a industriei și comerțului, precum și a lipsei de sprijin din partea monarhiei, a rămas în urma burgheziei din celelalte monarhii apusene. Nemulțumirile ei și ale maselor orășenești au dat naștere răscoalelor dintre anii 1520 și 1522, care au fost înăbușite de mercenarii germani ai lui Carol al V-lea. Situația *țărănimii*, crunt exploatarea și disprețuită de regimul feudal-clerical, era foarte grea, mai ales că agricultura era puțin productivă.

Absolutismul spaniol.

Monarhia spaniolă, unificată în timpul lui Ferdinand și al Isabellei, a devenit un *stat absolutist* sub Carol al V-lea, cînd puterea centrală exercita o autoritate neîngrădită în favoarea clasei dominante feudale. Carol a renunțat la alianța orașelor; el s-a sprijinit pe marea nobilime și pe biserică. Prin această trăsătură specifică a feudalismului ei, monarhia spaniolă era statul cel mai reacționar din Europa apuseană.

Concluzie.

Imperiul mondial al Habsburgilor, constituit în timpul lui Carol al V-lea, a fost o înjghebare pestriță de posesiuni, fără altă legătură decît uniunea dinastică. În ciuda unor succese militare, Carol n-a reușit să consolideze această formație politică artificială, compusă din țări atît de diferite. Dîndu-și seama de falimentul planurilor sale, el s-a văzut silit, în 1556, cînd a renunțat la tron, să împartă imperiul în două. Stăpînirea asupra *Germaniei* a cedat-o, împreună cu titlul de împărat, fratelui său, *Ferdinand I*, rege al Ungariei și al Cehiei. *Spania*, posesiunile din *Italia*, *Țările de Jos* și *coloniile din America* le-a obținut *Filip al II-lea*, fiul lui Carol al V-lea.

În fața monarhiilor feudalo-absolutiste ale Franței și Angliei, Germania și Italia au rămas mai departe țări fărîmițate din punct de vedere politic. Ele decad acum și din punct de vedere economic. Acest fapt se constată și în cazul monarhiei spaniole, care — spre deosebire de Anglia și Franța — a neglijat burghezia și a combătut forțele progresiste ale epocii.

RENAȘTEREA

Apariția relațiilor capitaliste în sînul feudalismului și ridicarea burgheziei, purtătoarea noilor relații de producție, au dat naștere unei culturi proprii acestei clase. Noua cultură, opusă celei feudale, se cheamă *Re-naștere*. E vorba de *reînnoirea* literară, științifică și artistică din faza formării burgheziei, din secolul al XIV-lea pînă în secolul al XVI-lea. Veacurile al XIV-lea și al XV-lea sînt considerate ca perioada Renașterii timpurii, iar secolul al XVI-lea ca perioada de înflorire a Renașterii. Dar tot în acest veac începe și decăderea ei.

1. Umanismul

Caracteristicile principale.

Ideologia sau conținutul de idei al Renașterii și totodată ramura literară-științifică a acesteia se cheamă *umanism* (după cuvîntul latin *humanus*, care înseamnă „omenesc“), iar reprezentanții săi se numesc *umanisti*. În opoziție cu idealul teologic, supranatural, al culturii

feudalo-bisericești, noua cultură așază în centrul preocupărilor sale dezvoltarea multilaterală a însușirilor fizice și intelectuale ale *omului*, afirmînd dreptul său la bucuriile vieții. Teologia considera că firea omului e „păcătoasă“ și că el trebuie s-o înfrîneze, să disprețuiască bucuriile vieții trecătoare de pe pămînt, dacă voia să ajungă la fericirea și nu la osînda veșnică „în viața de apoi“. Dimpotrivă, umanismul reabilitează și chiar glorifică viața lumească, socotind-o frumoasă și demnă de trăit. El inspiră omului încredere în energia, talentul și rațiunea sa, în forțele sale creatoare. Prin toate aceste trăsături, umanismul are un *caracter laic*, dezvoltînd însușiri ai căror germei apăruseră încă în literatura orășenească.

În același timp, atenția umanistilor se îndreaptă asupra *naturii*, în mijlocul căreia trăiește omul, spre a-i descoperi tainele, a-i cînta sau zăgrăvi frumusețile. Dîndu-și seama că idealul lor de viață seamănă cu acela al culturii greco-romane din antichitate, umanistii nutresc un adevărat cult pentru creațiile acesteia. Spre deosebire de scriitorii creștini de mai înainte, în general, ei nu caută în operele antichității argumente, mai mult sau mai puțin forțate, pentru justificarea dogmelor bisericești. Ei le studiază mai ales pentru calitatea lor literară, încercînd să și-o asimileze sau măcar să imite stilul lor elegant.

Cu toate trăsăturile sale progresiste, umanismul, care era ideologia burgheziei în ascensiune, avea un *caracter limitat de clasă*. El căuta să îngrădească binefacerile noii culturi la clasele posedante ale societății, în slujba cărora se aflau umanistii. Aceștia arătau, de obicei, dispreț pentru masele populare, unii și pentru limba vorbită de ele, căci limba preferată a umanistilor, mai ales în secolul al XV-lea, era *latina*, imitată după cea clasică. Deși în scrierile lor ironizau abuzurile clerului și criticau puterea lumească a papalității, ei nu atacau fățiș instituția însăși a bisericii, deoarece socoteau religia necesară pentru ținerea în supunere a maselor. Biserica încerca să impună umanismului o orientare moderată și să-l aservească scopurilor sale.

**Umanismul în Italia.
Condițiile economice,
sociale și culturale ale
aparității sale.**

în Italia o burghezie lacomă, nu numai de câștig, ci și îndrăzneală și dornică de a-și face viața cât mai plăcută și mai frumoasă. Activitatea ei economică stimula dezvoltarea forțelor de producție și a tehnicii, a științei și a artei. Într-adevăr, organizarea și conducerea manufacturilor, a întreprinderilor comerciale și bancare cereau pricepere, spirit întreprinzător, calcule precise. În același timp, unele de producție, tehnica construcțiilor, navigația etc. se perfecționau neîncetat. Pe de altă parte, viața economică și arta impuneau deopotrivă studiul fenomenelor naturii. Exigențele materiale și culturale ale burgheziei italiene, ca și în general ale clasei dominante din Italia (ducii, nobilii, papii, clerul superior), sporeau cu cât bogăția lor creștea. Pentru întreprinderile lor economice, pentru cancelariile orășenești și princiare, pentru treburile lor politice, erau necesari contabili, notari, juriști, diplomați. Pentru preamărirea faptelor lor recurgeau la poeți și scriitori. Ei doreau să trăiască în palate și vile luxoase, împodobite cu opere de artă. Aveau deci nevoie de arhitecți, sculptori, pictori. Aceste trebuințe multiple au dus la constituirea unei *pături intelectuale burgheze*, din care s-au recrutat reprezentanții Renașterii.

Francesco Petrarca.

Dante Alighieri (portret de Giotto).

Niccolò Machiavelli (portret de Bronzino).

Apariția și dezvoltarea timpurie a umanismului în Italia au fost înlesnite de urmele culturii antice, care s-au păstrat aici în mare număr, mai cu seamă sub forma monumentelor din epoca romană. Ea a fost favorizată de asemenea de influența culturii clasice grecești, prin mijlocirea învățaților bizantini stabiliți în Italia înainte și după căderea Constantinopolului sub loviturile turcilor.

Leagănul umanismului italian a fost Florența, orașul industrial și bancar cel mai dezvoltat din Peninsula Apenină. Prin bogățiile strinse de burghezia stăpînitoare și prin rivna

acesteia de a-și împodobi viața cu creațiile literaturii și artei, dar și prin talentul locuitorilor ei, Florența a devenit centrul cel mai de seamă al Renașterii. Aceasta s-a dezvoltat apoi și în restul Italiei, deosebitele orașe și curți princiare fiind într-o adevărată concurență în sprijinirea noli culturii. În afară de Florența, centrele cele mai importante erau *Roma*, *Veneția*, *Milano* și *Neapole*.

Cel mai mare poet al Italiei, considerat ca premergător al umanismului, a fost *Dante* (1265—1321), originar din Florența. Opera sa principală poartă titlul *Divina Commedia*¹, epopee scrisă în dialectul toscan, care deveni limba literară italiană. Poetul descrie aici o călătorie imaginară în viața de apoi.

Poemul se împarte în trei părți: Infernul, Purgatoriul și Paradisul. Conduc de poetul Virgiliu, Dante coboară în infern (iad), unde sufletele păcătoșilor suferă chinuri veșnice. De aceste cazne sînt însă scutite marile figuri, ale antichității păgîne și unii reprezentanți iluștri ai islamului. Dante urcă apoi pe muntele purgatoriului, unde alte suflete se curăță de păcate, în așteptarea izbăvirii. În apropierea paradisului, Virgiliu cedează locul Beatricei, iubita din tinerețe a lui Dante. Ea îl călăuzește prin sferile luminoase ale paradisului.

Deși legat încă de ideile mistice medievale (admirația pentru imperiu, concepția teologică a lumii etc.), totuși, la Dante apar și unele tendințe noi: un interes viu pentru antichitate, zugrăvirea cu un realism zguduitor a pasiunilor omenești, setea de glorie etc., trăsături ce vor caracteriza noua cultură a Renașterii.

În secolul al XIV-lea, un alt vestit poet și învățat italian, precursor al umanismului, a fost *Petrarca*, originar din Toscana. El era un cîntăreț al dragostei și al frumuseții naturii, dar totodată și un admirator entuziast al scriitorilor latini, mai ales al lui Cicero. Încă din timpul vieții era apreciat nu numai în Italia, ci se bucura de un renume european.

¹ Acest cuvînt nu are aici sensul actual de „piesă comică”, ci de povestire.

Al treilea mare premergător al umanismului a fost *Boccaccio*, contemporan și elev al lui Petrarca. Prin opera sa cea mai cunoscută, *Decameroul* (ceea ce înseamnă în grecește „zece zile“, timp în care ar fi fost povestite întâmplările ce le cuprinde), el e socotit întemeietor al prozei literare italiene. Această operă e o colecție de nuvele, unde autorul descrie într-un ton vesel moravurile vremii sale, bătându-și joc îndeosebi de călugări și proslăvind bucuriile vieții.

Umanismul italian
din secolele
al XV-lea și al XVI-lea.

Adâncind cercetarea critică a textelor vechi, un umanist din secolul al XV-lea, *Valla*, a dovedit falsitatea faimosului act de danie al lui Constantin cel Mare în favoarea papalității. Lucrarea sa va fi folosită de adepții Reformei religioase în atacurile lor contra papalității.

Spiritul laic, realist și calculat iese la iveală în *istoriografia umanistă*. Pentru ea, faptele istorice sînt în general determinate de voința, pasiunile și interesele oamenilor, ale personalităților puternice, și nu de minuni și de intervenția divinității. Un celebru istoric și gânditor politic din Florența, *Machiavelli*, arată în opera sa *Principele* (din 1513) că pricina războaielor ce făceau din Italia victima monarhiilor străine este fărîmîțarea ei politică. După părerea sa, unitatea Italiei, tot sub forma unei monarhii, trebuie împlinită cu orice preț, folosind la nevoie mijloace imorale, mai ales că acestea erau practicate pe o scară largă, atît în statele italiene, cît și în cele vecine. De aici s-a dat numele de *machiavelism* acțiunilor politice care, în urmărirea scopului, nu țin seama de nici un considerent moral. Un alt istoric florentin, *Guicciardini*, socotea că Italia ar trebui unificată într-un stat federal.

Tot în secolul al XVI-lea au trăit doi mari *poeți* italieni, reprezentanți ai umanismului: *Ariosto* și *Tasso*. Ei sînt autorii unor epopee, care, deși se inspiră din vechi teme medievale, sînt tratate în spiritul culturii noi.

Umanismul filozofic în secolul al XV-lea își căuta doar drumul, interpretînd pe filozofii antici — în primul rînd pe Platon — și încercînd să-i împace cu creștinismul. În veacul următor însă, filozofia — ca și în general celelalte științe — se îndreaptă tot mai mult spre experiența științifică și spre observarea naturii, subminînd temelia mistică a învățăturilor bisericii.

Pe măsură ce relațiile capitaliste și burghezia apar și în celelalte țări din apusul Europei, umanismul începe să se formeze și aici. În general, în aceste țări el prezintă o formă mai puțin dezvoltată decît în Italia și are trăsături proprii, după condițiile locale. Totodată, el

**Umanismul în restul
Europei.**

împrumută anumite elemente de la umanismul italian, care era forma cea mai tipică a noli culturii.

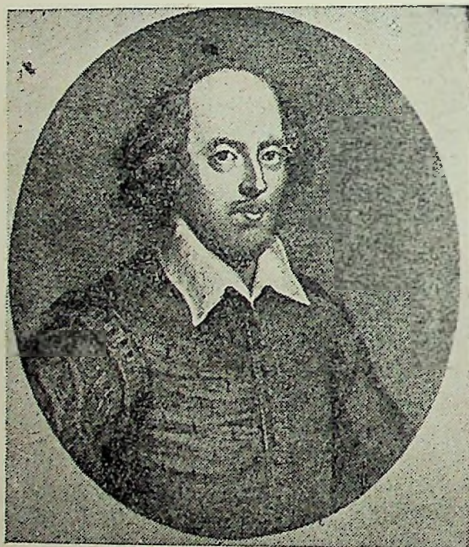
Umanismul a apărut peste granițele Italiei, mai întii în Anglia, la sfîrșitul secolului al XIV-lea. Colecția de nuvele a lui *Chaucer*, purtînd titlul *Povestirile din Canterbury*, fiind scrisă în primii ani după marea răscoală din 1381, face o critică ascutită societății feudale și e pătrunsă de dragostea de viață. În ea se simte influența lui Boccaccio. Dar perioada de înflorire a umanismului englez este secolul al XVI-lea și începutul veacului următor, cînd el e reprezentat mai ales de *Thomas Morus* și de *Shakespeare*.

Thomas Morus (portret de Holbein cel Tânăr).

Shakespeare a scris numeroase piese de teatru (*Hamlet, Othello, Romeo și Julieta* etc.), în care a zugrăvit cu o neîntrecută măiestrie pasiunile care stăpînesc sufletul omului, precum și momentele cele mai zbuciumate ale istoriei Angliei din veacurile anterioare.

În *Țările de Jos*, unde era o viață economică prosperă, umanismul și mai ales Renașterea artistică aveau un teren foarte prielnic de dezvoltare. Cel mai vestit umanist, nu numai din aceste părți, ci din întreaga Europă a secolului al XVI-lea, a fost *Erasm de Rotterdam* (pe la 1466—1536). În opera sa intitulată *Lauda Nebuniei* (din 1511), el prezintă instituțiile societății feudale ca niște manifestări smintite sau mincinoase. Deși cleric, Erasm nu cruța cu ironia sa nici pe oamenii bisericii, în frunte cu papa. Printr-o ediție critică a *Bibliei*, el submina încrederea în interpretarea oficială a acesteia, înlesnind propaganda Reformei religioase.

William Shakespeare.

Erasm din Rotterdam (portret de Holbein cel Tânăr, pe la 1523).

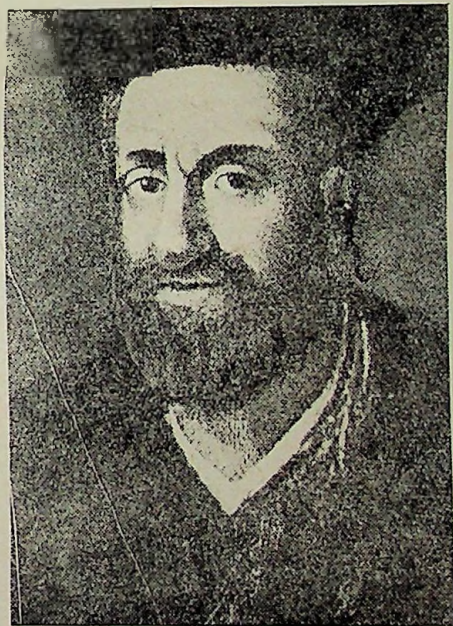
În *Germania*, umanismul n-a atins dezvoltarea din celelalte țări apusene, fiindcă ea rămăsese în urma lor din punct de vedere economic, iar burghezia ei era mai slabă. Umanismul german era preocupat mai mult de teologie și supunea unei critici aspre — ca și Erasm — starea bisericii. Un cerc umanist a publicat cartea intitulată *Scrisorile bărbaților obscuri* (în 1515 și 1517), în care combătea scolastica și imoralitatea călugărilor dominicani. Unul din autori, cavalerul și poetul *Ulrich von Hutten*, era un adversar al papalității și adept al unificării politice a Germaniei.

În *Franța*, umanismul se bucura de sprijinul regalității, aliata burgheziei. Influența antichității apare aici, atât în umanismul filologic și juridic, cât și în literatură, mai ales la poetul *Ronsard*. Dar cel mai de seamă umanist francez e *Rabelais* (pe la 1494—1553). În romanul său *Gargantua și Pantagruel*, inspirat dintr-o povestire populară, autorul descrie aventurile acestor doi regi uriași, pretext pentru a lua în deridere orinduirea feudală și în special scolastica decadentă. Rabelais recomandă o educație bazată pe libertate și rațiune.

Umanismul s-a dezvoltat și în *Europa centrală*: în Cehia, Polonia și Ungaria. În aceasta din urmă, regele Matia Corvin se înconjură și de umaniști italieni, între ei fiind istoricul *Bonfini*. În secolul al XVI-lea, umanistul *Nicolae Olachus*, român de origine, se afla în corespondență cu Erasm. Dintre umaniștii transilvăneni din același secol menționăm pe *Honterus* (care a câștigat pe sași pentru Reforma luterană) și pe cronicarul *Szamosközy*, opera cărui cuprinde multe informații despre *Mihai Viteazul*.

Ulrich von Hutten
(gravură contemporană, 1521).

François Rabelais.

**Invenția tiparului și rolul
său în răspîndirea
umanismului.**

La răspîndirea umanismului a contribuit foarte mult invenția *tiparului*. Înainte vreme cărțile se scriau cu mina, mai întii pe pergament, apoi, din secolul al XIV-lea, și pe hirtie. Aceste cărți erau foarte scumpe, căci copierea lor se făcea printr-o muncă înceată și obositoare. Pe de altă parte, copiii săvîrșeau greșeli, al căror număr creștea mereu prin transcrierea unei cărți după alta. Tiparul a fost inventat pe la mijlocul secolului al XV-lea, de germanul *Gutenberg*. Datorită acestei invenții se putea multiplica în mod mecanic un text într-un mare număr de exemplare. Din Germania, tiparul s-a răspîndit și în celelalte țări. El a făcut posibilă înmulțirea și ieftinirea cărților, iar prin aceasta, difuzarea ideilor. De aceea, tiparul va avea o importanță imensă în dezvoltarea culturii.

Concluzie.

Umanismul reprezintă ideologia Renașterii și în același timp manifestarea ei literară și științifică. E o nouă orientare culturală, progresistă, a burgheziei în dezvoltare, opusă culturii feudale decadente. Umanismul, avînd însă un caracter de clasă burghez, neglija și chiar dis-

prețuia masele populare.

LECȚIA a XXI-a

2. Renașterea artei

Umanismul este doar latura literară-științifică a Renașterii. Aceasta a cunoscut și o splendidă înflorire a artelor plastice: a picturii, sculpturii și arhitecturii, înflorire care nu se poate compara decît cu aceea a artei clasice grecești.

Caracteristicile principale.

Renașterea artistică a apărut, ca și umanismul, mai întii în Italia, fiind determinată de aceleași cauze economice și sociale: apariția timpurie a relațiilor capitaliste și a burgheziei. Noua clasă socială, cu ajutorul bogățiilor strînse de ea și al talentului artiștilor din slujba ei, își satisfăcea gustul pentru fast, împodobindu-și viața prin creațiile artei. Acest gust se manifesta în cererea și prețuirea operelor de artă (picturi, sculpturi), în îmbrăcăminte, bijuterii, mobilier, în ridicarea de palate și biserici.

Realismul burghez, ca principiu de artă, se poate recunoaște în studiul atent și în reprezentarea fidelă a omului și a naturii, prin folosirea datelor experienței, observației și calculului. *Caracterul laic* al artei Renașterii se oglindește în faptul că ea înfățișează chiar și subiectele religioase, în spiritul dragostei de viață și al frumosului. Figurile biblice și de sfinți, ca și cele inspirate din mitologia antică, sînt înfățișate ca niște contemporani ai artistului, îmbrăcate în costumele epocii, așezate în cadrul orașului și peisajului în care trăia artistul însuși. Bisericile din epoca Renașterii sînt niște clădiri luxoase, asemănătoare, prin podoabele lor bogate și scilpitoare, cu palatele acelei vremi. La aceste trăsături se mai adaugă inspirația creatoare din monumentele *artei clasice greco-romane*, pe care

artiștii italieni le admirau și a căror frumusețe și-au asimilat-o. Într-adevăr, elementele de artă antică au fost tratate de ei în mod liber, îmbinate într-o sinteză nouă, plină de armonie și de echilibru.

În Renașterea artistică din Italia se disting trei faze:

Renașterea artei în Italia.

a) *Renașterea timpurie*, corespunzând secolelor al XIV-lea și al XV-lea, urmează stilului gotic, amestecat în Italia cu influențe romane, bizantine și chiar arabe.

b) *înflorirea Renașterii*, în primele trei decenii ale veacului al XVI-lea;

c) *Renașterea târzie*, care se transformă treptat în stilul nou, zis *baroc*, ocupă restul acestui veac.

Renașterea artei din Italia cuprinde un mare număr de centre și școli, care, pe lângă caracteristicile principale și comune amintite mai înainte, prezintă fiecare unele trăsături specifice.

Centrul cel mai de seamă al Renașterii artistice timpurii a fost *Florența*, totodată focarul principal al umanismului. Caracteristica esențială a artei florentine e finețea și tendința decorativă.

În faza de înflorire și în cea de declin, centrul cel mai de seamă a fost *Roma* papală, nota dominantă acum fiind forța și monumentalitatea.

Deplasarea centrului de greutate al dezvoltării artei de la Florența la Roma, la începutul secolului al XVI-lea, se explică prin decăderea economică și pierderea independenței politice a Florenței, în urma războaielor pentru Italia. La Roma, îndeosebi papii *Iuliu al II-lea* și *Leon al X-lea*, iubitori de fast și dispunând de mijloacele materiale asigurate de uriașele venituri ale bisericii, erau protectori zeloși ai artiștilor și umanistilor. Dintre celelalte centre artistice menționăm *Veneția*, care se remarcă în special prin coloritul viu al picturii sale.

Pictura.

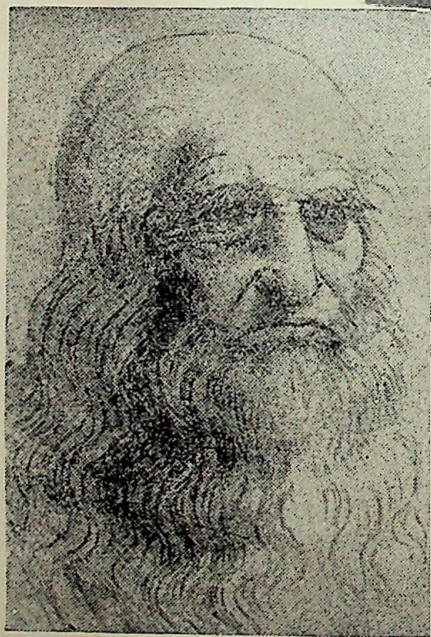
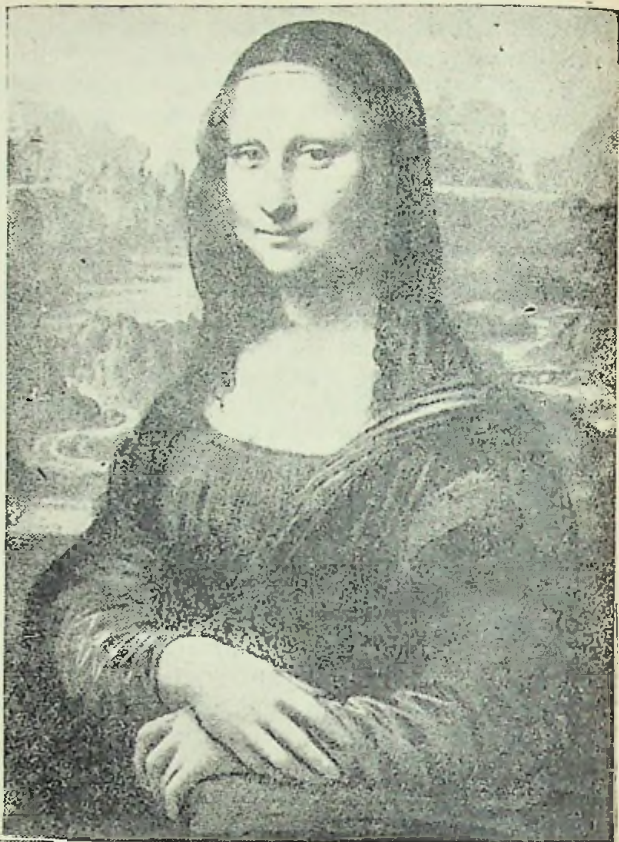
Rolul conducător în artele plastice din epoca Renașterii îl are pictura, care se eliberează de sub dependența arhitecturii, principala ramură a artei în perioada stilului gotic. Pictura — ca și sculptura — caută să redea cât mai fidel corpul omenesc și naturalețea mișcărilor sale.

Totodată ea plasează omul și acțiunea în spațiu, în așa fel ca acesta să pară de o adâncime reală. La această *perspectivă* justă se ajunge prin folosirea rezultatelor obținute de matematică și de optică. Se tinde spre un colorit natural, favorizat de perfecționarea tehnicii picturii în ulei și se studiază atent jocul luminii și al umbrei. Un gen important al picturii devine *portretul* (asemenea bustului în sculptură). Corpul dezbrăcat, nudul, e reprezentat tot mai des, atât în pictură, cât și în sculptură. La aceasta, pe lângă tendința de a reda perfecțiunea corpului omenesc, a contribuit legenda, biblică despre Adam și Eva, precum și influența antichității.

Un premergător al picturii Renașterii a fost *Giotto*, contemporanul lui Dante. El se distinge, la începutul secolului al XIV-lea, prin compozițiile sale simple, dar viguroase și sugestive. În veacul următor pictura italiană face progrese importante pe drumul realismului, datorită mai cu seamă lui *Masaccio*, care aplică magistral legile perspectivei. Dintre pictorii foarte numeroși și talentați din secolul al XVI-lea, pe care i-a dat Italia istoriei artelor, amintim numai pe cei mai mari. Astfel, printre cel

Gioconda (portret de *Leonardo da Vinci*). Creație magistrală prin adâncimea observației și perfecțiunea realizării artistice. Surisul misterios al *Giocondei* a devenit celebru, interpretarea acestui tablou dînd naștere la o întreagă literatură.

mai de seamă era florentinul *Leonardo da Vinci* (1452—1519), care prin viața și opera sa, aparține și secolului precedent. Leonardo n-a fost numai un mare pictor, ci un geniu universal și atotcuprinzător, personalitatea și preocupările sale multilaterale fiind o sinteză minunată a întregii Renașteri. El era și sculptor, fizician, chimist, matematician,

inginer, muzician. A studiat, printre altele, zborul păsărilor, fiind preocupat de problema aviației. El căuta să pătrundă toate tainele naturii și să dea opere de artă de o calitate desăvîrșită, lucrînd la fiecare din creațiile sale timp de mai mulți ani. De pildă, la una din capodoperele sale, la faimosul portret al *Monei Lisa*, numită și *Gioconda*, a lucrat patru ani, iar planul unei statui ecvestre a lui Francesco Sforza, ducele Milanului, l-a preocupat șaisprezece ani. (Modelul acestei sculpturi a fost distrus în războaiele pentru Italia).

Cu profunzimea și cu expresia oarecum misterioasă a figurilor lui Leonardo

Leonardo da Vinci (autoportret).

Rafael (autoportret).

da Vinci contrastează seninătatea și grația neîntrecută a picturii lui *Rafael* (1483—1520). Deși a murit în floarea vârstei și în culmea gloriei, el a realizat un număr impresionant de portrete și compoziții, adevărate capodopere. Dar el și-a câștigat un nume nepieritor mai ales prin fermecătoarele sale *Madonne*, în care tema religioasă (reprezentarea mamei domnului) servește numai ca pretext pentru a reda idealul de frumusețe și pentru a înfățișa delicatețea dragostei materne.

Dintre pictorii venețieni, cel mai de seamă a fost *Tiziano* (1477—1576), în tablourile cărui se oglindește luxul și viața îndestulată a patricienilor venețieni. El a pictat și multe portrete (al lui Carol al V-lea, Filip al II-lea etc.). Alți pictori venețieni celebri au fost *Veronese* și *Tintoretto*.

Nu mai este nici ea o simplă anexă decorativă a arhitecturii. Unele genuri, ca basoreliefurile și monumentele funerare rămân, firește, prin însăși tehnica și destinația lor, legate de arhitectură. Altele — ca busturile, statuile și monumentele ecvestre — devin de sine stătătoare.

Sculptura.

Potrivit încrederii în valoarea omului, ele glorifică personalitatea, forța și îndrăzneala acestuia.

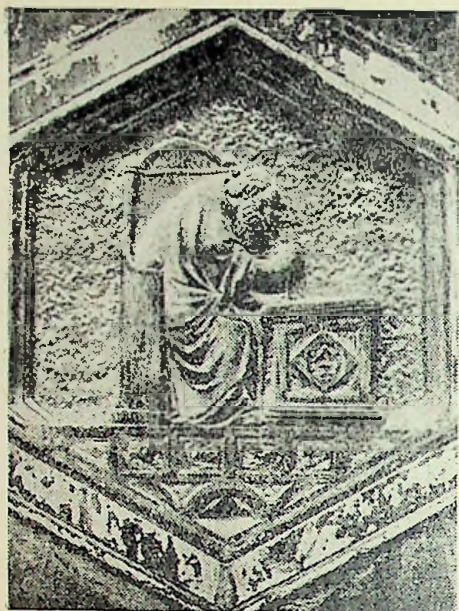
Unul dintre marii sculptori ai secolului al XV-lea a fost *Donatello*, care a lucrat la Florența. Operele sale se caracterizează prin forță și realism. Elevul său, *Verrocchio* a realizat prin statuia ecvestră a condottierului *Colleoni*, cel mai mare monument al acestui gen artistic din timpul Renașterii.

Dar cel mai mare sculptor al Renașterii a fost *Michelangelo* (1475—1564), originar din Florența. Ca și Leonardo, el era o personalitate multilaterală, care a făurit capodopere de o măiestrie incomparabilă, nu

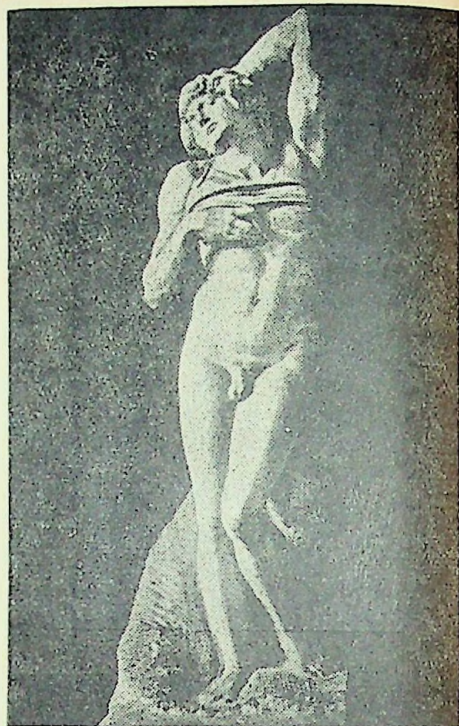
Michelangelo (autoportret).

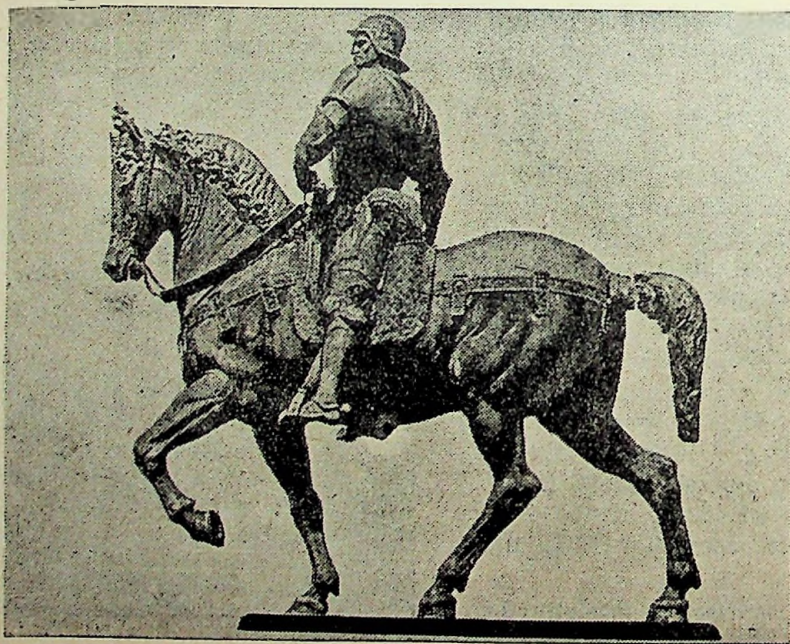

Scalptor (basorelief pe clopotnița domului din Florența, prima jumătate a sec. XIV).

Rob, de *Michelangelo*. Una din cele două reprezentări de „robi”, care ni s-au păstrat de la marele artist.

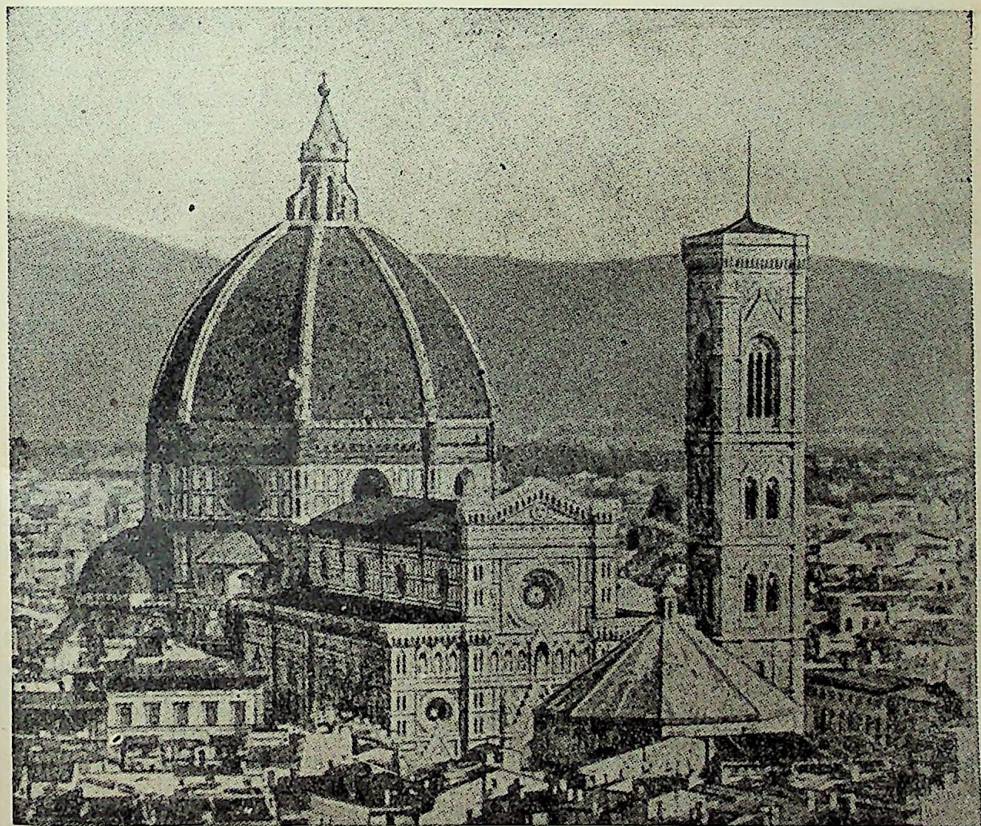

Monumentul lui Bartolomeo Colleoni, de *Andrea Verrocchio*. Ridicată pe una din piețele Veneției, a fost executată între 1483—1488.

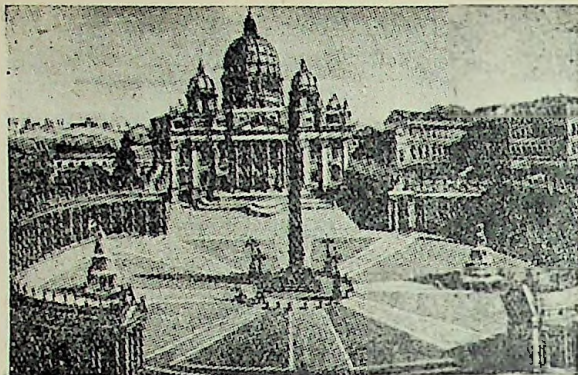
numai ca sculptor, ci și ca pictor și arhitect. De asemenea, el era un poet de talent. Michelangelo era însă amărit și indignat de nenorocirile abătute asupra Italiei din cauza războaielor duse de monarhiile feudale străine. Tristetea și revolta artistului se reflectă în încordarea, zbuciumul, energia și privirea dureroasă sau amenințătoare a puternicelor figuri create de el în: *David, Moise, Robii* etc.

Arhitectura.

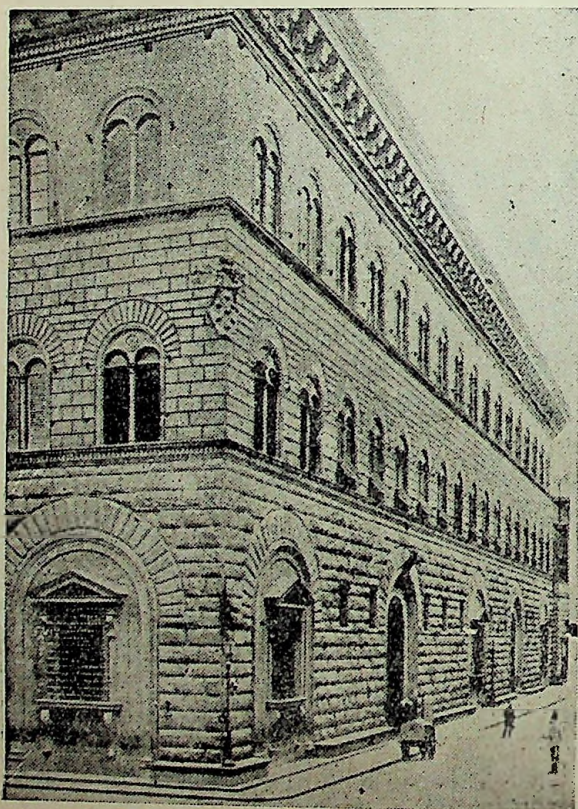
Aceasta se inspiră liber din ruinele antice și din tratatul arhitectului roman *Vitruvius*. Multe elemente ale noii arhitecturi sînt de origine romană; arcul în semicerc, bolta, coloana, tipul de bazilică. Se simte și tradiția stilului roman și al celui gotic. Dar aceste elemente și tradiții se contopesc într-o creație nouă, originală, plină de armonie și chiar de grație — mai ales la Florența, — dînd naștere *stilului Renașterii*. În cazul bisericilor domină cupola, iar clopotnița e despărțită de edificiul bisericii. Monumentele cele mai impunătoare ale noii *arhitecturi religioase* sînt: *domul din Florența*, construit în secolul al XV-lea, și *catedrala Sf. Petru din Roma*, în veacul următor. Cupolele acestor biserici sînt realizări îndrăznețe,

Domul din Florența. Zidit între 1296—1421. În dreapta, clopotnița construită de *Gioto* (1334—1337).

Catedrala (Bazilica) Sf. Petru din Roma. Construită pe ruinele unei biserici mai vechi, în sec. XVI și XVII. La ridicarea ei au contribuit, între alții, *Rafaël* și mai ales *Michelangelo*. Uriașa colonadă e opera lui *Bernini* (1656—1667). În mijlocul pieții se înalță un obelisc, adus din Egipt în sec. I.

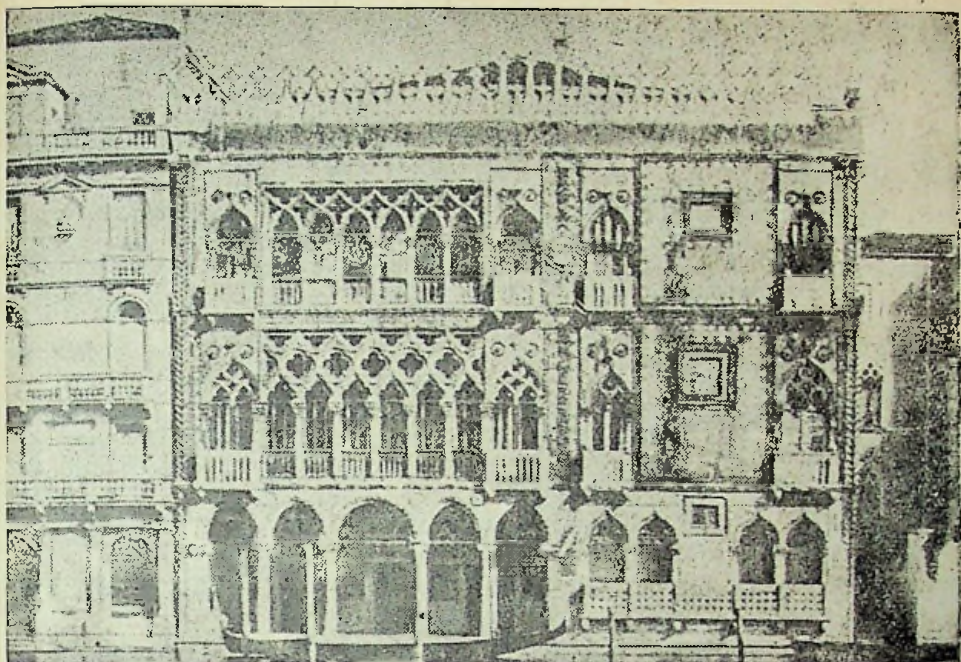

cea dintii fiind înălțată după planurile lui *Brunelleschi* (1377—1446), cea de-a doua după acelea ale lui *Michelangelo*. Ei sînt considerați cei mai mari arhitecți ai Renașterii.

Artiștii Renașterii acordă o atenției tot mai mare *arhitecturii civile*. Bogății își ridicau *palate* mărețe, de pildă bancherii *Medici*, *Pazzi*, *Strozzi* etc. din *Florența* (secolele al XV-lea și al XVI-lea). Aceste palate, ca oglindire a frămîntărilor și luptelor interne din „Orașul Florilor”, par dinafară niște fortărețe. Dar clădirile cu fațada severă sînt împodobite luxos în interior și au curți spațioase, scăldate în lumină. În schimb, la *Veneta*, lipsită de lupte civile, *Palatul Dogilor* și palatele patricienilor au fațade deschise, cu arcade, portice, ferestre mari și balcoane.

Decăderea economică și războaiele pentru Italia au avut o influență nefavorabilă asupra artei Renașterii italiene. Din a doua jumătate a secolului al XVI-lea apar semnele de declin ale avîntului ei creator. Ea cedează locul stilului *baroc*, caracterizat printr-o ornamentație supraîncărcată, prin căutarea efectelor teatrale și prin glorificarea, cu mijloace artistice, a puterii bisericii catolice din perioada Contrareformeii.

Palatul Medici din Florența. Construit pentru *Cosimo de' Medici*, între 1440 — circa 1460.

Palatul Că d'Oro (Casa de Aur) din Venetia. Construită în stil gotic, pe Canal Grande (începutul sec. XIV). Fațada clădirii a fost la început aurită, de unde și denumirea ei.

Renașterea artei în restul Europei.

După Italia, Renașterea artei s-a manifestat mai devreme și mai puternic în *Țările de Jos*, corespunzând și în acest caz dezvoltării timpurilor a relațiilor capitaliste și apariției burgheziei. În prima jumătate a secolului al XV-lea se distinge aici *Jan van Eyck*, excelent portretist, de un realism minunat. *Portretul unui necunoscut*, care e una dintre capodoperele sale, se păstrează la Muzeul Republicii din București. În veacul următor *Pieter Bruegel cel Bătrîn* se distinge prin tablourile sale inspirate din viața țărănească. În acest secol, influența Renașterii italiene se face tot mai simțită în Țările de Jos.

În *Germania*, Renașterea artistică apare către sfârșitul secolului al XV-lea, în orașele din sudul țării (Nürnberg, Augsburg), care, fiind centre economice importante, aveau legături cu orașele italiene. Reprezentantul cel mai de seamă al Renașterii germane e *Albrecht Dürer* (1471—1528), artist multilateral și cel mai mare gravor al întregii Renașteri. În prima jumătate a secolului al XVI-lea *Hans Holbein cel Tânăr* a lăsat portrete celebre (de exemplu al lui Erasm și al lui Henric al VIII-lea, regele Angliei).

În *Franța*, în urma războaielor pentru Italia, influența Renașterii italiene era favorizată de regalitate și de nobilime. Această influență se altoiește aici pe tradiția artei gotice, sau, în unele cazuri, ele se manifestă paralel, fără să se amestece. În Renașterea franceză continuă să domine

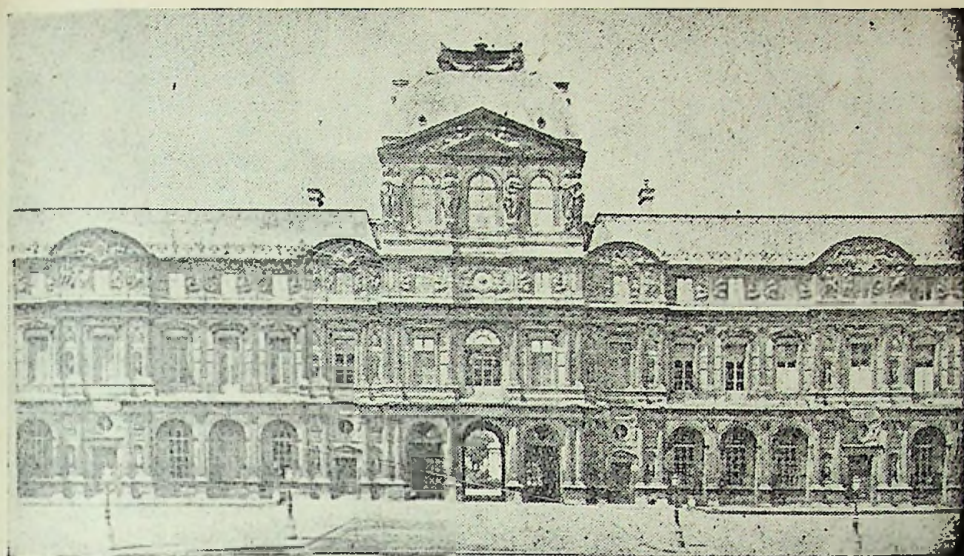

Secerișul, de P. Bruegel cel Bătrîn (1568).

arhitectura, și anume cea civilă. În secolul al XVI-lea au fost clădite frumoasele *castele* regale și nobiliare în *valea Loarei*, precum și o parte din monumentalul palat regal *Luvru* din Paris, opera arhitectului *Lescot*. Luvrul a fost transformat în vremurile moderne într-unul dintre muzeele cele mai vestite ale lumii. Cel mai important dintre sculptorii Renașterii franceze e *Goujon*.

În *Spania*, Renașterea italiană, dar și cea flamandă, au exercitat în secolul al XVI-lea o influență însemnată. Spre sfârșitul aceluiași veac, pictura spaniolă se eliberează de sub înfririle amintite, ca să ajungă cu *Velázquez* (1599—1660) la o mare înflorire. Acest pictor se distinge prin realismul și coloritul său. El se inspiră și din viața grea a maselor populare.

Influența Renașterii italiene nu s-a mărginit numai la apusul Europei, ci a ajuns până la Moscova, unde găsim, încă din a doua jumătate a secolului al XV-lea, artiștii italieni. Aceeași influență se întîlnește în arta din Transilvania, începînd cu a doua jumătate a secolului al XV-lea. Din veacul următor unele elemente ale artei Renașterii au pătruns și în Țara Romînească și Moldova (uși, ferestre, motive decorative la anumite biserici).

Palatul Luoru din Paris (aspect actual, detaliu). Fostă reședință regală, a fost construit treptat și adaptat, între sec. XIII—XIX.

Concluzie.

Renașterea, privită în întregime, a fost, după caracterizarea lui Engels, cea mai mare revoluție progresistă din câte trăise omenirea pînă atunci. Ea a produs „titani ca gîndire, pasiune și caracter, ca multilateralitate și erudiție”.

Burghezia a putut realiza această mare *revoluție culturală* fiindcă reprezenta atunci progresul față de feudalismul decadent. Ea a creat astfel bunuri culturale — opere de artă, lucrări literare și științifice, — care au intrat pentru totdeauna în patrimoniul spiritual al omenirii.

Dar bunurile culturale ale Renașterii erau destinate, în epoca în care au fost create, numai claselor posedante. De aceste bunuri nu s-au putut bucura masele exploatate de burghezie și de feudali, care au căutat să păstreze numai pentru ele frumoasele realizări ale noii culturi.

LECȚIA a XLII-a.

REFORMA ȘI RAZBOIUL ȚĂRANESC DIN GERMANIA

Situația din Germania la începutul secolului al XVI-lea se caracterizează prin ascuțirea contradicțiilor dintre clasele sociale și printr-o nemulțumire generală împotriva bisericii catolice, în special contra papalității. Această situație a creat o fierbere revoluționară, care izbucnește mai întâi în Reforma religioasă, apoi în războiul țărănesc din Germania.

Sub *Reformă* se înțelege mișcarea din secolul al XVI-lea, prin care o parte din popoarele Europei apusene și centrale, precum și întreaga

Europă nordică s-au despărțit de biserica catolică, constituindu-și biserici separate. Denumirea își are originea în faptul că adepții acestei mișcări și-au propus reorganizarea bisericii prin introducerea unor schimbări în învățăturile și în rinduielile sale și prin îndreptarea abuzurilor. Dar și înainte de secolul al XVI-lea s-a pus adesea problema unor măsuri de reformă a bisericii. Unele dintre ele (de exemplu cele legate de mișcarea de la Cluny) au fost întreprinse în bună înțelegere cu conducerea bisericii. Cererile de reformă formulate de deosebitele erezii sau de conciliile din secolul al XV-lea n-au fost însă ascultate de papalitate, în ciuda abuzurilor tot mai grave care subminau biserica.

**Cauzele și începuturile
Reformei în Germania.
Martin Luther (1483—1546).**

La începutul veacului al XVI-lea, atacurile împotriva abuzurilor bisericii s-au întetit, mai ales în Germania. Aici, exploatarea bisericăască era chiar mai grea decât în alte țări. Pe lângă faptul că lăcomia papalității stârnea o nemulțumire generală, marile bogății ale clerului superior german trezeau invidia celorlalte categorii sociale posedante, precum și indignarea maselor. Criticile umaniștilor, îndeosebi ale lui *Hutten*, găseau un răsunset tot mai larg.

Cauza imediată a Reformei a fost reluarea și agravarea vechilor abuzuri cu *indulgențele*, pentru iertarea păcatelor. Vinderea lor a fost organizată din ordinul papei *Leon al X-lea*, care voia să folosească o parte din veniturile ei pentru terminarea monumentalei biserici Sf. Petru din Roma. Unul dintre dominicanii însărcinați cu acest comerț rușinos oferea indulgențele cu cuvintele: „Îndată ce banul sună în cutie, sufletul zboară în rai“. La operațiile de strângere a banilor participau și agenții bancheștilor *Fuggen*.

Împotriva acestei afaceri scanda-loase s-a ridicat *Martin Luther* profesor la universitatea din Wittenberg. În anul 1517, în *Cele 95 de teze* ale sale (adică într-o scriere întocmită în 95 de propoziții), el combătea abuzul indulgențelor. Tezele lui Luther, răspândite pe calea tiparului în întreaga Germanie, au avut un ecou foarte puternic. Totuși la început Luther nu se gândea la o ruptură cu biserica. Nici papa nu i-a dat atenție decât după ce discuțiile în jurul tezelor au devenit tot mai pătimașe. În aceste discuții, susținute cu teologii adversari ai tezelor sale și în mai multe scrieri ce le-au urmat, Luther se îndepărta treptat de învățăturile oficiale ale bisericii catolice.

Luther (portret de *Lucas Cranach*).

Vinzarea indulgențelor (gravură, începutul sec. XVI).

Luther susținea că pentru mântuire nu e necesară decât credința, care îl pune pe om în legătură directă cu divinitatea, fără să aibă nevoie de mijlocirea bisericii. Preotul e numai un propovăduitor al evangheliei, fără ca această calitate să-l facă superior laicului. Singurul izvor al credinței e convingerea bazată pe **Biblie**. Luther opunea deci bisericii feudalizate un creștinism mai simplu, în care clerul avea un rol mult mai redus decât în biserica romano-catolică.

Papa l-a excomunicat pe Luther, dar acesta, încurajat de opinia publică germană, nu s-a lăsat intimidat, ci a ars actul de excomunicare, rupind fățiș cu papalitatea (în 1520). El a tradus apoi în nemțește o parte a **Bibliei**, contribuind astfel la crearea limbii literare germane. Prin această traducere, Luther a făcut posibilă maselor largi cunoașterea creștinismului din primele epoci ale apariției lui, care era în contrast cu organizarea feudală, cu bogăția și luxul bisericii catolice. Cunoașterea directă a **Bibliei** va permite maselor germane să-și prezinte revendicările sociale într-un veșmînt religios, cum făcuseră și ereziile mai înainte. Într-adevăr, religia fiind forma dominantă a ideologiei feudale, orice mișcare socială îndreptată împotriva clasei stăpînitoare îmbracă forme religioase.

Caracterul limitat al Reformei lui Luther.

„o biserică ieftină“, prin întoarcerea bisericii la sărăcia și simplitatea creștinismului primitiv, înlăturându-se costisitoarea organizație și ierarhie feudală. Luther, exponent al burgheziei, și ocrotit de principele-electoral al Saxoniei, reprezenta năzuințele acestora, preconizând o *reformă moderată*, care trebuia să le asigure o biserică germană independentă de Roma, precum și secularizarea averilor bisericesti. Reforma sa are deci un caracter limitat, legat de interesele claselor exploataatoare.

Reforma populară a lui Thomas Münzer (1493—1525).

asuprire și exploatare.

Exponentul acestei orientări populare, revoluționare, din sinul Reformei, era *Thomas Münzer*. El a dezvoltat ideea transformării pe cale revoluționară a lumii, care fusese exprimată mai înainte de *taboriți*, adepții mișcării husite. El cerea o orînduire nouă, în care să nu mai existe exploatare și exploatați, ci o societate fără clase și fără deosebire de avere. Dar, arată tot el, această transformare a societății n-o pot realiza decît clasele oprimate, căci acestea sînt interesate să schimbe în bine

lumea. Deși ideile lui Münzer erau îmbrăcate, potrivit condițiilor vremii, în haină religioasă, ele dădeau glas nemulțumirilor poporului și-l îndemnau la acțiune revoluționară.

Propovăduitorii cei mai zeloși ai ideilor lui Münzer erau anabapțiștii, membrii unei secle sau grupări religioase, care formau și ei un curent radical în sinul Reformei și erau recrutați mai ales din mediul celfelor și meseriașilor săraci. Münzer și anabapțiștii au desfășurat o vie agitație printre plebei și țărani. În timp ce Luther apărea tot mai mult ca un aliat al burgheziei și al principilor, Münzer afirma că înlăturarea stăpînirii acestora din urmă era o premisă pentru transformarea orînduirii sociale.

Thomas Münzer. În fundul scenei, la dreapta: decapitarea lui Münzer.

**Războiul țărănesc german
(1524—1525).**

În anii 1522 și 1523 a avut loc o răscoală contra principilor și clerului superior, dar ea a fost pornită de *cavaleri*. Ei atribuiau decăderea lor economică lipsei unității politice a Germaniei și doreau o monarhie unificată, la fel cu cele apusene. În această monarhie credeau că vor putea să-și asigure un rol de seamă. Fărâmițarea țării o atribuiau principilor și dependenței clerului superior de Roma. Răscoala cavalerilor nu se putea bizui însă pe sprijinul nici unei alte clase, de care îi despărteau multe contradicții. Luther însuși a refuzat să le dea concursul. Mișcarea a putut fi reprimată ușor de principii.

Mult mai importantă, prin proporțiile și urmările sale, a fost marea răscoală cunoscută sub numele de *războiul țărănesc german*, care a cuprins o bună parte a Germaniei. Mișcarea și-a atins însă intensitatea cea mai mare în Suabia, Franconia și Turingia.

Germania în timpul războiului țărănesc (1524—1525)

Judecarea și executarea țăranilor răsculați (gravură din 1525).

Ideile Reformei populare găsiseră un teren prielnic în sînul țărănimii germane, frămîntată de agitații revoluționare încă dinainte de Reformă. Răscoala a izbucnit în vara anului 1524, în *Suabia*, întinzîndu-se apoi și în alte regiuni. Țăranii au format mari cete înarmate și căpeteniile lor au întocmit, în martie 1525, un program de revendicări, numit *Cele douăsprezece articole*. Acestea cereau desființarea șerbiei, restituirea pămînturilor obștești uzurpate de feudali, reducerea unor taxe feudale, a unei părți din dijmele bisericesti etc. Cererile acestea exprimau interesele elementelor împăciuitoare din mișcarea suabă.

Caracterul moderat al „articolelor“ contrastează cu cel radical al *Scrisorii-program*, întocmită de fracțiunea revoluționară a mișcării. Aceasta cuprinde idei asemănătoare cu acelea ale lui Mûnzer, fiind redactată probabil sub influența sa. În ea se vorbește despre necesitatea înlăturării prin forță a claselor stăpînitoare.

Feudalii n-aveau la îndemână trupe suficiente, din cauza războiului dintre împărat și Franța. Ei căutau deci să câștige timp prin tratative și mici concesii. Dându-și seama de această manevră, țărani din Suabia au început să prade castelele și mănăstirile.

La răscoala din *Franconia* au luat parte și unli cavaleri, precum și o serie de orașe, printre care Heilbronn. Răsculații franconieni au elaborat *Programul de la Heilbronn*, în care revendicările țărănești jucau un rol mai mic decît al aliaților lor, cavalerii și mai ales burghezii. În acest program se reclama unificarea politică a Germaniei, desființarea vămilor interne, unitatea monedei, confiscarea averilor bisericesti etc. Pentru țărani se cerea răscumpărarea sarcinilor feudale, dar în condiții destul de grele.

Mișcarea din *Turingia* își avea centrul în orașul *Mühlhausen* și a fost condusă de Münzer. Alături de țărani, la ea au participat numeroase elemente plebeie, fiind vorba de o regiune industrială: textilă și minieră. *Comuna revoluționară din Mühlhausen* a proclamat proprietatea colectivă asupra averilor, obligația pentru toți de a munci, precum și alte măsuri. Cetele înarmate distrugeau și în aceste părți castelele și mănăstirile.

Astfel, între martie și mai 1525, în Germania sudică și într-o parte a celei centrale, răscoala a devenit generală. Principii însă, după ce și-au strîns forțele, au putut să înfrîngă pe rînd cetele țărănești. Orașele care trecuseră de partea țăranilor s-au grăbit acum să-i părăsească. În mai, oastea turingiană a lui Münzer a fost zdrobită, iar el, căzut prizonier și schingiuit, a fost decapitat. În vara anului 1525, răscoala din Suabia și cea din Franconia au fost înăbușite în singe cu o cruzime extraordinară. Totuși grupuri izolate de răsculați au mai rezistat în regiunile muntoase ale Austriei pînă în 1527.

Alitudinea lui Luther, după unele șovăieli, a fost foarte dușmănoasă față de marea răscoală țărănească. Exprimînd teama burgheziei și a principilor, el instiga împotriva țăranilor răsculați cu următoarele cuvinte sălbatice: „Să fie ruți în bucăți, sugrumați și înjunghiați... așa cum trebuie omorît un cîine turbat!“ Masele erau indignate de complicitatea lui Luther cu exploatarea sîngeroși. „Poporul ne urăște“ se vedea silit să recunoască *Melanchton*, principalul colaborator al reformatorului.

După înăbușirea mării mișcări țărănești a izbucnit în 1534 o altă răscoală populară puternică, în orașul *Münster* din Westfalia. Alungînd pe episcopul-senior, anabapțiștii au înființat aici o *comună revoluționară*, în care au cîștigat o mare influență elemente din aceeași

Răscoala populară din
Münster (1534—1535).

sectă, refugiate din Țările de Jos. În fruntea comunei a ajuns chiar un reprezentant al lor, croitorul *Jan din Leyda*. Cînd episcopul, aliat cu feudali vecini, a început să asedieze orașul, pentru organizarea rezistenței fură introduse de răsculați unele măsuri cu caracter democratic. Între altele, s-au comunizat articolele de îmbrăcăminte, iar alimentele se repartizau în chip egal și gratuit. Deoarece conducerea comunei se afla în mîinile micilor meșesugari, mijloacele de producție și casele au rămas și mai departe în proprietate privată. Münsterul n-a putut fi cucerit de episcop decît după o rezistență eroică de 16 luni, cu ajutorul înfometării

și al trădării. Populația a fost măcelărită, iar fruntașii mișcării omorâți după torturi groaznice.

**Cauzele și urmările
înăbușirii răscoalelor
populare germane din
timpul Reformei.**

Marile mișcări populare dezlănțuite în cadrul Reformei germane au fost înăbușite. Esecul răscoalei țărănești — cea mai importantă din aceste mișcări, — se datorește în primul rînd lipsei de unitate a țăranilor, care au acționat în grupuri izolate; ei erau slab înarmați și conduși de șefi fără experiență. Masele muncitoare de la orașe erau încă puțin dezvoltate, deci nu puteau să dea un ajutor deosebit răscoalei țărănești și cu atît mai puțin ar fi putut lua conducerea ei. Burghezia bogată, adeptă a Reformei moderate a lui Luther, dacă pe alocuri a trecut mai mult de nevoie de partea răscoalei, a abandonat-o însă la prima ocazie, în favoarea reacțiunii feudale. Fiind o clasă posedantă, burghezia se teme de răscoalele populare îndreptate împotriva exploatării.

În aceste împrejurări, „cea mai măreață încercare de revoluție a poporului german” — cum caracterizează Engels războiul țărănesc — a fost înecat în sînge. Înăbușirea ei a avut urmări grave asupra țărănimii, prin înăsprirea exploatării ei, cît și în general asupra dezvoltării viitoare a Germaniei: ea a înlărit și mai mult puterea principilor și a agravat fărîmițarea politică a țării.

Concluzie.

Reforma germană n-a însemnat numai o mișcare de revoltă împotriva abuzurilor bisericii catolice, ci și o încercare de descătușare a țărănimii din lanțurile șerbiei. Prin trădarea acestei mari mișcări antif feudale, burghezia germană a contribuit la întărirea direcției reacționare în care

se va dezvolta istoria Germaniei în veacurile următoare.

LECȚIA a XLIII-a

RĂSPINDIREA REFORMEI ȘI CONTRAREFORMA

Înăbușirea mișcărilor populare, în special a mării răscoale țărănești, a creat pentru cîtva timp o situație delicată și pentru Reforma moderată a lui Luther. Elementele interesate în menținerea catolicismului: puterea imperială, principii ecleziastici și alții căutau să restabilească poziția bisericii catolice. Principii cei mai puternici și o parte din orașe erau însă împotriva acestor năzuințe, deoarece cu ajutorul luteranismului reușiseră să pună mina pe averile bisericesti din teritoriile lor.

Răspîndirea și consolidarea Reformei luterane în Germania.

Progresele Reformei însemnau o creștere și mai mare a puterii principilor. Aceasta îl preocupa pe împăratul *Carol al V-lea*, care voia să înăbușe mișcarea religioasă și să restrîngă puterea principilor. Dar situația internațională, în primul rînd războaiele îndelungate cu Franța, l-au

împiedicat multă vreme să încerce realizarea acestui gînd. Dieta imperială a trebuit chiar să acorde vremelnic libertate religioasă adeptilor Reformei. Cînd în 1529, după încheierea uneia din etapele luptei cu monarhia

franceză, catolicii din dietă au propus retragerea acestei concesi. principii și orașele, care îmbrățișaseră cauza lui Luther, au protestat. De aici provine numele de *protestanți*, care se va aplica, printre alte denumiri, nu numai adeptilor Reformei luterane, ci și celor care vor face parte din alte mișcări de reformă.

Reforma s-a răspândit în diferite regiuni ale Germaniei, îndeosebi în partea de nord. Relațiile dintre principii protestanți și Carol al V-lea deveneau tot mai încordate. În 1546, folosind încheierea unei noi etape a războaielor sale cu Franța, Carol și-a pus în aplicare planul de înăbușire prin forță a Reformei. La început, în 1547, el a înfrînt, cu ajutorul trupelor spaniole, liga principilor protestanți. Apoi a pregătit restaurarea completă a catolicismului și îngrădirea puterii principilor. Dar aceștia s-au aliat cu Franța și, în 1552, l-au atacat pe împărat, care se afla atunci fără trupe în Germania, silindu-l să fugă. Dîndu-și seama de eșecul planurilor sale cu privire la Germania, descurajat și bolnav, Carol a lăsat fratelui și loctiitorului său Ferdinand sarcina de a încheia pace cu protestanții.

Prin „*pacea religioasă*” încheiată la *Augsburg*, în 1555, se garanta stăpînilor teritoriali, în frunte cu principii, libertatea de a alege între religia catolică și cea protestantă. Supușii însă nu se bucurau de o asemenea libertate, ci trebuiau să urmeze credința aleasă de stăpînul lor, potrivit principiului: „cine stăpînește teritoriul, acela determină și religia”. Așadar, pacea de la Augsburg a întărit și mai mult puterea principilor, ieșiți biruitori din războiul țărănesc și din luptele cu autoritatea imperială.

Pacea de la Augsburg a însemnat totodată consolidarea definitivă a Reformei lui Luther, mort în 1546. Cu ajutorul lui Melancton, el organizase o nouă biserică, deosebită de cea catolică. *Biserica luterană* — cum i se spune după numele întemeietorului — a fost subordonată principilor, care confiscaseră și averile bisericii catolice. Slujba religioasă a fost simplificată de Luther, care a înlăturat cultul sfinților și al icoanelor, întreg fastul și podoaba artistică a bisericii catolice, instituția călugărească etc. El a organizat astfel acea „biserică ieftină”, la care aspira burghezia. Biblia a devenit singurul izvor al credinței și, pentru a fi înțeleasă, a fost tradusă în limba națională. Ca ea să poată fi citită direct de credincioși, se acorda o atenție deosebită învățămîntului.

Reforma luterană în
restul Europei. Reforma
lui Zwingli.

Reforma luterană a pătruns și în țările scandinave, în Cehia, Ungaria, Transilvania și Polonia. În țările nordice, luteranismul a devenit chiar religie de stat, izbînda sa fiind determinată de interesul monarhiei și al nobilimii de a pune mina pe marile averi ale bisericii catolice.

Dar revolta socială și religioasă contra bisericii catolice nu s-a manifestat numai sub forma luteranismului. Alături de acesta s-au impus și alte mișcări de Reformă. Deși aceste mișcări prezintă anumite deosebiri față de luteranism, ele sînt cuprinse împreună cu Reforma luterană în termenul de *protestantism*. Cele mai cunoscute sînt *zwinglianismul*, *anglicanismul* și *calvinismul*.

Prima a fost mișcarea de Reformă pornită de *Zwingli* în Elveția, care predica idei în bună parte asemănătoare cu luteranismul. Reforma lui *Zwingli* a fost adoptată de o parte a cantoanelor elvețiene, în 1531.

Anglicanismul, amestec între luteranism și catolicism, e forma pe care a îmbrăcat-o Reforma în Anglia, după cum vom vedea mai târziu.

Calvinismul.

Calvinismul reprezintă ramura cea mai radicală a Reformei, oglindind cât se poate de fidel interesele burgheziei în dezvoltare. Intemeietorul său, *Calvin* (1509—1564), era un francez, care, din cauza ideilor sale religioase, a trebuit să fugă din Franța. După multe peregrinări, în 1541 el s-a stabilit la Geneva, în Elveția.

Calvin susținea în învățăturile sale că Dumnezeu ar fi hotărât dinainte de crearea lumii soarta fiecărui om, pe unii *predestinându-i* pentru mântuirea în „viața de apoi“, pe alții pentru osîndă. Predestinația la fericire se manifestă în acei oameni care își dezvoltă activitatea cu însuflețire. Calvin consideră lenea și inactivitatea drept păcate, iar activitatea neobosită, spiritul de economie și bogăția, ca niște virtuți. Învățătura sa exprimă în fond interesele elementelor burgheze cele mai active și stimula dezvoltarea relațiilor capitaliste. Biblia fiind socotită și de Calvin ca unicul izvor al religiei, acordă și el o mare atenție instrucției școlare. În simplificarea cultului religios, Calvin a mers chiar mai departe decât Luther.

Deși oficial era un simplu predicator, în realitate Calvin a ajuns să exercite la Geneva o autoritate despotică, controlînd pînă și viața particulară a locuitorilor. Era tot atît de intolerant față de cei care nu-i împărtășeau ideile ca și inchiziția catolică. A dezlănțuit prigoana contra „ereticilor“ și, din ordinul său, a fost arestat (pe cînd trecea prin Geneva), apoi condamnat și ars pe rug învățatul spaniol *Servet*, fiindcă nu admidea unele învățături ale creștinismului.

Jean Calvin.

Calvinismul a devenit crezul religios al păturii celei mai energice și combative a burgheziei dintr-un mare număr de țări. Astfel s-a răspîndit în Franța, unde adepții săi se chemau *hughenoși*: s-a întins într-o bună parte a Țărilor de Jos, în Scoția, Anglia, Ungaria, Transilvania.

În Scoția ideile calvine au fost propovăduite de *John Knox*. Calvinismul scoțian va primi mai târziu numele de *presbiterianism* (după presbiteri, adică laicii cei mai bătrîni care, împreună cu pastorii (preoții):

formau sfaturile comunităților religioase. El a devenit în 1560 religia de stat a Scoției.

Formele sub care a pătruns, pe la mijlocul secolului al XVI-lea, Reforma în Transilvania au fost: luteranismul, adoptat de sași, și calvinismul îmbrățișat mai ales de unguri. Aceștia din urmă se numesc „reformați”. Atât sașii cât și ungurii au căutat să atragă la Reformă și pe românii ortodocși din Transilvania. Aceste încercări de altfel nereușite, au avut un rezultat important pe tărâm cultural: lor li se datoresc primele cărți tipărite în românește.

Cauzele eșecului Reformei în țările rămase catolice.

În urma loviturilor Reformei, catolicismul a suferit pierderi grave. Totuși, el mai păstra poziții puternice. Astfel, în *Germania* împăratul și o parte din principii, în frunte cu principii ecleziastici, au rămas catolici. În *Italia*, clasa dominantă, mai ales aristocrația feudală și marea burghezie, nu era interesată să sprijine protestantismul, căci din ele se recruta de obicei ierarhia centrală (papii și cardinalii), clerul superior și aparatul administrativ al bisericii. De aceea, încercările izolate de răspîndire a ideilor Reformei au fost aici ușor înăbușite. În *Spania*, aceste idei n-au putut depăși un cerc restrîns, compus mai ales din intelectuali, deoarece burghezia era slab dezvoltată, iar reacțiunea feudal-clericală foarte puternică. În *Franța*, Reforma a făcut progrese importante, dar nu s-a putut impune la putere, căci monarhia și majoritatea clasei dominante continuau să vadă în catolicism o forță ideologică pentru stăpînirea maselor. De altminteri, prin tradiție, biserica romano-catolică se bucura în această țară de o oarecare autonomie față de papalitate.

Contrareforma.

Religia catolică a rămas astfel confesiunea dominantă într-o parte a Germaniei, în Italia, Spania și Franța. De aceea, catolicismul și-a putut reorganiza forțele, nu numai pentru a rezista protestantismului în teritoriile pe care le mai păstra, ci și pentru a încerca să recîștige terenul pierdut. Acțiunea aceasta, ce s-a desfășurat în a doua jumătate a secolului al XVI-lea și la începutul celui următor, se cheamă *Contrareforma*.

Mijloacele cele mai puternice de care s-a folosit catolicismul în această acțiune au fost ordinul iezuiților și inchiziția

Iezuiții.

Ordinul călugărilor iezuiți (după „Iesus”, forma latină a numelui lui Isus) a fost întemeiat de un mic nobil spaniol, *Ignațiu de Loyola*, și confirmat în 1540 de papalitate. Membrii săi erau selecționați și educați cu grijă, supuși unei discipline militare, datorînd ascultare carășefilor lor ierarhici, în frunte cu „generalul” (căpetenia supremă a ordinului). Acesta își avea reședința la Roma și era subordonat direct papei. Iezuiții constituiau o adevărată organizație de luptă, care trebuia să militeze în sînul societății, pentru întărirea papalității și pentru recîștigarea terenului pierdut de catolicism.

Iezuiții au folosit toate mijloacele ca să atingă acest scop: predica, spovedania credincioșilor, instrucția școlară a tineretului, combaterea protestantismului, misionarismul printre „păgînii” din America, Asia și Africa,

ca și printre „ereticii“ și „schismaticii“ din Europa. Adeseori ei recurgeau și la mijloace mai puțin pioase: comerțul, uneltirile și spionajul. Unii scriitori iezuiți au ajuns să justifice pînă și asasinatul politic (adică înlăturarea prin omor a unui principe, socotit „tiran“, pericolos pentru interesele bisericii catolice). Spre a putea exercita o influență asupra politicii statelor, iezuiții căutau să cîștige — ca duhovnici și sfetnici — încrederea suveranilor și a marilor dregători.

Amestecul iezuiților în toate domeniile de activitate și sprijinirea reacțiunii catolice le-au atras nu numai ura protestanților, ci și a elementelor progresiste ale burgheziei catolice. Din pricina nemulțumirilor tot mai grave ce se manifestau împotriva lor, papalitatea s-a văzut silită să desființeze acest ordin, în 1773. Dar, în 1814, după căderea lui Napoleon și în urma întăririi reacțiunii europene, el a fost reînființat.

Reorganizarea inchiziției.

Papalitatea a dat, din 1542, un nou imbold *inchiziției*. În forma sa reorganizată acuin, tribunalul inchiziției căuta să împiedice orice abateri de la învățăturile catolicismului, exercitînd un control sever mai ales asupra tipăriturilor. Publicațiile considerate contrare intereselor bisericii erau trecute într-un „*Indice* al cărților oprite“, pe care un bun catolic n-avea voie să le citească. În această listă figurau cărțile cele mai progresiste ale Renașterii.

Conciliul de la Trento (1545—1563).

Biserica papală a simțit nevoia ca, în fața atacurilor Reformei, să-și precizeze din nou dogmele și organizarea și să restabilească disciplina clerului. Cu acest scop, papa a convocat *conciliul de la Trento* (în Italia de nord), care a ținut, cu unele întreruperi, aproape douăzeci de ani și la care iezuiții au jucat un rol important. După discuții dificile, din cauza unor neînțelegeri între Carol al V-lea și papa, precum și în urma tendințelor de autonomie ale bisericilor din monarhiile feudale catolice, conciliul a menținut vechile poziții catolice, fără a face vreo concesie Reformei. Totuși, el a luat măsuri pentru a înlătura unele abuzuri, a întări disciplina și a da o mai bună pregătire preoțimii.

Concluzie.

Reforma luterană s-a consolidat în Germania prin pacea de la Augsburg. De teama mișcării revoluționare a maselor, ea s-a supus însă feudalismului princiar. Peste granițele Germaniei, luteranismul s-a întins mai mult în țările și printre popoarele germane.

În schimb, calvinismul a fost adoptat de elementele cele mai active ale burgheziei europene, care îl considera religia cea mai potrivită pentru interesele ei. Atît Reforma luterană, cit și cea calvină, a sprijinit răspîndirea culturii în limba națională.

Prin Contrareformă, catolicismul a reușit să recucerească de la Reformă o parte din terenul pierdut (Germania sudică, Polonia, o parte din Ungaria etc.). Datorită conciliului de la Trento s-a definitivat ruptura creștinătății apusene în două mari tabere dușmane: catolică și protestantă.

STATELE FEUDALE ABSOLUTISTE DIN EUROPA APUSEANA

1. Anglia în secolul al XVI-lea și prima jumătate a secolului al XVII-lea

În secolul al XVI-lea, Anglia era încă o țară feudală. În cadrul economiei sale apăruseră însă relații de producție capitaliste, pentru a căror dezvoltare existau condiții favorabile, create din veacurile anterioare.

Anglia, prin însăși poziția ei insulară, fusese obligată de timpuriu să intre în legături comerciale cu țările continentului și mai ales cu Flandra, care cumpăra lână din Anglia pentru atelierele și manufacturile ei.

Dezvoltarea relațiilor
capitaliste în Anglia,
în secolul al XVI-lea.

În veacul al XV-lea în Anglia s-au înființat și manufacturi de postav. Unele erau manufacturi centralizate, iar cele mai multe se bazau pe munca micilor producători la domiciliu, fiind deci manufacturi dispersate. Munca salariată se răspîndește astfel, atît la orașe, cit și la țară,

unde se întîlnește și un număr destul de însemnat de lucrători agricoli, pe moșiile nobililor care produceau cereale pentru vînzare.

În secolul al XVI-lea în centrul și apusul Angliei se dezvoltă mine-ritul și metalurgia, iar în porturi șantierul naval. Marile descoperiri geografice au creat largi posibilități de dezvoltare comerțului englez.

Din cele arătate mai sus rezultă că în secolul al XVI-lea burghezia engleză își întărește tot mai mult pozițiile sale economice.

Relațiile capitaliste
în agricultura Angliei
în secolul al XVI-lea.

Răspîndirea manufacturilor de postav în Anglia a făcut ca lîna să devină un articol tot mai căutat în comerț. Prețul ei creșcu. Nobilii feudali sporiră numărul turmelor de oi de pe moșiile lor, deoarece creșterea oilor și vînzarea lînei deveniseră mai rentabile decît cul-

varea pămîntului. Pentru turmele de oi era nevoie de întinderi mari de pășune. De aceea, nobilii au început să răpească pămînturile țărănilor, spre a le transforma în pășuni pentru turmele lor. Pe domeniile feudale existau așa-numitele pămînturi comune: pădurile, pășunile, la care aveau drept de folosință atît proprietarul feudal, cit și țărăniile de pe moșie. La început, nobilii luară țărănilor aceste drepturi de folosință, împrejmuint cu garduri toate pămînturile amintite. Această politică a *împrejmuirilor* aduse mari pagube gospodăriilor țărănești, care nu-și mai puteau întreține vitele.

Nobilii începură apoi să răpească de la țărani chiar loturile de pămînt cultivabil, pe care mulți din ei le dețineau cu drept de folosință din tată în fiu. Toate aceste pămînturi fură transformate în pășuni. Deoarece creșterea oilor cere mult mai puține brațe de muncă decît agricultura, numai o mică parte din țărani puteau să mai rămînă la țară. Cei mai mulți, rămași fără lucru, au fost alungați de pe moșii. Unii au plecat la orașe și s-au angajat ca lucrători. Cei care nu găseau de lucru vagabondau și cerșeau pe drumurile Angliei. Se spunea pe bună dreptate că în Anglia oile „îi mîncă pe oameni“.

Evenimentele acestea, petrecute în istoria Angliei la sfîrșitul secolului al XV-lea și în cursul veacului următor, au dus la schimbări importante de ordin economic și social.

Se întărește pătura nobilimii engleze interesată în chip hotărîtor în comerțul cu lînă, deoarece era strîns legată de afacerile manufacturilor de postav; ea formează *nobilimea nouă*, ale cărei interese sînt foarte apropiate de ale burgheziei. Mare parte din țărănimea engleză, lipsită de pămînt, nu are altă posibilitate de trai decît să muncească pentru plată, în orice condiții. Aceasta înseamnă că țărani englezi se proletarizează. Manufacturile vor avea oricînd la dispoziție brațe de muncă ieftine, provenite din acești oameni rămași fără lucru. Ele se vor putea dezvolta în condiții favorabile, aducînd mari profituri proprietarilor.

**Legislația socială
a Angliei în secolul
al XVI-lea.**

Regele Henric al VIII-lea (portret de Holbein cel Tânăr). Îngîmlarea brutalitatea și iubirea de fast a regelui sînt foarte bine redată în acest tablou.

**Regimul politic al Angliei
în secolul al XVI-lea.**

Între 1485 și 1603 în Anglia a domnit dinastia *Tudor*, în timpul căreia puterea regală a luat caracterul unei *monarhii absolutiste*. Întărirea puterii regale se datora mai multor cauze: marii feudali fuseseră slăbiți de războiul civil din a doua jumătate a secolului al XV-lea, burghezia și noua nobilime în dez-

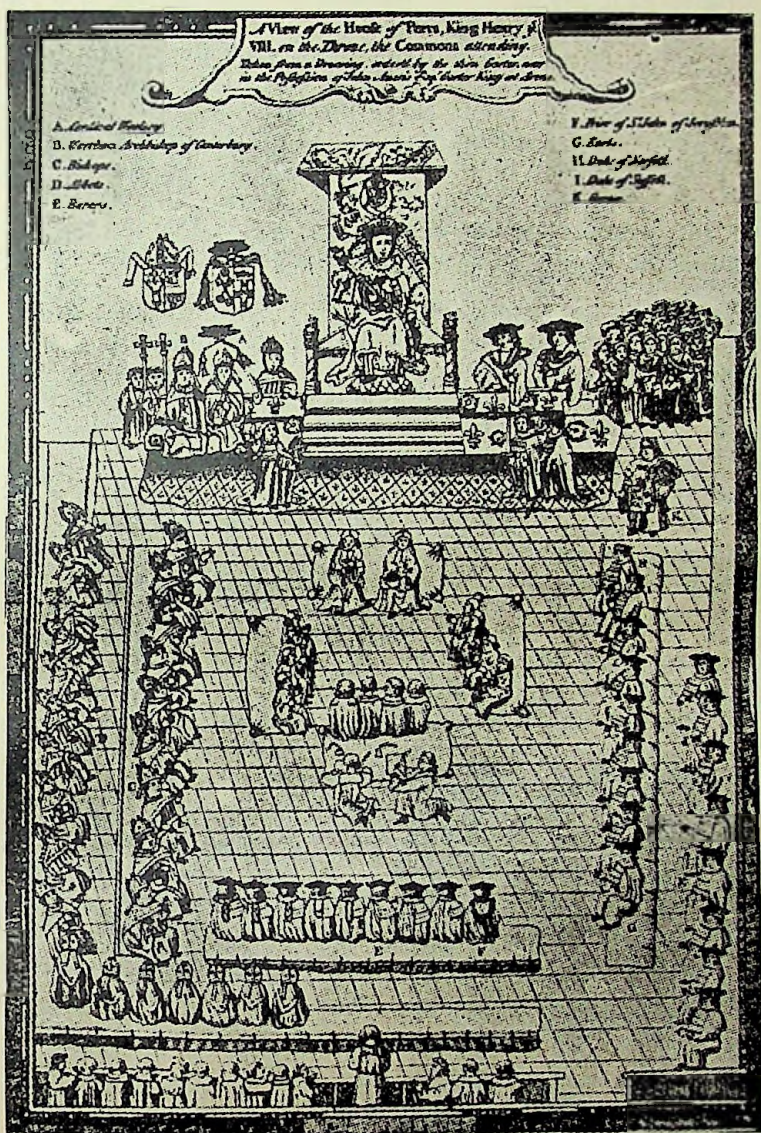
Proletarizarea țărănimii scădea numărul celor care plăteau impozite. Crescuse în schimb, în proporții îngrijorătoare, numărul săracilor, al vagabonzilor, al furturilor și crimelor. De aceea se aduseră legi prin care se opreau „împrejmuirile” și se limita numărul oilor pe care le putea avea un proprietar. Nobilii n-au ținut seamă de aceste legi.

Pentru a combate vagabondajul, regele *Henric al VIII-lea* a luat măsuri aspre, mergînd pînă la pedeapsa cu moartea pentru cei prinși fără ocupație și cerșind. Unii erau duși să muncească în manufacturi sau pe moșii, în mod silit și fără nici o plată, ca niște sclavi. Legile lui Henric al VIII-lea împotriva vagabondajului au fost numite de K. Marx „legislația sîngerooasă”.

**Răscoala condusă
de Robert Ket (1549).**

Răpirea pămînturilor țărănești și cumplita sărăcire a maselor populare din Anglia au dus la izbucnirea a numeroase răscoale. Cea mai importantă s-a desfășurat în părțile răsăritene ale Angliei în 1549, sub conducerea lui *Robert Ket*. Răscoala a fost însă înăbușită în sînge, cu ajutorul unor trupe de mercenari străini, anume angajate. Mișcarea condusă de el este cea mai mare răscoală țărănească din istoria Angliei, după aceea a lui Wat Tyler.

voltare aveau nevoie de un stat puternic, cu ajutorul căruia să poată acapara pământurile țărănești și să se poată apăra de concurența comercială a altor țări.

O ședință a Camerei lorzilor în timpul lui Henric al VIII-lea (desen contemporan).

Dinastia Tudor s-a sprijinit într-adevăr pe aceste două clase sociale — burghezia și nobilimea nouă — apărându-le interesele. Deoarece în parlamentul englez intrau foarte mulți reprezentanți ai acestor clase, re-

gele a putut colabora cu parlamentul, care a ținut ședințe în mod regulat, în toată această perioadă absolutistă. Menținerea parlamentului este una dintre caracteristicile absolutismului englez, spre deosebire de alte țări, ca Franța sau Spania, unde regalitatea convoca tot mai rar adunările lor reprezentative.

Reforma anglicană (1534).

După 1530 raporturile dintre monarhia engleză și papalitate se înrăutățiră. Henric al VIII-lea dorea să se despartă de soția lui, lucru pe care papa n-a voit să-l încuviințeze. Regele, nemulțumit, pronunță despărțirea bisericii engleze de cea catolică, el însuși devenind șeful suprem al bisericii din Anglia, care se va numi, de atunci înainte, *anglicană*. Una dintre măsurile luate prin această Reformă a fost introducerea limbii engleze în biserică.

Noua nobilime, în tendința ei de a-și însuși tot mai mari întinderi de pământ, folosindu-se de pretextul Reformei religioase, a îndemnat pe rege să desființeze mănăstirile și să le confişte moșiile. Aceste moșii au fost dăruite de rege favoriților săi sau vândute la licitație. Reforma anglicană a fost, prin urmare, un mijloc de îmbogățire pentru nobilime și pentru o parte a burgheziei engleze.

Anglia în vremea reginei Elisabeta (1558—1603).

În a doua jumătate a secolului al XVI-lea monarhia absolutistă engleză ajunge în culmea puterii.

După o scurtă perioadă de tulburări, în care s-a încercat reintroducerea catolicismului, pe tronul Angliei se urcă *Elisabeta*, o regină destoinică și energică. Pe timpul ei s-a consolidat Reforma anglicană.

Regina Elisabeta a sprijinit dezvoltarea industriei și a comerțului. Privilegiile negustorilor străini: italieni și hanseatice, care frînau dezvoltarea comerțului englez, sînt desființate.

Acum se înființează mai multe companii comerciale engleze, cum este aceea pentru negoțul cu Rusia (în 1554) sau aceea a *Indiilor Orientale* (în 1600). Englezii au întemeiat în America de Nord prima lor colonie, numită *Virginia* (în 1584). Ei ajung în conflict cu *Spania*, pentru comerțul colonial. Corăbiile engleze se dedau la piraterie împotriva vaselor spaniole — care se întorceau din coloniile americane, încărcate cu metale prețioase și alte produse, — voind astfel să ruineze comerțul Spaniei. De asemenea, Anglia sprijinea răscoala izbucnită împotriva stăpînirii spaniole în Țările de Jos.

Regina Elisabeta.

Filip al II-lea, regele Spaniei, a trimis în anul 1588 împotriva Angliei cea mai puternică flotă care se văzuse pînă atunci. Fiind sigur de victorie, a numit-o *Invincibila Armada*. Ea trebuia să zdrobească flota engleză și să debarce în Anglia o armată de uscat. Vasele engleze de război, deși mai mici și mai puține la număr, erau mai bine construite, mai iuți, aveau marinari iscusiți și comandanți încercați. Ele hărțuiră flota spaniolă, provocîndu-i grele pierderi și împiedicînd-o să-și îndeplinească misiunea de debarcare. O puternică furtună izbucnită în Marea Nordului scufundă sau imprăștiie restul vaselor spaniole. După această victorie, Anglia deveni, alături de Olanda, cea mai mare putere maritimă a lumii.

Inceputurile opoziției
împotriva regimului
absolutist.

Succesele politicii interne și externe a monarhiei engleze au servit dezvoltării burgheziei și noii nobilimi. Sprijiniți de puterea militară a statului absolutist, negustorii englezi au cîștigat poziții importante în comerțul mondial. În felul acesta a prosperat și producția manufacturieră, destinată schimbului.

Către sfîrșitul domniei reginei Elisabeta, burghezia engleză era atît de puternică, încît metodele de guvernare absolutistă nu o mai satisfăceau. De pildă, negustorimea era nemulțumită de faptul că monarhia vindea anumitor persoane sau companii dreptul exclusiv de a face comerț cu o țară sau alta, sau cu unele categorii de mărfuri. Burghezia a protestat în parlament împotriva acestor monopoluri comerciale, care împiedicau libera dezvoltare a negoțului, rezervînd cîștigurile pentru cei care se bucurau de favoarea regală. Regina a trebuit să promită că va renunța la aceste metode și va recurge în asemenea cazuri la consultarea parlamentului.

O altă formă a opoziției se manifestă prin apariția curentului religios al *puritanismului*, care reprezenta o ramură a calvinismului. Puritanii și-au îndreptat atacurile mai cu seamă împotriva clerului superior. Ei voiau să dea bisericii anglicane o organizare mai democratică, îngăduindu-se fiecărei comunități religioase să-și aleagă preoții. Puritanismul corespundea dorinței burgheziei și a noii nobilimi de a se smulge de sub autoritatea regimului absolutist și de a crea o organizare religioasă și politică întru totul conformă intereselor lor.

Monarhia engleză a persecutat pe puritani, nevoind să renunțe la organizația bisericii anglicane, deoarece episcopii, fiind numiți de rege, erau sprijinitori credincioși ai absolutismului.

Înăsprirea contradicțiilor
de clasă în timpul
dinastiei Stuart.

În 1603, o dată cu moartea reginei Elisabeta, s-a stins dinastia Tudor. Pe tronul Angliei s-a urcat dinastia *Stuart*, care domnise pînă atunci în Scoția. Înrușiți cu Tudorii, Stuarții realizează uniunea dinastică dintre Anglia și Scoția. În prima jumătate a secolului al XVII-lea, regii

Iacob I și *Carol I* încercară să guverneze Anglia în mod absolutist, neținînd seama de parlament. Ei se sprijiniră pe vechea nobilime feudală, neglijiînd interesele burgheziei și ale noii nobilimi.

De aceea, între parlament și rege se ajunse la conflicte tot mai dese. Clasele sociale care erau interesate în dezvoltarea noilor relații capitaliste au luat conducerea luptei poporului englez împotriva regimului feudal și

a absolutismului. La jumătatea veacului al XVII-lea Anglia va trece, ca și Țările de Jos, printr-o *revoluție burgheză*.

Transformările economice și sociale prin care a trecut Anglia în această perioadă s-au oglindit în cultura ei. Reprezentanții cei mai de seamă ai acesteia au fost *Thomas Morus* și *Shakespeare*.

Concluzie.

În cadrul orânduirii feudale din Anglia se dezvoltă, în secolul al XVI-lea, relațiile de producție capitaliste în forma lor cea mai caracteristică pentru Europa apuseană. Clasele sociale din Anglia interesate în dezvoltarea relațiilor capitaliste erau burghezia și nobilimea nouă. Pe aceste clase s-a sprijinit monarhia engleză și, datorită sprijinului lor, ea a putut governa în chip absolutist. Către sfârșitul acestei perioade se ivesc semnele unor contradicții între burghezie și noua nobilime pe de o parte, regalitate și nobilimea feudală, pe de alta. Aceste contradicții prevestesc revoluția burgheză ce se va desfășura la mijlocul secolului al XVII-lea.

LECȚIA a XLV-a

2. Franța în secolul al XVI-lea și prima jumătate a secolului al XVII-lea

La începutul secolului al XVI-lea, printre statele din apusul Europei, Franța era o monarhie centralizată deosebit de puternică. Populația ei întrecea pe aceea a Angliei și a Spaniei luate la un loc.

Caracteristicile dezvoltării economice și sociale a Franței în prima jumătate a secolului al XVI-lea.

Din punct de vedere economic și social, Franța era însă în urma Angliei și a Țărilor de Jos. Convârșitoarea majoritate a populației se ocupa cu agricultura. În agricultura predominau relațiile feudale. Țăranii se eliberaseră în general din starea de serbie, obținând libertatea de a se muta de pe o moșie pe alta, dar continuau să aibă obligații față de nobili pentru lotul pe care-l munceau. Majoritatea obligațiilor se achitau în bani.

La Paris și în alte orașe mari, se dezvoltă *manufacturile*, îndeosebi în ramura articolelor de lux: mătase, dantele, pielărie, sticlărie. Manufacturile nu ocupă un rol hotărâtor în industria franceză, în care continuă să predomine mica producție a atelierelor meșteșugărești de breaslă.

Comerțul e activ în porturile de la Marea Mediterană, dar în perioada marilor descoperiri geografice se înviorază și activitatea porturilor de pe țărmul Oceanului Atlantic.

Nobilimea nu era interesată, ca în Anglia, în dezvoltarea industriei și comerțului. Ea a rămas legată de formele feudale ale exploatării. În schimb nobilimea franceză și-a întărit pozițiile prin sprijinul pe care-l acorda regelui, în jurul căruia ocupa toate demnitățile importante, aducătoare de cîștiguri. Ea a devenit o *nobilime de curte*.

Burghezia, neavînd condiții atît de prielnice pentru afacerile ei comerciale și pentru dezvoltarea manufacturilor, se ocupa cu cămătăria și cu strîngerea impozitelor. Din strîngerea impozitelor pe care regele le

Tipuri de meșteșugari și de vînzători ambulanți, precum și de nobili (Franța, sec. XVI).

arenda, se realizau mari câștiguri, provenite din diferența dintre suma vărsată vistieriei și cea stoarsă de la populație. O parte a burgheziei reușea să intre în aparatul administrativ și în magistratură.

Burghezia franceză din veacul al XVI-lea, nefiind încă destul de puternică economicște, are nevoie de protecția statului feudal. Ea este și interesată în veniturile acestui stat. De aceea, burghezia continuă să ajute regalitatea în consolidarea puterii acesteia.

Monarhia feudală absolutistă în Franța.

Puterea covârșitoare a nobilimii și insuficienta dezvoltare a burgheziei explică de ce în Franța, la începutul secolului al XVI-lea, s-a putut întâri și mai mult autoritatea regelui, care ajunge să guverneze în mod absolutist. El nu mai convoacă decît rareori *Stările generale*. Guverna-

rea absolutistă a regelui însemna, formal, conducerea statului de către suveran, după bunul său plac. În realitate însă, el reprezenta în primul rînd interesele comune ale clasei feudale dominante, iar în al doilea rînd interesele burgheziei în dezvoltare, aliata regalității. Monarhia feudală-absolutistă nu era decît o formă și mai întărită a statului feudal centralizat, adaptată noilor condiții istorice din perioada formării relațiilor capitaliste în sinul orînduirii feudale, intrate în descompunere. Ca și statul centralizat, monarhia absolutistă și-a atins forma sa cea mai caracteristică în Franța, țara care a cunoscut dezvoltarea cea mai tipică a feudalismului.

Primul suveran care a guvernat Franța în mod absolutist a fost *Francisc I* (1515—1547). El a continuat politica înaintașilor săi cu privire la subordonarea clerului, încheind cu papa o înțelegere prin care obținea dreptul de a numi pe episcopii francezi și de a se folosi de o parte din veniturile bisericii. Acest rege, risipitor și fastuos, a sprijinit dezvoltarea artei și literaturii și îndeosebi pe artiștii Renașterii, în special pe Leonardo da Vinci.

În politica externă, Francisc I a servit întocmai interesele nobilimii feudale, baza socială a puterii sale monarhice. El a încercat să cucerească nordul Italiei, care, prin bogăția orașelor sale, atrăgea pe feudalii francezi. În războaiele pentru Italia, Francisc I s-a izbit de opoziția Imperiului Habsburgic, unde domnea Carol al V-lea. Împotriva acestuia, Francisc s-a aliat și cu turcii. Războaiele au durat mulți ani, dar abia sub urmașul lui Francisc I s-a încheiat pace între Franța și Habsburgi. Fiind înfrîntă, Franța a trebuit să renunțe la Italia, dar rămase o mare putere și adăugă chiar teritoriului ei cîteva orașe în răsărit și nord, printre care portul *Calais*, recucerit de la englezi (în 1558).

Războaiele civile din a doua jumătate a secolului al XVI-lea.

În a doua jumătate a secolului al XVI-lea se răspîndi calvinismul și în Franța. Calvinismul francezi erau numiți *hughenoți*. În Franța chiar unii din marii nobili au trecut la calvinism. Ei făceau acest lucru pentru a-și manifesta nemulțumirea față de regimul monarhic absolutist. Marii nobili din sud-vestul Franței voiau să-și păstreze vechile lor drepturi în conducerea locală, pe cînd regele înțelegea ca toți să se supună hotărîrilor sale.

În rîndurile nobilimii franceze s-au format astfel două partide, care se luptau pentru putere. Majoritatea nobilimii, grupată în jurul regelui

Arderea pe rug a unui eretic la Paris (în 1559).

Noaptea Sf. Bartolomeu (după o reprezentare contemporană).

și apărînd absolutismul, alcătuia *partida catolică*. În fruntea ei se aflau ducii de *Guise*. Nobilii din sud-vest, care urmăreau slăbirea puterii regale și restabilirea vechilor lor drepturi politice locale, formau *partida hughenotă*, în frunte cu amiralul *Coligny* și cu familia de *Bourbon*, înrudită cu dinastia franceză.

Între aceste două partide s-a ajuns la războaie civile, zise și „religioase”, după haina religioasă în care erau camuflate. Ele au ținut aproape patruzeci de ani (1562—1598). După zece ani de lupte, în 1572, s-a propus din partea regelui o împăcare. Dar în noaptea spre 24 august 1572 toți hughenotii care au putut fi prinși la Paris, unde veniseră, încrezători în împăcarea la care se ajunsese, au fost măcelăriți de catolici. Acest masacu a intrat în istorie cu numele de „noaptea sîntului Bartolomeu”, după sărbătoarea care figurează în acea zi în calendarul catolic.

Războiul civil reîncepu. Regiunile din sud formară un adevărat stat în stat, ieșind cu totul de sub autoritatea regelui. Marea nobilime catolică grupată în *Liga catolică*, profitînd de nesfîrșitele tulburări, căuta, sub conducerea lui *Henric de Guise*, să pună mîna pe putere. Orașenimea se ridică și ea, încercînd să restabilească vechile drepturi de autonomie ale orașelor. La Paris se constituî un comitet de conducere, format din negustori și meșteșugari, care luă inițiativa unei răscoale împotriva regelui. Evenimente asemănătoare se petrecură în cîteva orașe din provincie.

Războaiele civile degenerară într-o anarhie generală. Atît *Henric de Guise*, cît și regele Franței căzură victime unor asasinate. Astfel se stinse dinastia de Valois (în 1589); tronul reveni lui *Henric de Bourbon*, care era înrudit cu regele ucis. *Henric*, întemeietorul noii dinastii, a Bourbonnilor, trecu la catolicism, pentru a înlătura împotrivirea catolicilor. „Parisul merită o liturghie” a spus el cu acest prilej. Repurtînd și cîteva succese asupra adversarilor săi, el reuși să se impună ca rege (în 1593).

Henric de Bourbon domni sub numele de *Henric al IV-lea*. El și-a propus să restabilească în Franța liniștea internă. O măsură importantă în această direcție a fost *Edictul de la Nantes*. Prin acest edict catolicismul era recunoscut ca religie oficială a Franței. Hughenotii primiră însă libertatea credinței și a cultului. Drept garanție a acestei libertăți, li se acordă o serie de orașe și cetăți în sudul și vestul Franței, ca loc de refugiu în caz de nevoie.

Edictul de la Nantes este primul act din istoria Europei apusene prin care s-a acordat protestanților libertatea credinței. El a avut un rol de seamă în consolidarea puterii centrale în Franța, deoarece marea nobilime hughenotă s-a atașat din nou monarhiei, iar cu vremea a trecut chiar la catolicism.

Henric al IV-lea a reușit, în urma edictului de la Nantes, să restaureze absolutismul, curmînd orice alte încercări de revoltă din partea nobilimii.

El a trecut apoi la măsuri de redresare economică a țării. Meritul principal în elaborarea acestei politici economice revine ministrului său, *Sully*. Acesta a încu-

Politica internă și externă a lui *Henric al IV-lea*

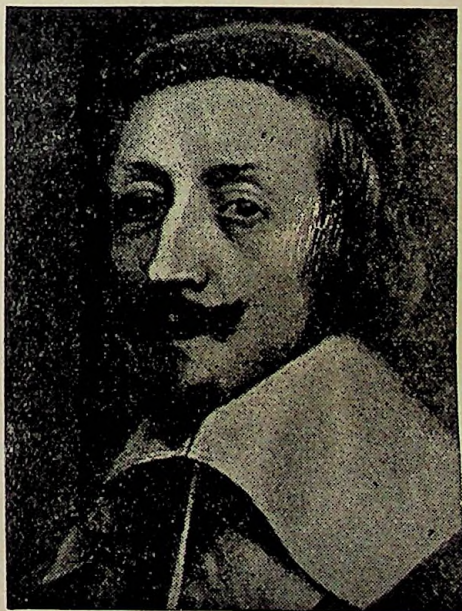
raja în primul rând agricultura, ușurând impozitele, făcând înlesniri negotelului cu cereale dintr-o provincie în alta, căutând să introducă noi plante de cultură (porumb, sfeclă) și să lărgască suprafețele cultivabile, prin asanarea regiunilor mlăștinoase.

Manufactura și comerțul s-au bucurat, de asemenea, de sprijin. Pentru a permite dezvoltarea producției interne, mărfurile care se importau din străinătate fură supuse unor taxe vamale ridicate. S-au amenajat drumurile și s-au creat servicii de transport între orașe. În 1604 a fost înființată și în Franța o companie pentru comerțul cu Indiile Orientale, după modelul celei din Anglia și

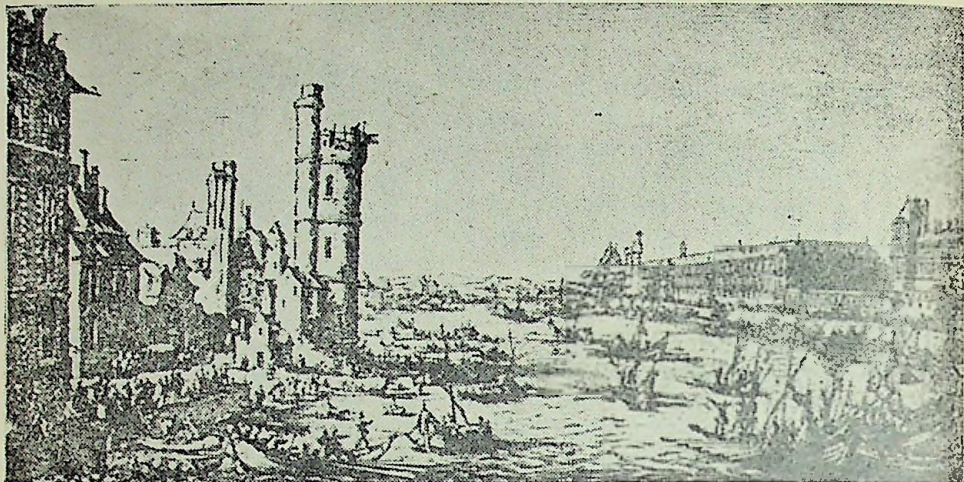
Olanda. Tot acum francezii începură colonizarea *Canadei*.

Politica economică dusă de Henric al IV-lea a sprijinit interesele burgheziei. Totodată a refăcut, în parte, situația economică a țărănimii, greu încercată în perioada războaielor civile.

În politica externă, Henric al IV-lea elaboră planul unei alianțe cu Anglia, Olanda și Suedia, pentru a zdrobi puterea Imperiului Romano-German și a Spaniei, conduse pe atunci de două ramuri ale familiei de Habsburg. Filip al II-lea, regele Spaniei, se amestecase și în războiul civil, sprijinind Liga catolică chiar cu trupe. Zdrobirea Habsburgilor ar fi făcut din Franța cea mai mare putere continentală în apusul Europei. În cursul pregătirii acestui război, Henric al IV-lea fu asasinat în 1610, de un catolic fanatic, agent al acelor elemente catolice care vedeau în toleranța religioasă a regelui un semn al prieteniei neingăduite față de „eretici“.

Richelieu (de Philippe de Champaigne).

Vedere din Paris (sec. XVI—XVII). În dreapta, pe malul Senei, se vede palatul Luvru.

Consolidarea monarhiei
absolutiste în Franța.
Richelieu.

După moartea lui Henric al IV-lea, pe tronul Franței s-a urcat fiul său, *Ludovic al XIII-lea* (1610—1643). Sub domnia acestuia, datorită politicii energice a ministrului său, cardinalul *Richelieu*, puterea regală s-a întărit și mai mult.

Richelieu a zdrobit ultimele încercări ale unor grupuri izolate de mari feudali de a se ridica împotriva regalității. El a anulat în parte prevederile edictului de la Nantes, lipsindu-i pe hughenoti de cetățile pe care le aveau în sudul țării. Li s-a menținut însă libertatea cultului.

Richelieu a pus în aplicare proiectele de politică externă ale lui Henric al IV-lea. El s-a aliat cu Olanda, Suedia și cu principii protestanți din Germania, intrând în război împotriva Habsburgilor. În timpul lui Richelieu, Franța n-a obținut succese hotărâtoare în acest război, care a durat treizeci de ani (până la 1648). În cele din urmă însă, Habsburgii fură înfrinți, iar pacea care s-a încheiat a consacrat ridicarea Franței la rangul de cea mai mare putere politică în apusul Europei.

Pentru susținerea acestui război, Richelieu a trebuit să pună asupra țării impozite grele. Ele au provocat, mai ales în anii 1636 și 1637, mai multe răscoale țărănești, pe care trupele regale le-au înăbușit. Ca să mărească veniturile statului, Richelieu promova dezvoltarea industriei și a comerțului.

Cultura.

Cu scopul de a ridica prestigiul monarhiei absolutiste, el a sprijinit și cultura. Astfel, în 1635 s-a înființat Academia Franceză. Tot acum începe perioada clasicismului în literatura franceză. Dintre scriitori se distinge mai ales *Corneille* prin piesele sale de teatru (de exemplu

„Cidul“), iar dintre filozofi, *Descartes*. Limba franceză se impune ca limbă a relațiilor politice și a schimburilor culturale internaționale în locul limbii latine, care și pierde hegemonia milenară.

Concluzie.

În secolele al XVI-lea și al XVII-lea în Franța se consolidează monarhia absolutistă, care se sprijină în primul rînd pe majoritatea nobilimii și pe clerul catolic. Burghezia, mai puțin dezvoltată decît în Anglia sau în Olanda, continuă să fie, ca și mai înainte, aliata regalității, care încuraja activitatea ei. Țărănimea era exploatată atît de clasa feudală, cît și de monarhie.

LECTIA a XLVI-a

3. Spania în a două jumătate a secolului al XVI-lea și revoluția burgheză din Țările de Jos

În timpul lui *Filip al II-lea* (1556—1598), monarhia absolutistă spaniolă a ajuns în apogeul puterii sale. Ea dispunea de resurse foarte importante, provenite din exploatarea cruntă a maselor populare din Spania și a posesiunilor monarhiei, îndeosebi a Țărilor de Jos și a coloniilor din America. Monarhia spaniolă a exercitat în această perioadă hegemonia în Europa apuseană, fiind forța conducătoare a reacțiunii feudale și catolice. Dar ea a primit lovituri tot mai grave din partea forțelor progresiste ale vremii. Una din aceste lovituri a fost revoluția burgheză din Țările de Jos.

a) Spania în a două jumătate a secolului al XVI-lea

Agravarea absolutismului sub Filip al II-lea.

Caracterul feudal îngust și fanatismul catolic al absolutismului spaniol au culminat în timpul lui Filip al II-lea. Acest rege *birocrat*, care vedea lucrurile numai prin prisma rapoartelor și a rezoluțiilor scrise, a irosit forțele Spaniei în năzuința lui încăpățînată de a consolida absolutismul și de a stîrpi „erezia” protestantă în toate țările de sub stăpînire sa. Teroarea inchiziției a crescut în timpul său. În tendința de a impune hegemonia spaniolă și a înlătura protestantismul din Europa, el a sprijinit reacțiunea feudală catolică în Franța și Anglia.

Dar politica sa, atît internă cît și externă, a avut rezultate dezastroase. Dacă răscoalele izbucnite în Spania (mai ales aceea a maurilor sau *moriscilor* din 1568—1570) au putut fi înăbușite, în schimb regele era neputincios în fața înverșunatei mișcări de eliberare din Țările de Jos. Expediția „Invincibilei Armade” împotriva *Angliei* s-a terminat — după cum am văzut — cu înfrîngerea acestei mari flote spaniole (în 1588). Amestecul lui Filip în războaiele civile din Franța a eşuat la fel.

Puținele succese ce se pot opune acestor grave înfrîngeri nu schimbă urmările negative ale politicii lui Filip al II-lea. Astfel, în 1571, o flotă spaniolă, venețiană și papală a cîștigat o mare victorie asupra celei turcești, pe coastele Greciei, la *Lepanto*. Apoi, în 1580, profitînd de vacanța tronului *Portugaliei*, Filip a anexat această țară, sub forma unei uniuni dinastice, realizînd vremelnice unificarea teritorială a întregii Peninsule Ibe-

Ardere de eretici (autodafé) în Spania (sec. XVI).

rice. În timpul unirii cu Spania, Portugalia a trebuit să participe la războaiele acesteia contra Angliei și Olandei, pierzând cea mai mare parte a imperiului ei colonial. Dar în 1640, folosindu-se de slăbiciunea Spaniei, Portugalia s-a despărțit de ea, devenind din nou independentă.

Inceputurile decăderii Spaniei.

Mizeria poporului, exploatat fără cruțare de clasa feudală și de biserică, și împovărat cu dări de statul feudal, creștea mereu. Dările ruinau țărănimea și burghezia. Populația scădea în urma emigrării în colonii și a pierderilor suferite în războaiele neinterupte. La acestea s-a adăugat, între anii 1609—1614, expulzarea în masă a moriscilor. Veșnic suspectați și prigoniți de inchiziție, ei au fost deportați în Maroc, Spania fiind lipsită astfel de elementele cele mai harnice ale populației sale. Sărăcirea acesteia a sporit numărul vagabonzilor și cerșetorilor, care rătăceau pe drumuri și umpleau străzile Madridului și ale celorlalte orașe ale Spaniei.

Ca urmare a acestui fapt, începând de la mijlocul secolului al XVII-lea, Spania a încetat să mai fie o mare putere în apusul Europei.

Cultura spaniolă în secolul al XVI-lea și în prima jumătate a secolului al XVII-lea.

Fastul curții regale și al bisericii, bogăția marilor feudali contrastau cu mizeria maselor. Clasa stăpînitoare căuta să-și impodobească viața cu realizările artei și literaturii. În această perioadă au trăit marii pictori *El Greco* și *Velázquez*. Tot acum au scris, în slujba și după gustul clasei dominante, autorii dramaticei *Lope de Vega* și *Calderon*.

Torcătoarele (tablou de Velázquez).

Totuși primul dintre acești dramaturgi a scris și piese cu caracter progresist (de ex. „Fintina turmelor“). Dar cel mai de seamă reprezentant al acestei „vîrste de aur“ a literaturii spaniole este *Cervantes* (1547—1616). Celebru său roman, cu titlul *Don Quijote*, e o capodoperă a literaturii universale. Spre deosebire de autorii amintiți, Cervantes își bate joc în acest roman de cavalerismul medieval și mai ales de visurile de glorie ale nobilimii spaniole, care nu ținea seamă de noile realități ale dezvoltării istorice.

b) *Revoluția burgheză din Țările de Jos*

Împotriva asupririi absolutismului spaniol a izbucnit într-una din posesiunile monarhiei spaniole, în Țările de Jos, o puternică mișcare de eliberare.

Dezvoltarea economică
și politică a Țărilor
de Jos în secolul
al XVI-lea.

În evul mediu, prin Țările de Jos se înțelegeau mai multe provincii formate pe teritoriul de astăzi al Olandei, Belgiei și Luxemburgului. Numele lor comun provine din faptul că o parte a acestor regiuni erau mai joase decât nivelul mării și au trebuit să fie apărate cu diguri de

năvala apelor.

Încă din secolul al XIII-lea unele dintre aceste provincii, mai ales Flandra, au cunoscut o intensă dezvoltare economică.

Țăran, soldat și negustor din Țările de Jos (sec. XVII).

În secolul al XVI-lea Țările de Jos erau printre cele mai avansate regiuni ale Europei. Aici constatăm o puternică dezvoltare a relațiilor capitaliste (munca salariată și arenda), alături de relațiile și instituțiile feudale mai vechi (breslele, marea proprietate de pământ, munca șerbilor). Dezvoltarea manufacturilor și în general a relațiilor capitaliste asigurau în acea perioadă o sporire considerabilă a producției.

Dezvoltării economice a burgheziei din aceste țări îi corespundea o remarcabilă înflorire culturală. Am văzut că umanismul și Renașterea artistică aveau aici reprezentanți vestiți.

Prezența unei populații orășenești atât de numeroase a înlesnit răspândirea calvinismului în Țările de Jos, îndeosebi în părțile nordice.

La începutul secolului al XVI-lea aceste provincii au ajuns sub stăpînirea Imperiului Habsburgic și, în cadrul acestuia, sub dominația monarhiei spaniole. Spania exploata Țările de Jos prin grele impozite, storcînd de aici venituri cu mult mai mari decît cele din coloniile ei din America. Impozitele stînjeneau activitatea industrială și comercială, contribuind la scumpirea vieții. *Filip al II-lea*, care domnea în Spania în chip absolutist, voia să supună și Țările de Jos aceluiași regim și să le administreze prin guvernatorii numiți de el, în pofida drepturilor politice ale provinciilor.

Stăpînirea spaniolă în Țările de Jos a nemulțumit burghezia, din cauza impozitelor și a politicii de dușmănie față de Anglia, de unde ea cumpăra o parte din lîna necesară industriei textile. Atunci cînd comerțul și industria stagnau, lucrătorii și sărăcimea orașelor sufereau și ei, negăsind de lucru. Nobilii cereau să se respecte vechile lor drepturi la conducerea provinciilor. Persecutarea calvinistilor a adîncit nemulțumirea generală împotriva regimului spaniol.

**Țările de Jos sub
stăpînirea Spaniei.**

Din aceste cauze, în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, Țările de Jos s-au ridicat la luptă împotriva jugului spaniol. Burghezia din aceste țări voia să înlăture dominația absolutismului spaniol. Această luptă a fost prima *revoluție burgheză* victorioasă și totodată un război de eliberare, la care au participat toate clasele sociale, sub conducerea burgheziei și a unei părți din nobilime, aliată cu burghezia și interesată în formarea relațiilor capitaliste.

Desfășurarea revoluției
burgheze din Țările
de Jos.

Nobilii din Țările de Jos au cerut lui Filip al II-lea respectarea vechilor drepturi politice ale provinciilor și încetarea persecuțiilor religioase. Regele a respins aceste cereri.

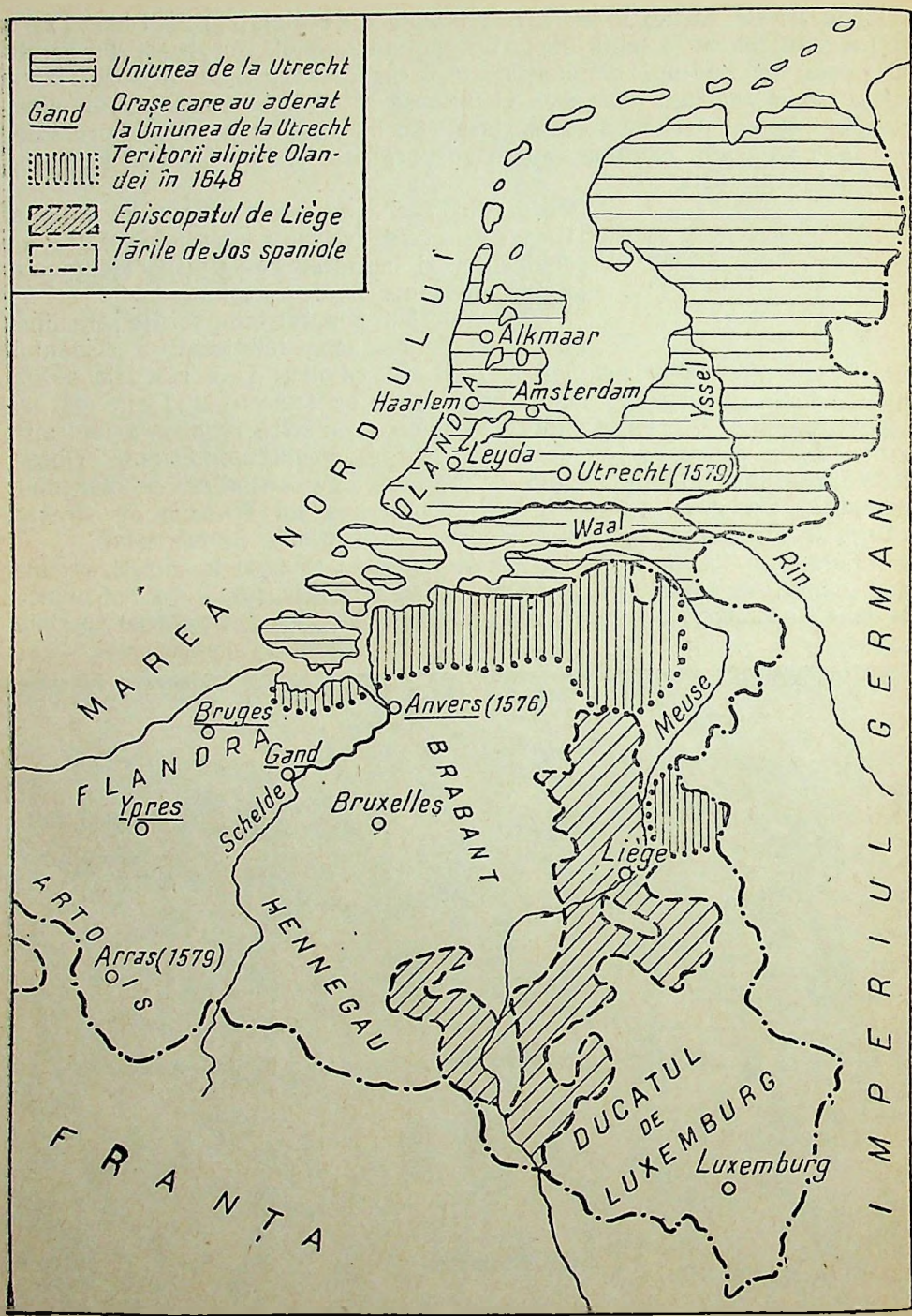
În anul 1566 poporul indignat de atitudinea regelui și de prigoana religioasă, a dezlănțuit o răscoală, atacind pe spanioli și bisericile catolice. Deși răscoala a fost înăbușită de guvernator, totuși Filip al II-lea trimise în Țările de Jos o armată puternică, sub conducerea *ducelui de Alba*, pentru a le transforma într-o provincie spaniolă și a stărpi „erezia” protestantă. Ducele de Alba a instaurat un regim de teroare, care a îndârjit și mai mult populația. Un grup de nobili, sub conducerea lui *Wilhelm de Orania*, a fugit în Germania, de unde s-a întors cu o armată de mercenari.

Țăranii și locuitorii săraci ai orașelor s-au refugiat în păduri, organizând grupuri de luptă care hărțuiau trupele spaniole. Lor li s-a dat numele de *calicii pădurilor*. Marinarii din provinciile nordice, care atacau corăbiile

Executarea unor protestanți în Țările de Jos.

- Uniunea de la Utrecht
- Orașe care au aderat la Uniunea de la Utrecht
- Teritorii alipite Olandei în 1648
- Episcopatul de Liège
- Țările de Jos spaniole

Țările de Jos (1559—1648).

spaniole, primiră numele de *calicii mărilor*. Poporul opunea o rezistență crincenă. Digurile de pe țărmuri fură sparte, pentru ca revărsarea apelor să silească pe spanioli să se retragă.

Văzînd că represiunea brutală a ducelui de Alba ducea la creșterea mișcării, Filip al II-lea l a rechemat în Spania, încercînd în același timp să facă provinciilor mici concesii.

Răsculații nu puteau fi însă mulțumiți în felul acesta și nici nu credeau în cuvîntul regelui. Mișcarea izbucni și în orașele din provinciile sudice. Trupele de mercenari ale spaniolilor, prost plătite, cuceriră și jefuiră în chip groaznic orașul *Anvers*, cel mai important centru comercial al Țărilor de Jos.

Aceste evenimente determinară nobilimea și burghezia din provinciile sudice să se alătore revoluției. Între nordul răsculat și sudul care pînă atunci se abținuse de la o atitudine hotărîită se încheie *acordul de la Gand* (în 1576), prin care toate provinciile Țărilor de Jos se angajau să lupte contra Spaniei.

Inițiativa mișcării revoluționare în orașele sudice o luară meșteșugarii și populația săracă. Aceste elemente puseră mina pe conducerea principalelor orașe, constituind comitele revoluționare, care duceau lupta nu numai împotriva spaniolilor, dar și contra burgheziei bogate. Văzînd că mișcarea ia un caracter democratic, burghezia bogată și nobilimea din provinciile sudice trădară înțelegerea de la Gand, trecînd din nou de partea spaniolilor.

În fața acestei atitudini, provinciile nordice încheiară *Uniunea de la Utrecht* (în 1579), afirmîndu-și cu tărie hotărîrea de a continua lupta. Prin acest act, provinciile nordice s-au unit, formînd un singur stat, care în 1581 a proclamat detronarea lui Filip al II-lea și constituirea republicii, a primei republici burgheze. Noul stat se chema oficial *Provinciile Unite*, dar curînd a fost numit *Olanda*.

Wilhelm de Orania.

Vedere din Anvers (a doua jumătate a sec. XVI).

după provincia cea mai bogată și ai cărei reprezentanți se bucurau de mai multă influență. În fruntea *Provinciilor Unite* fu ales ca guvernator Wilhelm de Orania.

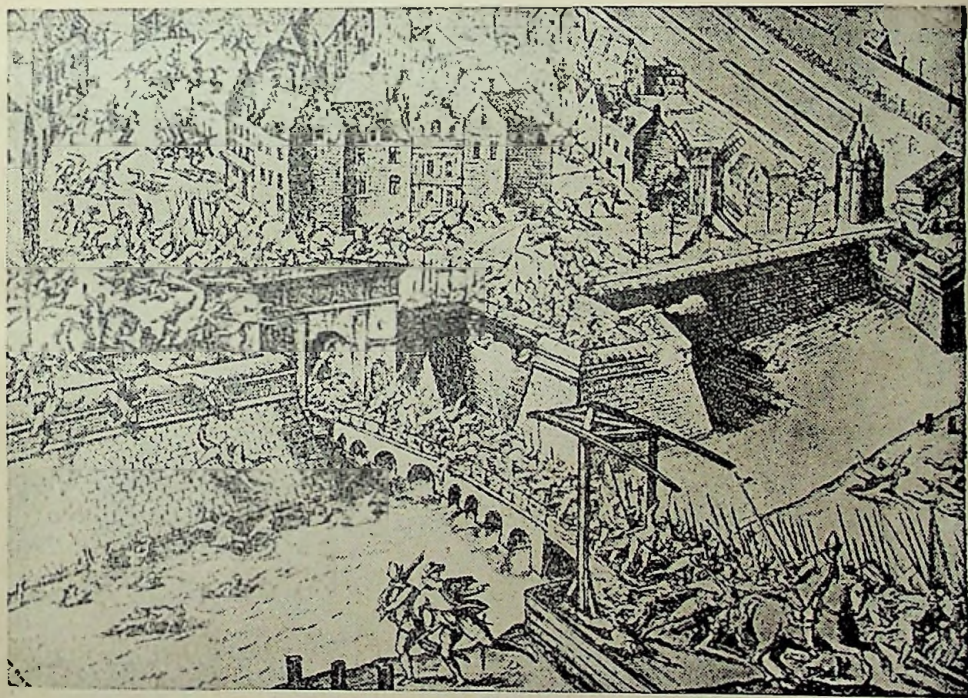
Toate încercările Spaniei de a înfringe republica olandeză au fost respinse de tînărul stat, care primi ajutor militar din partea Angliei. Abia în cursul veacului al XVII-lea, Spania va recunoaște independența Olandei.

Olanda, cel dintîi stat
burghez.

Prin cucerirea independenței, au fost înlăturate piedicile pe care stăpînirea spaniolă le punea în calea dezvoltării industriale și comerciale a acestor provincii. Olanda înregistrează în scurtă vreme mari progrese economice.

Ea își construiește o puternică flotă comercială și o flotă de război, ajungînd cea mai mare putere maritimă a timpului. Corăbiile olandeze mijloceau comerțul colonial aproape al tuturor statelor. Se formează în Olanda mari societăți comerciale, cum era *Compania Indiilor Orientale* (în 1602), care reuși să acapareze comerțul cu Extremul Orient. Orașul *Amsterdam* a devenit cel mai mare port, centrul comercial și bancar al lumii. Pe lîngă comerț, în Olanda s-au dezvoltat tot mai mult și manufacturile, unde lucrau un mare număr de muncitori salariați, greu exploatați de proprietarii manufacturilor.

În urma revoluției, nici situația țărănilor nu s-a schimbat prea mult. Acolo unde mai existau relații feudale, ele n-au fost desființate, iar țărăniile fără pămînt, care lucrau ca arendași sau salariați, n-au primit pămînt.

Devastarea orașului Anvers de mercenarii spanioli (în 1576).

La conducerea țării se aflau burghezia și nobilimea care participase la lupta împotriva Spaniei. Reprezentanții acestor clase alcătuiau organul legiitor al republicii, numit *Stările generale*. Puterea executivă era încredințată guvernatorului (*stadhouderului*).

În comparație cu monarhiile absolutiste, Olanda era țara cu cel mai liber regim politic și religios din acel timp. Datorită acestui fapt, ea a devenit centrul celor mai înaintate idei și al unei culturi burgheze cu tendințe științifice și realiste. Bogata pictură olandeză, în frunte cu *Rembrandt* (1606—1669), reflectă și pe plan artistic rolul atât de important jucat de Olanda în secolul al XVII-lea.

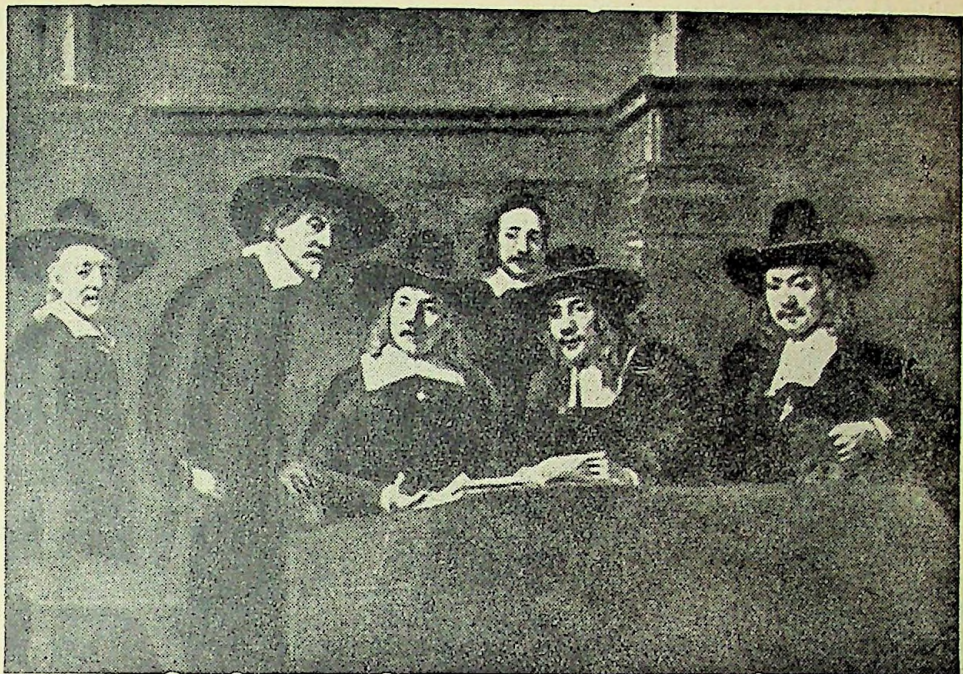
Totuși, înflorirea Olandei se reduce în realitate la prosperitatea clasei dominante, căci cea mai mare parte a populației continua să fie exclusă de la drepturile politice și era greu exploatată.

Concluzie.

În Țările de Jos s-a desfășurat prima revoluție burgheză victorioasă. Ea a avut și un caracter de eliberare națională. Ea n-a fost o simplă răscoală împotriva unor abuzuri ale orânduirii feudale, ci o *revoluție burgheză*, fiindcă ea a înlocuit în mare parte vechea formă feudală de exploatare, cu o formă nouă, capitalistă, de exploatare și a adus la putere clasa burgheză, purtătoarea relațiilor capitaliste. În urma acestei revoluții s-a constituit cel dintâi stat burghez, Olanda. Revoluția burgheză din Țările de Jos n-a făcut însă nimic pentru masele populare, deși ele au dus vrul luptei împotriva jugului spaniol.

Vase de comerț olandeze (gravură din 1614).

Starostii negustorilor de postav (tablou de Rembrandt, 1662).

LECȚIA a XLVII-a

TĂRILE DIN NORDUL ȘI RĂSARITUL EUROPEI PINA LA MIJLOCUL SECOLULUI AL XVII-LEA

1. Danemarca

În țările scandinave, Danemarca, Suedia și Norvegia, feudalismul a apărut mai târziu decât în restul continentului. Aceste state s-au constituit abia prin veacul al XI-lea, epocă în care începe să se formeze marea proprietate asupra pământului și se răspindește treptat creștinismul. Statul nordic care s-a dezvoltat mai curînd, reușind să-și impună dominația asupra celorlalte două, a fost Danemarca.

Cuceririle Danemarcei și rolul ei politic pînă la începutul secolului al XVI-lea.

Pînă în veacul al XIV-lea, statul danez, care stăpînea și sudul Peninsulei Scandinave, reuși să cucerească diferite puncte de pe coasta de nord a Germaniei și o parte din Estonia. El ocupa astfel o poziție dominantă la Marea Baltică.

Frămîntările interne și luptele dinastice pricinuiră însă pierderea multora din aceste cuceriri. După ce, pe la 1370, suferi o grea înfrîngere din partea Hansei, Danemarca își îndreptă atenția spre statele din nord și, la 1397, reuși să încheie cu Norvegia și Suedia o uniune politică numită *Uniunea de la Kalmar*. Regii danezi domneau după această dată și asupra Suediei și Norvegiei. Stăpînirea daneză stîrnî însă nemulțumiri, care duseră la izbucnirea unor răscoale, în cursul vea-

cului al XV-lea. Suedia dobîndi o oarecare autonomie, rămînînd însă în cadrul Uniunii de la Kalmar. În schimb Norvegia, stat mai slab dezvoltat, n-a reușit să scuture jugul danez, cu toate mișcările țărănești din această vreme.

Contradicțiile dintre Danemarca și Hansa germană.

să poată păstra monopolul comercial din Baltica, voia să determine Danemarca să închidă intrarea în această mare pentru corăbiile olandeze. Dar aceasta nu era în interesul Danemarcei, care voia să scuture jugul economic al Hansei. De aceea, Hansa căuta să facă dificultăți Danemarcei, sprijinind eliberarea Suediei de sub stăpînirea daneză.

Slăbirea monarhiei și încetarea supremației daneze în nordul Europei.

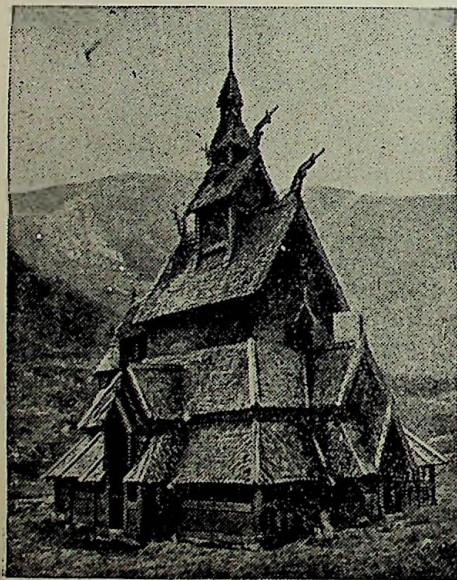
Încercarea regelui *Cristian al II-lea* (1513—1523) de a-și transforma regatul într-o monarhie centralizată n-a reușit, atît din cauza opoziției nobilimii și a slăbiciunii orașelor, cît și a conflictului său cu Hansa și cu Suedia. Această încercare neizbutită a dus la *dizolvarea Uniunii de la Kalmar* și la despărțirea Suediei de Danemarca (în 1523). În prima jumătate a secolului al XVII-lea Danemarca a decăzut, pierzîndu-și supremația în nordul Europei în favoarea Suediei.

2. Suedia

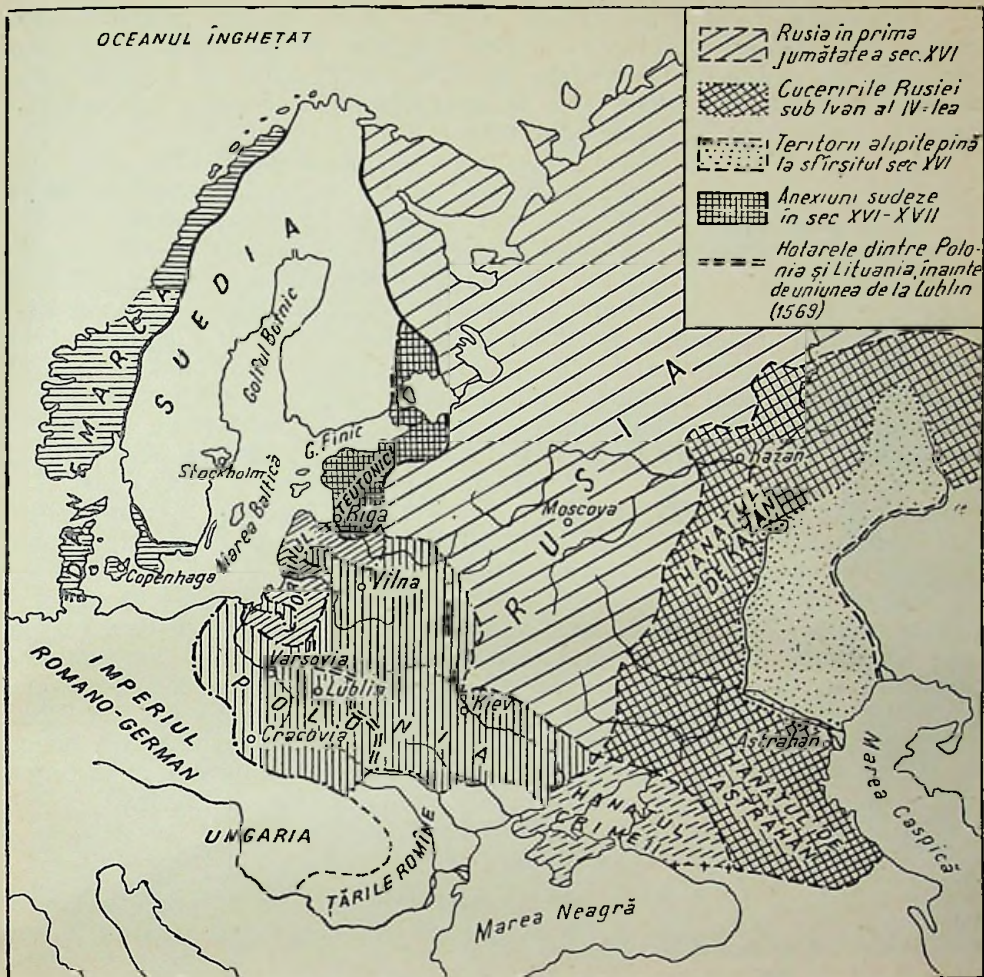
Dezvoltarea economică, socială și politică a Suediei în secolul al XVI-lea.

În urma unei răscoale generale, Suedia s-a eliberat, în 1523, de sub dominația Danemarcei, ieșind din Uniunea de la Kalmar, ea a devenit un regat independent, sub dinastia *Wasa*. Primul rege, *Gustav Wasa* (1523—1560), se trăgea dintr-o familie nobiliară de stare mijlocie. El fusese conducătorul luptei de eliberare împotriva danezilor.

Înlăturarea stăpînirii daneze a creat condiții favorabile dezvoltării economice a Suediei. În partea de sud a țării, agricultura produce tot mai multe cereale pentru comerț. Progrese însemnate face minierul: extracția minereului de fier, aramă, argint, coșitor e în creștere. Încă din această epocă industria minieră a Suediei începe să folosească forța apelor curgătoare. Prelucrarea metalelor și confecționarea de unelte și arme nu se dezvoltă însă în aceeași măsură. Comerțul pe care Suedia îl întreține

Veche biserică norvegiană (sec. XII).

Europa nordică și răsăriteană în sec. al XVI-lea—al XVII-lea (pînă la 1648).

cu Anglia, Olanda și cu țările din jurul Mării Baltice consta mai mult din exportul de minereuri și de produse neprelucrate și în importul de textile și cereale, întrucît producția internă nu mai îndeștula nevoile orașelor în dezvoltare. Crește îndeosebi importanța orașelor de pe coasta Mării Baltice, ca *Stockholm*, *Kalmar*, *Helsingfors* (azi Helsinki, capitala Finlandei).

În Suedia, marea nobilime era foarte puternică. Deținea mai mult de jumătate din toate pămînturile cultivabile. Mica nobilime și orașenimea au luptat pentru limitarea puterii economice și politice a aristocrației feudale, dar fără succes.

În secolul al XVI-lea regele era destul de puternic. Începînd de la jumătatea secolului al XVII-lea, regalitatea suedeză începe a fi dominată de marii feudali.

Țărănimea era în parte șerbită, în parte liberă. Asupra țăranilor șerbi apăseau obligații grele, datorită întăririi relațiilor de schimb și interesului feudalilor de a-și procura produse agricole pentru vânzare. Țăranii suferau de pe urma impozitelor și a recrutării la oaste. Armata suedeză era formată aproape în întregime din țărani liberi.

Expansiunea Suediei
în jurul Mării Baltice.

După eliberarea de sub stăpînirea daneză, Suedia a început o politică de cuceriri împotriva statelor din sudul și răsăritul Mării Baltice. Politica aceasta era determinată de cauze economice: dorința de a domina comerțul din Marea Baltică, înlesnindu-și astfel importul de cereale.

În a doua jumătate a secolului al XVI-lea, Suedia s-a amestecat în războiul pentru stăpînirea *Livoniei*, purtat de Rusia și Polonia, reușind să obțină o parte din Estonia. Timp de cîțiva ani, Suedia s-a găsit într-o uniune personală cu Polonia, unde ajunsese la domnie o ramură a familiei Wasa. Suedia și Polonia au încercat, la începutul secolului al XVII-lea, să se amestece în tulburările interne din Rusia. Agresiunea lor a fost respinsă de poporul rus, dar Suedia a reușit să-și alipească, în urma păcii din 1617, noi teritorii în răsăritul Mării Baltice și în *Carelia*, întrerupînd complet ieșirea la mare a statului rus.

Cîțiva ani mai tirziu, Suedia cuceri și *Letonia*. În vremea regelui *Gustav Adolf* (1611—1632), ea s-a amestecat în războiul de treizeci de ani, de partea principilor protestanți germani, împotriva împăratului. Suedezii au obținut mari succese militare și, prin *pacea din Westfalia* (în 1648), au dobîndit teritorii în Germania, la gurile fluviilor Oder și Elba.

Astfel, la jumătatea veacului al XVII-lea, Suedia domină din punct de vedere economic și politic în Europa nordică. Ea devine una dintre marile puteri europene și cucerește supremația în Marea Baltică.

3. Polonia și Ucraina

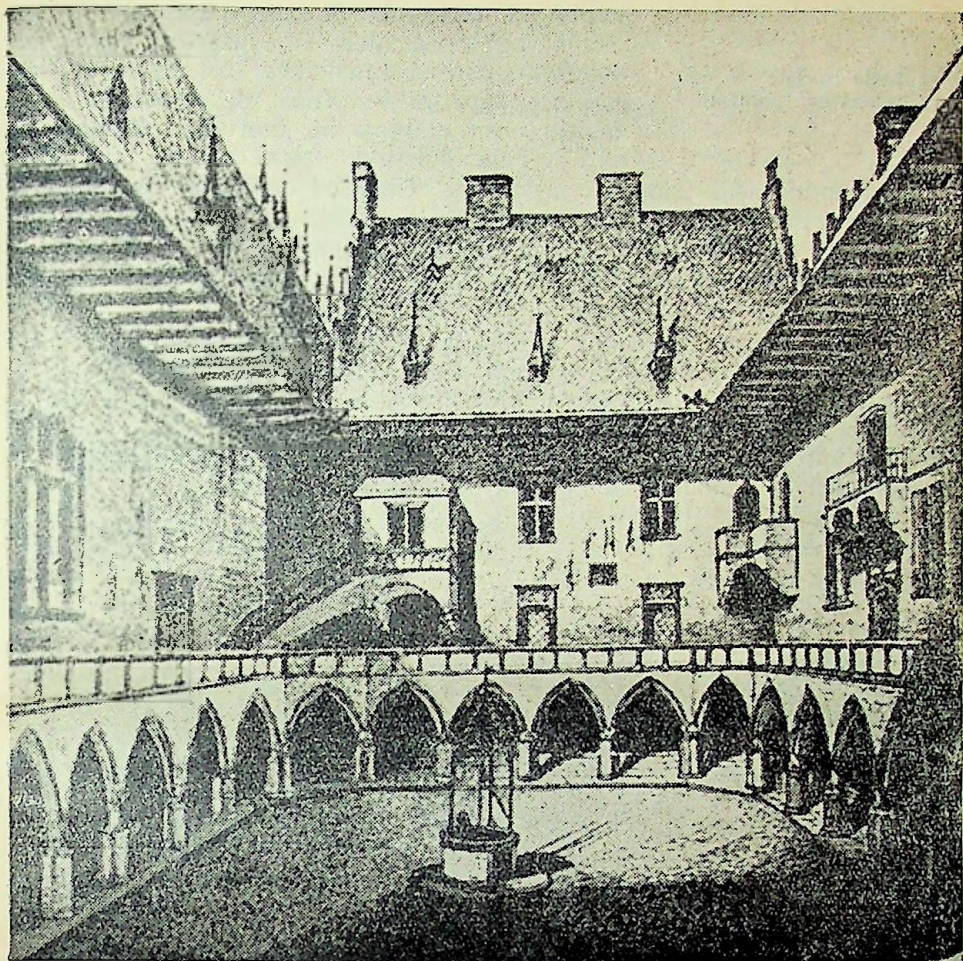
Polonia pînă în secolul
al XV-lea.

Statul polon a trecut printr-o lungă perioadă de fărîmițare politică. Prin veacul al XIII-lea, teritoriul său este amenințat de *statul ordinului teuton*, întemeiat pe țărmul Mării Baltice, iar la 1241 este invadat de mongoli.

Pe la începutul veacului al XIV-lea Polonia este reunificată și se întărește considerabil în timpul regelui *Cazimir al III-lea* (1333—1370). Acest suveran, sprijinindu-se pe mica nobilime, care în Polonia se numea *șleahță*, a reușit să consolideze puterea regală. Politica lui apare ca o încercare de centralizare a statului. El a slăbit puterea marilor feudali, a promulgat în întreaga țară o legiuire unitară, a sprijinit orașele, comerțul, viața culturală, întemeind, la 1364, *universitatea din Cracovia*.

La 1386, Polonia a intrat într-o uniune dinastică cu Lituania. Pe tronul Poloniei s-a urcat dinastia lituaniană *Jagiello*. Unirea forțelor celor două state a îngăduit obținerea unor victorii hotărîtoare împotriva cavalerilor teutoni.

Totodată nobilii poloni începură o politică de expansiune spre răsărit, sprijiniți pe întinsele teritorii pe care Lituania le deținea la apus de fluviul Nipru.

Vechea clădire a universității din Cracovia (vedere din curte).

Pe plan intern, șleahța dobîndește, în a doua jumătate a veacului al XV-lea, o poziție dominantă în stat. Ea dispune de numeroși reprezentanți în dieta țării, se bucură de privilegiile economice și drepturi largi de judecată asupra țăranilor iobagi de pe moșiile sale. Țărănimea polonă era greu exploatată și lipsită de dreptul de strămutare.

**Dezvoltarea economică
a Poloniei în secolul
al XVI-lea.**

În veacul al XVI-lea în Polonia comerțul și meșteșugurile erau slab dezvoltate. În economia ei precumpănea agricultura.

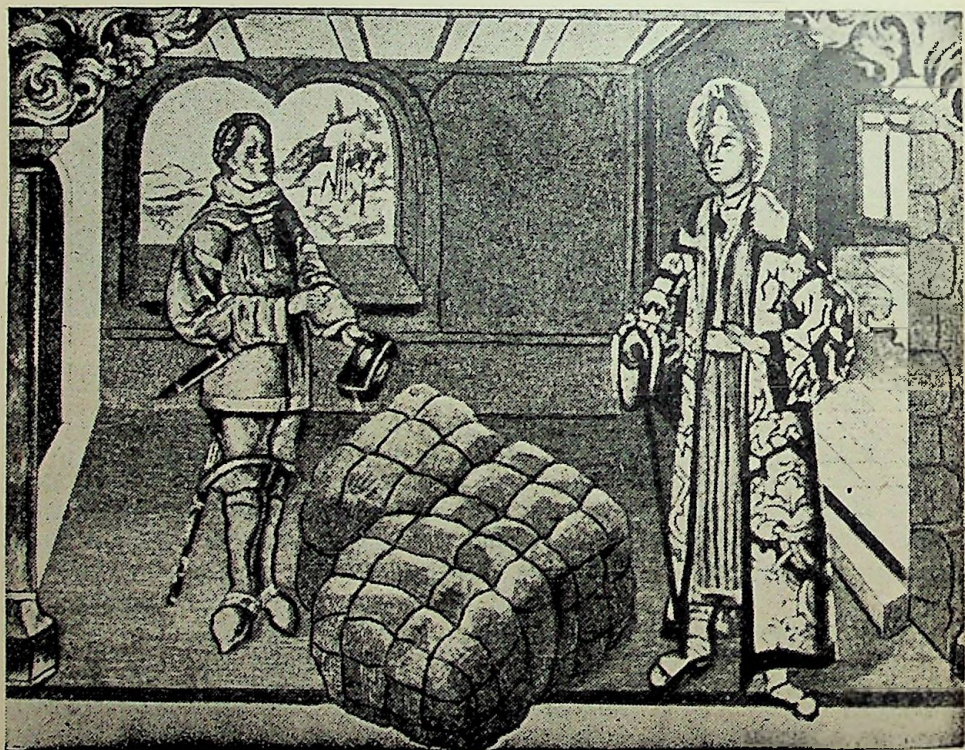
Acest fapt se datora marilor descoperiri geografice, care, prin urmările lor economice au îndepărtat Polonia de principalele drumuri de comerț ale Europei. Cucerirea țărmurilor Mării Negre de către turci a dat, de asemenea, o lovitură negustorilor poloni. Comerțul cu cereale constituia un monopol al șleahței, încă de la sfîrșitul secolului al XV-lea.

Clasele sociale și organizarea politică.

Faptul că economia Poloniei păstrează un caracter agrar a dus la întărirea pozițiilor *nobilimii*, care a intensificat tot mai mult exploatarea *iobagilor*. Zilele de clacă la care aceștia erau obligați nu mai erau limitate de nici o lege. Iobagul, spune o lege din 1573, trebuie să muncească „după voia panului” (marelui nobil). El era cu totul supus dreptului de judecată al nobilului. Feudalul nu era pedepsit decît cu o amendă ușoară, atunci cînd își ucidea iobagul „în minie”. Iobagului i se putea oricînd lua pămîntul și putea fi silit de nobil să lucreze mai departe ca argat.

Întărirea regimului feudal a dus la o covîrșitoare putere politică a nobilimii. Autoritatea regelui era mai mult nominală. Începînd din 1573, în urma stingerii dinastiei Jagiellonilor, tronul nu se mai moștenește: regele era ales de nobili și depindea de bunul lor plac. Puterile sale erau limitate. Printre primii regi aleși ai Poloniei a fost și *Ștefan Băthori*, principele Transilvaniei. El a domnit în Polonia de la 1575 pînă în 1586.

În urma îngrădirii puterii regale, Polonia devine de fapt un fel de republică nobiliară. După 1569, ea se și numește oficial *republică*, deși în fruntea ei se găsea un rege.

Negustor din Cracovia (sec. XV).

Politica internă
și externă a Poloniei
în secolele al XVI-lea
și al XVII-lea.

În prima jumătate a secolului al XVI-lea pătrund în Polonia diferitele curente ale *Reformei*, sprijinite de nobilime, care vedea în Reformă posibilitatea de a-și spori moșiile prin secularizarea averilor bisericii. În a doua jumătate a veacului al XVI-lea ideile Reformei pierd terenul cîștigat și majoritatea nobililor revine la catolicism. Cauzele insuccesului Reformei în Polonia sînt, după cum vom vedea, de natură politică. În dieta de la *Lublin*, din 1569, în cursul războiului pentru Livonia, Polonia și Lituania încheiară o nouă uniune, de astă dată completă. Cele două state se contopiră într-unul singur, avînd o dietă comună și ducînd aceeași politică externă.

Uniunea de la *Lublin* a încurajat pe feudații poloni să cotopească teritoriile rusești. Regii poloni s-au folosit de tulburările interne din Rusia, pentru a ataca în mai multe rînduri statul Moscovei. Au fost însă respinși de fiecare dată de către ruși. Ei reușiră totuși să alipească pentru un timp Poloniei noi pămînturi, la răsărit de Niprul mijlociu. Prin cotopirea acestor teritorii, s-a înfăptuit, în parte, dorința feudaților poloni de a-și spori moșiile, îndepărtîndu-i de ideea secularizării averilor bisericii și de Reforma religioasă.

Aceeași politică de cuceriri externe a întărit legăturile panilor poloni cu biserica, deoarece catolicizarea se vedea un mijloc potrivit pentru atragerea țărănimii ortodoxe din Ucraina și Belorusia sub influența polonă.

De aceea sinodul ținut la *Brest*, în 1596, hotărî *unirea cu Roma* a unei mari părți din populația ucraineană de apus. Prin unirea religioasă se păstrau vechiul rit și limba proprie, folosite pînă atunci în biserică, dar se recunoștea supremația papei asupra acestor noi credincioși.

Cultura polonă
în secolele al XIV-lea
—al XVII-lea.

Perioada centralizării politice și a întăririi statului coincide cu o epocă de înflorire a culturii polone. În secolul al XV-lea trăiește marele cronicar *Ian Dlugosz*, în opera căruia se cuprind prețioase știri despre trecutul Țărilor Romîne.

În veacul al XVI-lea se răspîndește în Polonia tot mai mult umanismul și se dezvoltă preocupările învățaților pe tărîmul științelor naturii și al istoriei. Genialul astronom *Copernic*, care a descoperit adevărata alcătuire a sistemului solar, era polonez de origine.

Cronicile lui *Bielski* și *Kromer* au fost folosite de marii croniciari moldoveni Grigore Ureche și Miron Costin. *Bielski* este autorul unei *cronici universale*, în care încearcă să înfățișeze istoria lumii de la începuturi și pînă în zilele sale.

Lupta poporului ucrainean
pentru eliberarea de sub
jugul feudal polon.

Populația ucraineană din teritoriile cotoprite de polonezi se găsea într-o situație grea. Ea trebuia să suporte urmările înăspririi regimului iobăgesc din partea panilor poloni. Ucrainenii erau și mai asupriți decît țănanii polonezi, din cauza deosebirii de limbă și religie. În timpul războaielor polonilor cu turcii și tătarii din Crimeea, pămîntul lor era mereu supus prădăciunilor.

În 1648 în Ucraina izbucni o răscoală generală a poporului. În fruntea ei se afla hatmanul cazacilor, *Bogdan Hmielnițki*. În luptele grele cu

feudalii poloni, poporul ucrainean a avut sprijinul statului rus. În 1654, în orașul *Pereiaslav*, s-a proclamat unirea Ucrainei cu Rusia. A urmat un lung război între Rusia și Polonia, în urma căruia Ucraina de la răsărit de Nipru a fost eliberată de sub stăpânirea statului feudal polon.

Concluzie.

În secolele al XV-lea—al XVII-lea, în nordul Europei, în urma decăderii Danemarcei, se ridică la rangul de mare putere Suedia. Polonia continuă să joace un rol politic de seamă în răsăritul Europei, primejduind, prin politica ei de cucerire, popoarele ucrainean și belorus. Cu toată puterea ei aparentă, Polonia este în pragul unei decăderi grabnice. Întărirea nobilimii și înăsprirea regimului iobăgesc frânează dezvoltarea economică a țării, iar asuprirea altor popoare determină puternice răscoale de eliberare din partea acestora.

LECȚIA a XLVIII-a

4. Rusia în secolul al XVI-lea și prima jumătate a secolului al XVII-lea

După unificarea statului, în vremea lui *Ivan al III-lea* (1462—1505) Rusia devenise una dintre țările cele mai însemnate din Europa, ca întindere teritorială. Creșterea puterii și a prestigiului ei internațional apare din faptul că în secolul al XVI-lea cnejii Moscovei își iau titlul de „țar”, adică împărat, iar în scrierile vremii se afirmă tot mai des că Moscova este „a treia Romă”, moștenitoarea tradiției Imperiului Bizantin și a Constantinopolului.

Rusia la începutul secolului al XVI-lea.

În secolul al XVI-lea, statul rus păstrează un caracter feudal, iar economia sa era înapoiată față de a altor state. Faptul acesta se datora atât unor cauze interne, cât și externe.

Puterea politică a mării boierimi și tendințele ei de nesupunere față de cneaz nu erau încă înfrînte. În prima jumătate a secolului al XVI-lea, profitînd de faptul că la urcarea sa pe tron cneazul *Ivan al IV-lea* era minor, boierii au reînceput luptele pentru putere.

Dezvoltarea economică a Rusiei era întirziată de lipsa unei ieșiri la Marea Baltică, la Marea Neagră și Caspică. Marele drum comercial care era fluviul Volga se afla, pe cursul său mijlociu și inferior, în mâinile hanatelor tătarești de *Kazan* și *Astrahan*. Din vecinătatea Mării Negre, hanatul tătarilor din Crimeea mai întreprindea atacuri prădalnice asupra teritoriilor rusești.

Prin urmare, statul rus trebuia să înfăptuiască, în veacul al XVI-lea, lichidarea definitivă a anarhiei feudale și să asigure dezvoltarea comerțului, prin cucerirea țărmului de răsărit al Mării Baltice și a regiunii Volgăi, pînă la gurile ei.

Acestea vor fi principalele scopuri ale domniei lui *Ivan al IV-lea*.

**Consolidarea puterii
centrale în vremea lui
Ivan al IV-lea
(1533—1584).**

În anul 1547, tânărul cneaz Ivan al IV-lea luă în mînile sale cîrmuirea statului. El se încoronă, luînd titlul de țar. Pentru a aduce la supunere pe marii boieri, Ivan al IV-lea s-a sprijinit pe *mica boierime*, legată de țar prin serviciul militar. Marii boieri și aderenții lor, care țormau „consiliul privat” al țarului, fură înlăturați din slujbe. Boierii încercară a se împotrivi. Ivan al IV-lea lovi fără cruțare în boierii nesupuși, executîndu-i și confiscîndu-le averile. De aceea, a fost poreclit de boieri „cel Groaznic”.

Spre a slăbi influența politică a marilor boieri, Ivan al IV-lea convocă adunarea reprezentativă a Rusiei, numită *Zemski Sobor*, care se asemăna cu Stările generale din Franța. Ea cuprindea pe reprezentanții clerului, ai marii boierimi, ai boierimii provinciale, negustorilor și meșteșugarilor.

În 1565 fură limitate drepturile administrative ale boierilor. Întreg teritoriul țării a fost împărțit în două: părțile marginase, de mai mică însemnătate, rămîneau sub administrarea boierimii; teritoriile centrale ale statului intrau sub administrarea personală a țarului, formînd *opricinina* (pămîntul separat), nume sub care e cunoscută întreagă această reformă administrativă. Opricinina era condusă de țar prin oamenii săi de încredere, din rîndul curtenilor și al micii boierimi militare. Boierii mari fură alungați din cuprinsul opricininei, în locul moșiilor pe care le posedau aici, ei primiră altele, de mai mică valoare, așezate la marginile țării. În numai cîțiva ani reforma administrativă a lui Ivan al IV-lea a zdruncinat pozițiile economice, rolul politic și administrativ al marii boierimi, consolidînd în schimb puterea boierimii mici și aceea a țarului. În 1572 opricinina fu suspendată, întrucît scopul urmărit prin ea fusese în cea mai mare parte îndeplinit.

**Eliberarea și unificarea
teritoriilor de pe Volga.**

Curînd după încoronarea sa, Ivan al IV-lea începu lupta împotriva *hanatului de Kazan*. În 1552 orașul Kazan fu cucerit, iar în anii următori fură înăbușite ultimele rezistențe din cuprinsul hanatului. Pămînturile ocupate au fost împărțite clericilor, curtenilor și ostașilor țaru-

lui, iar populația fu aservită acestora.

În 1555 *hanatul tătar din apusul Siberiei* se recunoscă vasal al țarului. Un an mai tîrziu rușii ocupară *hanatul de Astrahan*, ajungînd la Marea Caspică. Întreg cursul fluviului Volga se afla sub stăpînirea Moscovei. Statul rus unificat cuprindea astfel între hotarele sale și alte popoare, ca de pildă tătari, mordvini etc., care locuiau în acele părți. Se accentuează astfel caracterul său de *stat multinațional*. Ivan al IV-lea a cîștigat victorii și asupra *tătarilor din Crimeea*, dar fără urmări, fiindcă țarul era absorbit de izbucnirea unui alt război, mai important pentru Rusia.

**Lupta pentru țărmlul de
răsărit al Mării Baltice:
războiul pentru Livonia.**

În a doua jumătate a secolului al XVI-lea țările care aveau interese economice și politice în teritoriile din răsăritul Mării Baltice (Livonia) așteptau ocazia de a împărți între ele aceste teritorii.

Rusia a atacat Livonia în anul 1558 și după trei ani cuceră mai multe teritorii și crașe importante la Marea

Boieri ruși (în 1590).

Baltică, de pildă *Narva*. Suedia și Polonia nu voiau să accepte dominația rusească în aceste părți, ci intrară în război împotriva Rusiei. Astfel a început războiul *livonic*, pentru stăpânirea țărmului răsăritean al Balteicii. El a durat douăzeci și cinci de ani (1558—1583) În fața puternicilor săi adversari, Ivan al IV-lea trebui să renunțe la cuceririle făcute în Livonia în prima fază a războiului. Rusia rămânea mai departe fără ieșire la mare. Înfrângerea ei se datora înapoierii sale economice, rămînerii în urmă a dezvoltării forțelor sale de producție, precum și trădării unor boieri.

Inceputul cuceririi Siberiei.

În timpul lui Ivan al IV-lea a început cucerirea *Siberiei de apus*. Hanatul tătar de aici nu mai voia să recunoască suzeranitatea Rusiei, pe care o acceptase abia cu câțiva ani înainte.

Inițiativa cuceririi hanatului Siberiei apăsene a aparținut bogatei familii de negustori *Stroganov*. În 1581 ei au trimis o expediție dincolo de Urali, în frunte cu hatmanul cazac *Iermak*. Acesta reuși să pună stăpânire pe o parte a hanatului siberian, dar nu putu menține cucerirea sa și pieri în lupte. Abia la sfârșitul veacului al XVI-lea ocuparea acestor teritorii fu reluată

sistematic. În câteva decenii, în cursul secolului al XVII-lea, statul rus se întinse peste întreaga Siberie, pînă la Oceanul Pacific.

Rusia la începutul
secolului al XVII-lea.
Țarul Boris Godunov.

În ultimii ani ai veacului al XVI-lea se stinse dinastia țarilor ruși, care se pretindeau coborîtori din primii cneji ai Kievului, din veacul al IX-lea. Tronul a fost ocupat de boierul *Boris Godunov*. Lui Boris Godunov i se datorează ridicarea mitropoliei Moscovei la rangul de

patriarhie, deosebită de cea de la Constantinopol.

El a extins legarea de glie asupra mai multor categorii de țărani. În țară au izbucnit atunci răscoale, care se întetiră între 1601 și 1603, cînd bîntui o foamete cumplită. Nemulțumiți de cîrmuirea lui, marii boieri complotară împotriva lui Boris Godunov.

Intervenția feudalilor
poloni și suedezi.

Feudalii poloni profitară de momentele grele prin care trecea Rusia, pentru a-și pune în aplicare vechile lor planuri de cucerire. Ei sprijiniră pe un pretendent la tronul țarilor, *falsul Dimitri*, care se dădea drept ultimul membru al dinastiei ce se stinsese. Polonii cuceriră

Moscova și instalară ca țar pe falsul Dimitri; Godunov muri subit, iar marii boieri trecură de partea pretendentului. Noul țar fusese bine primit și de țărani. Ei nădăjdau să li se mai ușureze sarcinile, înăsprite sub domnia lui Godunov.

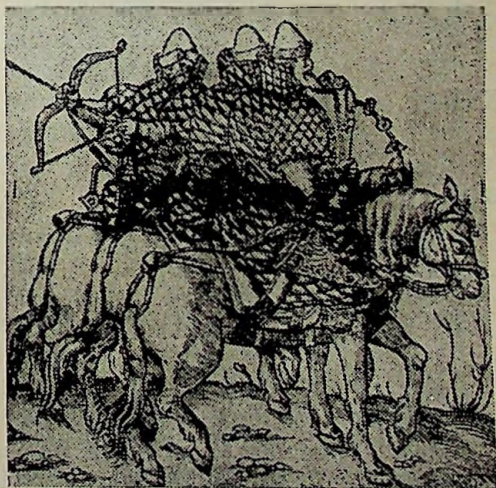
Curînd se văzu însă că falsul Dimitri era o unealtă ascultătoare în mîinile polonezilor. El nu făcea altceva decît să înlesnească panilor poloni jefuirea Rusiei. Un an după urcarea sa pe tron, falsul Dimitri fu ucis în cursul unei răscoale a poporului din Moscova, iar polonezii alungați din țară (în 1606). Fu ales țar unul din marii boieri, *Vasile Șuiski*.

Tulburările acestea au adus țăranilor suferințe atît de mari, încît ei se răscurară împotriva jugului boierimii. Mișcarea fu condusă de *Ivan Bolotnikov*. Ea a pornit din sudul țării, ajungînd la porțile Moscovei. I s-au alăturat și elemente din mica boierime, nemulțumite de venirea la putere a marilor boieri, reprezentați de Șuiski. Bolotnikov a fost însă înfrînt de armata țarului, marea răscoală fiind înăbușită.

Șirul nenorocirilor abătute asupra poporului rus nu se opri însă aici. Feudalii poloni atacară din nou țara, aducînd cu ei pe un alt pretendent. Șuiski chemă în ajutor pe suedezi, care, sub pretextul de a ajuta pe țar, trimiseră o armată să ocupe Novgorodul.

Feudalii poloni intrară pentru a doua oară în Moscova, unde Șuiski fusese răsturnat de o răscoală. Statul rus părea în pragul prăbușirii. Îl amenința împărțirea între Polonia și Suedia.

Călăreți ruși (sec. XVI).

Salvarea sa veni din partea maselor populare, ridicate la luptă împotriva cotropitorilor, sub conducerea unui nobil, *Pojarski*, și a unui orășean, *Minin*. Feudalii poloni fură alungați încă o dată din Moscova. În capitala eliberată fu convocat *Zemski Sobor*, care alese țar pe boierul *Mihail Romanov* (în 1613). Războiul cu Suedia și Polonia continuă cîțiva ani. Văzînd că nu-și pot realiza planurile de subjugare a poporului rus, Polonia și Suedia încheiară pace cu Rusia. Deși prin pacea încheiată Rusia a suferit pierderi teritoriale, ea reprezintă totuși o victorie a poporului rus, întrucît reușise, în condiții atît de grele, să păstreze independența țării.

Rusia sub primul Romanov.

În veacul al XVII-lea se întărește în Rusia puterea absolutistă a țarului. Tulburările de la începutul secolului convinseră boierimea de necesitatea unui stat puternic, care să-i apere proprietățile și să asigure ținerea în supunere a țăranului legat de pămînt.

Economia feudală a Rusiei făcea progrese. Acum apar primele manufacturi. Între toate regiunile Rusiei au loc schimburi comerciale regulate. Izolarea economică locală dispăre. Negustorii străini vizitează tot mai des Rusia. În a doua jumătate a secolului al XVI-lea începuseră legăturile de comerț directe ale Rusiei cu Anglia prin portul *Arhanghelsk*, de la Marea Albă. De la sfîrșitul veacului al XVI-lea negustorii olandezi mergeau frecvent pe coastele Rusiei nordice.

Intensificarea comerțului a determinat pe boieri să mărească necontenit numărul zilelor de clacă ale iobagilor, spre a-și procura cît mai multe produse pentru vînzare. În Rusia, ca și în întreaga Europă de la răsărit de Elba, iobăgia se întărește în secolul al XVI-lea, pe cînd în apusul Europei relațiile de dependență dintre proprietarul feudal și șerb erau în plină descompunere.

Cultura Rusiei în secolele al XVI-lea și al XVII-lea.

Faptul cel mai de seamă în dezvoltarea culturii pe pămîntul Rusiei, în veacul al XVI-lea, este *introducerea tiparului*, pe vremea lui Ivan al IV-lea. La 1564 s-a tipărit în Rusia prima carte, avînd conținut religios.

Tot în a doua jumătate a secolului al XVI-lea s-a format pe deplin stilul arhitecturii originale rusești. Un exemplu admirabil al acestui stil este biserica *Vasili Blajennii* (preafericitul) din Moscova, cu numeroasele ei cupole și bogata sa ornamentație interioară și exterioară.

Concluzie.

În secolele al XVI-lea și al XVII-lea se consolidează în Rusia puterea absolutistă a țarilor (autocrația). În același timp se întărește dominația boierimii asupra iobagilor, care sînt legați cu totul de glie și constrînși la îndatoriri sporite. Unificarea politică a statului a făcut noi progrese, dezvoltîndu-se statul multinațional rus.

Masele populare din Rusia au purtat în aceste veacuri lupte grele împotriva jugului feudal și a cotropirii străine.

IMPERIUL OTOMAN IN SECOLUL AL XVI-LEA ȘI PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XVII-LEA

În prima jumătate a veacului al XVI-lea, Imperiul Otoman atinge culmea puterii sale. El cuprinde teritorii situate în trei continente: Europa, Asia și Africa. Către sfârșitul veacului, însă, în urma unor cauze de ordin intern și extern, puterea turcească intră în declin.

Expansiunea turcească
în veacul al XVI-lea.

În primele două decenii ale secolului al XVI-lea, turcii cuceriră răsăritul Asiei Mici, părți din Transcaucazia, apusul Persiei, Siria, Palestina și Egiptul.

Sub domnia sultanului *Soliman al II-lea*, supranumit *cel Măreț* (1520—1566), cuceririle continuă, imperiul ajungând la cea mai mare întindere din istoria sa. Chiar din primii ani ai domniei, Soliman al II-lea cuceri cetatea *Belgrad*, la Dunăre și insula *Rodos*, din Marea Egee. Prin cucerirea puternicei fortărețe de la Belgrad, turcilor li se deschidea calea spre Ungaria. Ei atacară acest stat în anul 1526 și îl înfrînseră cu desăvîrșire în lupta de la *Mohaci*. În urma dezastrului suferit, Ungaria fu cucerită și transformată, la 1541, într-un *pașalic* (provincie turcească), cu capitala la *Buda*. Transilvania păstră o independență limitată, sub suzeranitate turcească, iar părțile de apus și nord ale Ungariei fură cotoprite de Habsburgi.

În 1529 Soliman al II-lea asedia *Viena*, fără a reuși să o cucerească.

În Asia, turcii ocupară *Mesopotamia*, pînă la Golful Persic, iar în Africa dominația lor se întinde peste tot nordul continentului, pînă în *Algeria*.

Raporturile internaționale
ale Imperiului Otoman
în vremea lui Soliman
al II-lea.

În urma uriașei sale expansiuni teritoriale, Imperiul Otoman ocupă un loc

și mai important în politica internațională decît în veacurile precedente.

Pentru intîia dată unul din statele creștine, și anume *Franța*, s-a aliat cu sultanul, împotriva Imperiului Habsburgic. Asediul Vienei și unele atacuri întreprinse de turci în anii următori asupra Austriei sînt în legătură cu această alianță între Franța și Imperiul Otoman, care va dura vreme îndelungată.

Soliman al II-lea

**Organizarea internă
a Imperiului Otoman
în vremea lui Soliman
al II-lea.**

Domnia lui Soliman al II-lea e importantă și pentru reformele sale interne. Din punct de vedere administrativ, el a împărțit imperiul în 21 de provincii (*vilaieturi*), fiecare avînd în frunte un guvernator. Provinciile se împărțeau la rîndul lor în cîteva regiuni mai mici, numite

sangiacuri, conduse de cîte un *sangiac-bey*.

Pe tărîm militar, Soliman al II-lea a sporit numărul ienicerilor și a modificat regulamentul de organizare al acestui corp de elită al armatei otomane. Ienicerilor li s-a îngăduit ca, în timpul liber, să poată avea o ocupație oarecare, aducătoare de cîștig. Această reformă a mulțumit pentru moment pe ieniceri, făcîndu-i și mai devotați față de sultan. Ea s-a dovedit însă dăunătoare prin urmările ei. Ienicerii au început a se îndepărta de meseria armelor. Disciplina și spiritul lor de luptă au scăzut.

Soliman al II-lea a menținut și întărit legăturile de vasalitate directă față de sultan a tuturor categoriilor de *feudali*, pe a căror slujbă militară continua a se sprijini puterea armată a Imperiului Otoman.

El a întărit dominația acestora asupra *țăranilor*, statornicind prin lege dreptul proprietarului de a căuta și a readuce cu forța pe moșie pe țăranul fugit. Au fost fixate de asemenea prin lege obligațiile țăranilor față de proprietar, cît și grelele impozite ce trebuiau plătite către sultan.

Cea mai mare parte din această operă de organizare internă a Imperiului Otoman e cuprinsă în *codul de legi* pe care Soliman al II-lea l-a promulgat la sfîrșitul domniei sale.

**Situația popoarelor
cotropite de turci**

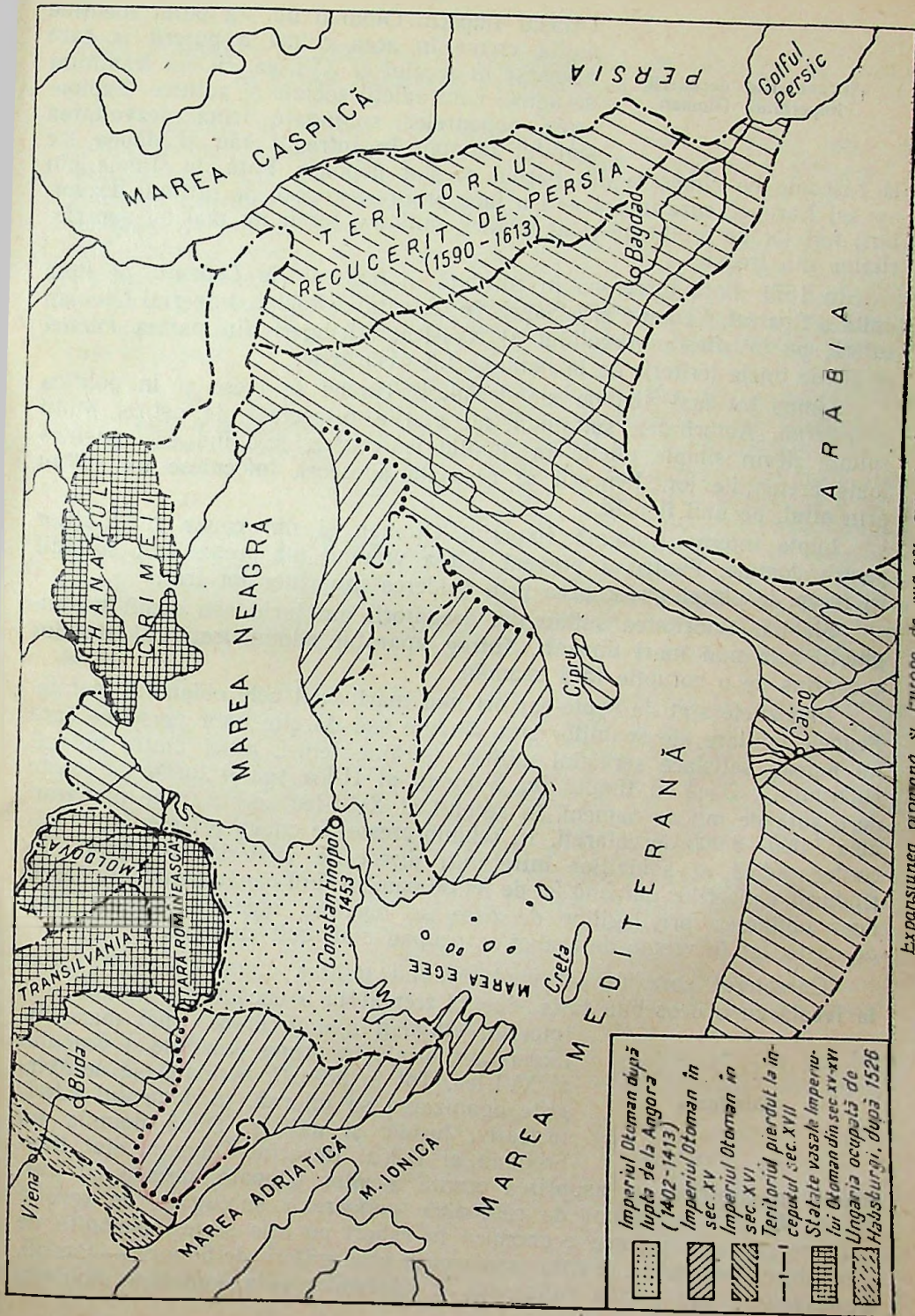
Popoarele subjugate de turci în Peninsula Balcanică — sîrbi, greci, bulgari, albanezi — duceau o viață și mai grea decît musulmanii. Ei plăteau sultanului impozite mai mari, iar pentru a se bucura de libertatea cultului religios, erau obligați la dări suplimentare. Avera și persoana

lor erau oricînd la bunul plac al slujbașilor turci. La cel mai mic semn de revoltă, armatele sultanului întreprindeau expediții de represiune, pustiind regiuni întregi și ucigînd populația.

Țările care își păstrează o oarecare independență, cum enau Transilvania, Moldova și Țara Romînească, erau exploatare de turci prin tributul anual (*haraci*) plătit sultanului. În cursul secolelor al XVI-lea și al XVII-lea, tributul creștea mereu, ajungînd la sume de zeci de ori mai mari decît în secolul al XV-lea, la începutul acestor relații de dependență. Domnii sau principii care conduceau aceste state exploatau tot mai greu poporul, pentru a strînge haraciul și a mitui pe marii dregători turci din jurul sultanului, de ale căror intrigi depindea adesea soarta domnului.

Libertatea politică și economică a acestor țări e tot mai îngrădită. Turcii se amestecă în numirea domnilor și a principilor. Comerțul Țărilor Romîne cu alte state era permis numai după ce fuseseră satisfăcute cererile turcilor, în cereale și produse animale.

Stăpînirea otomană a frînat dezvoltarea economică, politică și culturală a popoarelor din Peninsula Balcanică și Țările Romîne.

Expansiunea otomană și Europa de sud-est, pînă la 1640.

Inceputurile decăderii Imperiului Otoman

Uriaşul Imperiu Otoman nu s-a putut menţine multă vreme în acea culme a puterii la care ajunsese în secolul al XVI-lea. El era frământat de adânci contradicţii sociale şi politice. Exploatarea popoarelor subjugate frîna dezvoltarea statului otoman în întregul său şi dădea loc la răscoale de eliberare din partea acestor popoare. Faţă de statele din apusul Europei, care începuseră a face progrese rezezi, pe tărîmul dezvoltării forţelor de producţie şi al tehnicii militare, turcii nu mai au superioritatea din trecut.

În 1571 flota turcească fu zdrobită în lupta de la *Lepanto*, de flota unită a Spaniei, Veneţiei şi a papei. În Orientul apropiat, Imperiul Otoman suferă, pe la sfîrşitul secolului al XVI-lea, înfrîngerii din partea *Persiei* şi pierde unele teritorii de la hotarele lui răsăritene.

Semne tot mai vizibile ale decăderii Turciei se ivesc şi în politica ei internă. Autoritatea sultanilor nu mai e respectată de oştire. Mulţi sultani devin simple unelte în mîinile ienicerilor, trebuind să satisfacă toate pretenţiile lor. Ienicerii se răscoală adeseori, înlocuiesc un sultan prin altul, pe unii îiucid.

Lupte interne frământă Imperiul Otoman şi din cauza rivalităţilor pentru domnie. Pentru a preveni ivirea vreunui alt pretendent, sultanii îşi încep de obicei guvernarea prin uciderea propriilor lor fraţi.

Slăbind autoritatea sultanului, dregătorii din jurul său comit nestîngheriţi cele mai mari abuzuri. Întreg aparatul administrativ al statului e cuprins de o corupţie fără seamăn.

Impozitele sînt de şapte-opt ori mai mari decît cele obişnuite înainte. Feudele militare ale spahiilor sînt vîndute sau dăruite unor persoane care nu puteau satisface serviciul militar (străini, femei, pitici dintre bufonii sultanului). Dacă în timpul lui Soliman al II-lea spahii formau o oaste de o sută de mii de oameni, în secolul al XVII-lea aceste trupe numărau abia 7 000—8 000 de călăreţi. În schimb creşte de cîteva ori numărul ienicerilor, adică al soldaţilor întreţinuţi direct de vistieria sultanului. În rîndurile ienicerilor pătrund fel de fel de oameni fără căpătii, care urmăreau doar obţinerea privilegiilor de care se bucurau membrii acestui corp de oaste, iar în vreme de război se ocupau mai mult cu jaful.

Caracterul parazitărilor al feudalismului militar otoman a ieşit astfel în iveală cu o deosebită tărie, ducînd treptat la o decădere generală.

Concluzie.

Imperiul Otoman ajunge la cea mai mare întindere teritorială în prima jumătate a veacului al XVI-lea. Tot în această perioadă se desăvîrşeşte organizarea sa internă, în domeniul administrativ, juridic şi militar. După domnia lui Soliman al II-lea, Imperiul Otoman, stat întemeiat pe cucerirea şi asuprirea cruntă a altor popoare, decade cu paşi rezezi. El este subminat de răscoalele popoarelor subjugate, de revolte militare şi de înapoierea economică în raport cu alte state, pricinuită de exploatarea nemiloasă la care erau supuşi producătorii de bunuri — ţăranii, meseriaşii — din partea sultanului, a slujbaşilor şi a feudalilor otomani.

ȚARA ROMINEASCĂ, MOLDOVA ȘI TRANSILVANIA ÎN SECOLUL AL XVI-LEA ȘI PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XVII-LEA

În secolul al XVI-lea Țara Românească și Moldova ajung într-o dependență mai strânsă față de Imperiul Otoman. Exploatarea turcească se înăsprește. Turcii sporesc mereu tributul și pun mina pe aproape întreg comerțul acestor țări. Ei se amestecă și în conducerea lor politică, folosindu-se de luptele între partidele boierești. Desele schimbări de domnie sînt urmarea acestor lupte interne, precum și a amestecului otoman în treburile interne ale Țărilor Romîne. Adîncirea raporturilor de dependență economică și politică ale Țărilor Romîne față de turci este în legătură cu înfrîngerea Ungariei de către turci în anul 1526 și transformarea ei în cîrind în pașalic.

Tara Romînească
și Moldova în secolul
al XVI-lea.

Înăsprirea dominației turcești a avut urmări negative asupra dezvoltării Țării Romînești și a Moldovei. Domnul și boierii exploatau tot mai mult pe țărani; ei aveau nevoie de mari sume de bani pentru a putea plăti haraciul și a mitui pe dregătorii din jurul sultanului, asigurîndu-și astfel protectorii la Poartă. În urma slăbirii comerțului pe drumurile care duceau din centrul Europei spre Marea Neagră, tîrgurile și orașele decad. Se dezvoltă în schimb, în oarecare măsură, orașele din apropierea Dunării, pe unde se făcea negoț cu Imperiul Otoman. Comerțul cu turcii nu aducea însă foloase, deoarece se făcea la prețuri foarte scăzute, impuse de turci.

Din rîndul numeroșilor domni care s-au perindat la tron în prima jumătate a secolului al XVI-lea, se desprinde figura lui *Petru Rareș* (1527—1538 și 1541—1546), un fiu al lui Ștefan cel Mare. El a domnit în Moldova. În primii ani de domnie Petru Rareș a participat la luptele care se dădeau în Transilvania, între adepții lui Ioan Zápolya, fostul voievod al Transilvaniei, încoronat rege al Ungariei, și cei ai Habsburgilor. El s-a aliat cu Zápolya, care era sprijinit și de turci.

După cîțiva ani, Petru Rareș a schimbat orientarea politicii sale, încercînd să se elibereze de sub jugul otoman. El s-a aliat cu Habsburgii și a refuzat să mai plătească tribut. În 1538 sultanul Soliman al II-lea a pornit împotriva lui o mare expediție. Petru Rareș, trădat de o parte din boierii săi, a trebuit să părăsească tronul. El a mai revenit la domnie în 1541, nu însă pentru multă vreme; astfel nu și-a mai putut pune în aplicare planurile sale de scuturare a jugului otoman.

Petru Rareș a fost unul din primii domni moldoveni care au făcut schimburi de solii cu statul Moscovei, căutînd să pună bazele unei alianțe între cele două țări.

Transilvania
în secolul al XVI-lea.

Ocuparea Ungariei de către turci a avut ca urmare constituirea Transilvaniei ca principat aparte, sub suzeranitate turcească. Transilvania plătea Imperiului Otoman tribut, iar principii ei, aleși de către dietă, trebuiau confirmați de

sultan. În fruntea Transilvaniei au ajuns principii din mai multe familii nobile, cum erau Zápolya sau Báthori.

*Pecetea unui domn al Țării Românești
(Radu Paisie, 1535—1545).*

Un eveniment de seamă în istoria Transilvaniei în veacul al XVI-lea îl constituie pătrunderea diferitelor curente ale Reformei religioase. Reforma luterană a fost îmbrățișată de sași, iar calvinismul s-a răspândit în rîndurile populației maghiare. Reforma a constituit, atît pentru sași, cît și pentru nobilii unguri un mijloc de întărire a privilegiilor lor.

Asupra Transilvaniei nutrea pretenții familia imperială de Habsburg, ai cărei membri moșteniseră, prin legături dinastice, titlul de regi ai Ungariei. Pe la mijlocul secolului al

XVI-lea Habsburgii au încercat să ocupe Transilvania, dar n-au reușit.

Masa populației formată din țărani iobagi, romîni și unguri, aveau de suportat pe lîngă exploatarea nobililor și pe aceea a principelui și a turcilor.

În cursul acestui veac, țărănimia s-a răscolat de cîteva ori; cele mai însemnate răscoale s-au desfășurat în părțile de apus ale țării și în ținuturile secuiești.

Intensificarea luptei de eliberare împotriva turcilor în a doua jumătate a secolului al XVI-lea.

În a doua jumătate a veacului al XVI-lea, lupta Țării Românești și a Moldovei împotriva Imperiului Otoman se intensifică, fiind favorizată de împrejurările politice generale. Imperiul Habsburgic încearcă din nou să se întindă spre răsărit. Scopul imediat al Habsburgilor era de a pune mîna pe Ungaria și Transilvania, lărgindu-și influența în regiunea cursului de jos al Dunării. Aceleași tendințe le manifestă și Polonia; interesată în comerțul din Marea Neagră.

Baza întăririi luptei de eliberare a Țărilor Romîne a constituit-o însă creșterea împotrivirii *țărănimii* în fața exploatării agravate mereu de dominația otomană, cît și a nemulțumirii unei părți din *boierime*, care își vedea tot mai mult știrbite veniturile și drepturile ei politice.

În Moldova, între 1572—1574, a avut loc o încercare de eliberare de sub turci, sub conducerea lui *Ioan-Vodă cel Cumplit*; era numit *cel Cumplit*, pentru asprimea pe care o arăta față de boierii care încercau să se ridice împotriva sa. El s-a sprijinit în mare măsură pe țărani. Începînd lupta împotriva turcilor, a primit ajutor și din partea cazacilor. Sultanul trimise o armată puternică împotriva lui Ioan-Vodă; lupta s-a dat la *Roșcani*. Deși turcii au fost la început bătûți, în cele din urmă domnul a fost trădat de o parte din boieri și, încercuit de trupele otomane, a trebuit să se predea. Turcii îl uciseră în chinuri groaznice, deși promisese că-l vor cruța.

O și mai grea lovitură primiră turcii din partea lui *Mihai Viteazul* (1593—1601), domnul Țării Românești. Aliat cu Sigismund Báthori, principele Transilvaniei, și cu Imperiul Habsburgic, Mihai Viteazul s-a ridicat, în toamna anului 1594, împotriva Imperiului Otoman. Prin victoriile obținute la *Călugăreni* și *Giurgiu* (în 1595), el respinse încercările turcilor de a cuceri Țara Românească, alungându-i peste Dunăre. Apoi pătrunse cu îndrăzneală și în sudul Dunării, făcând să crească în sufletul popoarelor de aici nădejdea eliberării și prilejuind izbucnirea unor revoite locale.

Mihai Viteazul și boierimea care-l sprijinea au înțeles că pentru a rezista mai multă vreme puterii otomane aveau nevoie de un stat puternic, care să dispună de mai mari resurse economice și militare.

Deoarece urmașul lui Sigismund Báthori în Transilvania rupseseră alianța cu Țara Românească și cu Imperiul, în anul 1599 Mihai Viteazul cuceri Transilvania, iar un an mai târziu ocupă pentru câteva luni și Moldova.

În felul acesta, Mihai Viteazul a săvârșit prima încercare de centralizare a statului pe teritoriul patriei noastre. Această încercare n-a reușit, fiindcă legăturile economice între cele trei țări nu erau destul de dezvoltate pentru a crea trainice interese politice. De asemenea, Mihai Viteazul nu s-a sprijinit pe masele populare țărănești. Sub domnia lui s-a desăvârșit procesul legării țaranului de glie.

El a fost înfrânt de răscoala nobililor din Transilvania, iar aliatul pe care se bizuise, Imperiul Habsburgic, nu l-a sprijinit. În anul 1601 viteazul domn a fost asasinat, iar unitatea politică, înfăptuită pentru un moment sub conducerea lui, s-a destrămat.

Țările Române și Transilvania rămăseră mai departe sub suzeranitate turcească.

Cultura în Țara Românească, Moldova și Transilvania în prima jumătate a secolului al XVII-lea.

Cu toată înăsprirea jugului otoman, Țările Române au cunoscut, în secolele al XVI-lea și al XVII-lea, o perioadă de dezvoltare culturală. La începutul secolului al XVI-lea s-a introdus în Țara Românească *tiparul*. Primele cărți tipărite aveau un caracter religios și erau scrise în limba slavonă. Pe la jumătatea aceluiași veac, în urma pătrunderii Reformei religioase în Transilvania, au început a se tipări, în orașele Sibiu și mai ales Brașov, cărți religioase în limba română.

Tipărițiile luară un nou avânt în vremea domnului *Vasile Lupu*

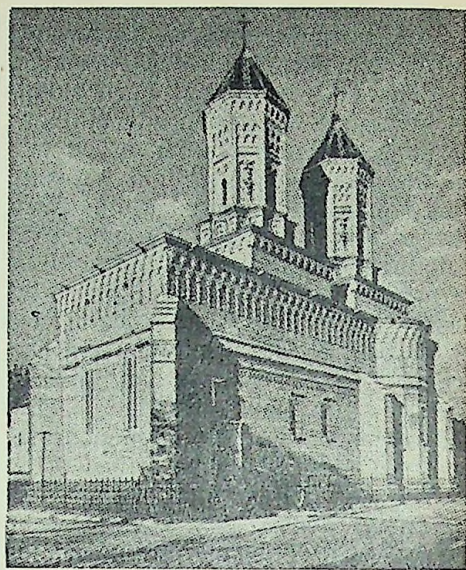

Mihai Viteazul

(1633—1653) în Moldova și a lui *Matei Basarab* (1632—1654) în Țara Românească. Ei primiră pentru tipărit și meșteri din partea lui *Petru Movilă*, mitropolitul Kievului, care era originar dintr-o familie de domni moldoveni.

În Moldova trăiește, în prima jumătate a secolului al XVII-lea, cel dintâi mare cronicar care a scris în limba română, *Grigore Ureche*. El a înfățișat în cronică sa istoria Moldovei, de la întemeiere până la sfârșitul veacului al XVI-lea. Ca și alți fii de boieri, care studiau în școlile din Polonia, *Grigore Ureche* cunoștea limba latină, iar pentru întocmirea cronicii sale a folosit și opere ale cronicarilor poloni.

Din epoca lui *Matei Basarab* și *Vasile Lupu* au rămas și câteva însemnate monumente, cum este biserica *Trei Ierarhi* din Iași.

Biserica Trei Ierarhi din Iași (sec. XVII).

Concluzie.

Istoria Țărilor Române și a Transilvaniei cunoaște, în secolele al XVI-lea și al XVII-lea, câteva trăsături specifice: *a)* înăsprirea jugului otoman, care atrage după sine o decădere economică și politică, dar și eroice lupte de eliberare, sub conducerea unor domni mai apropiați de popor, cum a fost *Ioan Vodă cel Cumplit*; *b)* ascuțirea contradicțiilor dintre Imperiul Otoman, Imperiul Habsburgic, Polonia, precum și întărirea puterii statului Moscovei. Și această împrejurare a putut fi folosită în încercările Țărilor Române de a se elibera de sub turci, cum au fost cele săvârșite de *Petru Rareș* sau *Mihai Viteazul*.

LECȚIA a LI-a

RĂZBOIUL DE TREIZECI DE ANI

În prima jumătate a secolului al XVII-lea aproape întreaga Europă a fost cuprinsă de marele conflict internațional cunoscut sub numele de *războiul de treizeci de ani*. În centrul acestui conflict a stat Imperiul Romano German. Cauzele războiului trebuie căutate în situația internă din acest stat după încheierea tulburărilor prilejuite de Reformă, precum și în raporturile sale cu alte țări europene.

Decăderea economică și politică a Imperiului Romano-German la sfârșitul secolului al XVI-lea.

Urmările economice ale marilor descoperiri geografice s-au făcut simțite și în Germania. Viața economică a orașelor a intrat într-o perioadă de decădere.

Germania redevine astfel o țară precumpănitor agricolă. Comerțul se făcea mai ales cu produse agricole. În urma acestui fapt, cât și datorită eșecului războiului

țărănesc din prima jumătate a veacului al XVI-lea, feudalii înăspresc dependența personală a șerbilor și sarcinile lor. Fenomenul se observă îndeosebi în ținuturile de la răsărit de Elba.

Decăderea orașelor și a comerțului, precum și întărirea economiei feudale au menținut starea de fărâmițare economică și politică a imperiului. Adoptarea Reformei de către unii principii, ca și secularizarea averilor bisericii în favoarea lor au accentuat tot mai mult independența principilor și slăbirea autorității imperiale.

Cu toate acestea, poziția împăraților în această perioadă nu era lipsită de însemnătate. Pe tronul imperial se aflau *Habsburgii*, care dețineau imense domenii: Austria, Cehia și Silezia, Slovacia și părțile de apus ale Ungariei, cât și unele posesiuni prin sudul Germaniei.

Legăturile lor internaționale, faptul că o ramură a familiei domnea în Spania, făcea de asemenea din Habsburgi o forță considerabilă.

Pe această bază, împărații au inițiat, la sfârșitul veacului al XVI-lea și începutul celui următor, o politică de restaurare a autorității lor, de întronare a absolutismului imperial în Germania. Habsburgii, care erau catolici, se sprijineau în această acțiune politică pe biserică. Propaganda *iezuiților* a readus la catolicism *Bavaria* (în sudul Germaniei) și unele regiuni din valea Rinului.

**Contradicțiile politice
interne și internaționale
la începutul secolului
al XVII-lea.**

În urma creșterii activității catolicilor, în care era ușor de văzut o armă a politicii de instaurare a absolutismului imperial, principii protestanți din Germania se simțeau amenințați. Pentru a se împotrivi împăratului, ei încheiară o alianță numită *Uniunea evanghelică*. Principii

catolici, credincioși împăratului, se grupară în *Liga catolică*. Între aceste două organizații politice ale marilor feudali din Germania, relațiile deveniră tot mai încordate.

Întărirea puterii imperiale stârnea neliniște și în afara Germaniei. Franța se temea să nu fie prinsă între doi dușmani puternici: în sud Spania, iar la răsărit Imperiul, care ar fi dobândit o forță covârșitoare, prin unificarea sa în jurul împăratului. Din această pricină Franța, cu scopul de a contribui la menținerea fărâmițării politice și a slăbiciunii imperiului, sprijinea pe principii protestanți germani.

Statele nordice — Danemarca și Suedia — nu vedeau nici ele cu ochi buni întărirea puterii împăratului. Regele Danemarcei — în calitate de principe al imperiului — se temea să nu piardă posesiunile ce le avea pe teritoriul german; Suedia înțelegea că planurile ei de dominație asupra țărmurilor Mării Baltice n-ar mai avea sorți de izbândă, întâlnind în cale un stat german unitar.

**Inceputul războiului
de trezeci de ani.
Răscoala Cehiei
împotriva Habsburgilor.**

Habsburgii căutară să pună în aplicare intențiile lor de a domni în chip absolutist, în primul rând în țările ce alcătuiau posesiunile lor proprii, printre care se găsea și Cehia. Împărații au încălcat promisiunile făcute de a respecta drepturile poporului ceh, ducând o politică de

catolicizare, de introducere forțată a limbii germane în administrație și școli, de ștergere a autonomiei administrative, a drepturilor dietei, a bisericii husite etc.

În anul 1618 cehii se răsculară împotriva puterii imperiale și instituiră la Praga o conducere proprie, formată din nobili și orașeni cehi. În anul următor, pe tronul imperial se urcă *Ferdinand al II-lea*, catolic fanatic și cel mai înverșunat apărător al principiului absolutismului și centralizării Germaniei. Cehii refuzară să-l recunoască și aleseră ca rege pe principele elector al *Palatinatului*, o provincie din apusul Germaniei. Acesta era conducătorul Uniunii evanghelice, deci șeful principilor protestanți din Germania.

Armata împăratului, ajutată de trupele pe care i le trimiseră principii din Liga catolică, atacă pe cehi. Lupta avu loc lângă Praga, la *Muntele Alb* (în 1620). Cehii fură complet înfrinți, iar revolta lor înăbușită. Pământurile nobilimii cehe au fost în bună parte confiscate și vândute sau dăruite unor nobili germani. Autonomia țării a încetat de a mai exista, iar Cehia a devenit o simplă provincie habsburgică.

**Intinderea războiului
în întreg imperiul.**

Principii germani din Uniunea evanghelică n-au ajutat pe cehi și pe regele ales de ei. Lor nu le convenea întărirea puterii electorului Palatinatului.

Ferdinand al II-lea a extins însă conflictul în întreg imperiul. El voia să pedepsească pe electorul Palatinatului, pentru încălcarea supunerii datorate împăratului, pe care o săvârșise atunci când primise din partea răsculaților tronul Cehiei. Ferdinand vedea sosit prilejul pentru a slăbi puterea protestanților și a sili prin forță sau prin intimidare pe principii germani să i se supună întru totul. Armata Ligii catolice pătrunse în Palatinat, alungă pe principele-elector și pustii întreaga provincie, care fu atribuită unui principe catolic.

Protestanții se alarmară. Uniunea evanghelică strînse armată și ceru ajutor de la statele străine.

**Transformarea războiului
într-un conflict internațional.
Intervenția daneză.**

Între timp, în război se angajaseră și alte state. *Gavril Bethlen*, principele protestant al Transilvaniei, revendică Slovacia și părțile de apus ale Ungariei, pe care Habsburgii le cotropiseră după 1526. Bethlen dorea pentru sine și titlul de rege al Ungariei. El s-a aliat cu cehii și

a atacat pe Habsburgi, ajungînd pînă aproape de Viena. Înfîngerea răscoalei din Cehia l-a obligat să încheie pace. Transilvania va rămîne însă pe mai departe dușmană împăratului și va mai lua parte la acest război.

În apus reîncepuse, în 1621, războiul dintre Olanda și Spania, aliata împăratului. Principii protestanți obținură ajutor din partea regelui Danemarcei, care pătrunse în Germania.

Împăratul nu avea destulă armată pentru a lupta deodată cu forțele Uniunii evanghelice și cu cele daneze. El găsi însă ajutor la un nobil de origine cehă, *Wallenstein*. Acesta era adept al împăratului și cu ocazia confiscării bunurilor nobililor cehi, după înăbușirea răscoalei din 1618—1620, dobîndise o avere enormă. Wallenstein adună o armată pe cheltuielă proprie și o puse în serviciul împăratului. El se dovedi un foarte bun general, reușind în scurtă vreme să înfrîngă atît armata Uniunii evanghelice, cît și pe danezi, pe care îi sili, în anul 1629, să încheie pace. El fu răsplătit de împărat cu cele mai mari onoruri și titluri de noblețe.

În 1629, Ferdinand al II-lea era pe punctul de a înfăptui planurile sale de centralizare a imperiului și de instaurare a unei monarhii absolutiste în Germania. Adversarii săi interni și externi au fost înfrinți. Printr-un decret, el a silit pe principii protestanți să restituie bisericii catolice o parte din bunurile confiscate în urma Reformei, dând astfel o grea lovitură puterii lor economice.

Intrarea Suediei în război.

Întărirea Habsburgilor prin victoria asupra principilor germani și a Danemarcei, prezența trupelor împăratului pe țărmurile Balticii și planurile curții din Viena de a crea o flotă pe această mare, loveau în năzuințele Suediei de a instaura dominația ei economică și politică în nordul Europei.

Biruințele imperiale au îngrijorat Franța, condusă pe atunci de cardinalul *Richelieu*. Franța a intervenit pe lângă regele Suediei, *Gustav Adolf*, încurajându-l să intre în război contra împăratului și acordându-i ajutoare bănești. Rusia a sprijinit de asemenea intervenția suedeză în Germania.

Suedia a intrat în război în 1630. Doi mari principii protestanți: electorul de *Brandenburg* și electorul *Saxoniei* se alăturară Suediei.

Armata suedeză era bine înarmată. Ea înfrinse trupele Ligii catolice și pătrunse în sudul Germaniei. Armata lui Wallenstein fu, de asemenea, bătută la *Lützen*, în Saxonia (în 1632). În această luptă muri însă *Gustav Adolf*, fapt care descurajă pe suedezi și îi împiedică pe viitor să desfășoare acțiuni mai hotărâte. Ei suferiră și unele înfringeri.

Intervenția suedeză a restabilit în Germania echilibrul între puterea principilor și cea a împăratului. În momentul în care forțele Suediei începură a slăbi, Franța, spre a preveni o nouă întărire a Habsburgilor, se hotărî să intervină ea însăși în război.

Între timp, Ferdinand al II-lea, temându-se de puterea și de ambițiile politice ale lui Wallenstein, poruncise să fie asasinat (în 1634). Împăratul s-a lipsit astfel de serviciile celui mai valoros general al său.

Intervenția Franței și sfârșitul războiului de treizeci de ani.

Franța se angajă în conflict în 1635. Armatele ei începură lupte pe mai multe fronturi. Pe Rin și în sudul Germaniei ele se ciocniră cu forțele imperiului, iar în Țările de Jos de sub stăpînirea spaniolă (Belgia de astăzi) și în sudul Franței intrară în luptă cu Spania. În primii ani soarta armelor a fost nefavorabilă francezilor. Spaniolii pătrunseră în nordul Franței și Parisul fu amenințat (în 1636). Treptat însă, resursele militare și financiare ale alianței dintre Franța, Suedia, Olanda și principii protestanți din Germania, sprijinită de Transilvania și Veneția, se dovediră mai puternice decât blocul Habsburgilor germani și spanioli. Armatele franceze, conduse de marii generali *Condé* și *Turenne*, învinsură în mai multe bătălii trupele spaniole și cele imperiale. Împreună cu suedezi, ele năvăliră în *Bavaria* și amenințară *Viena*. Împăratul fu nevoit să ceară pace.

Spania n-a voit să accepte încetarea ostilităților, ci a continuat singură lupta cu Franța și cu aliații ei pînă la 1659, cînd a trebuit și ea să se recunoască învinsă.

Wallenstein (portret de pictorul flamand
Anthonis Van Dyck).

Gustav Adolf (portret de Van Dyck).

Pacea din Westfalia (1648).

Tratatul de pace se desfășură în două orașe din *Westfalia*, o provincie din nord-vestul Germaniei. Ele se încheie prin semnarea păcii, în toamna anului 1648.

Pacea din Westfalia a consacrat *înfrângerea* politicii de unificare a Germaniei sub autoritatea imperială. Ea a întărit *puterea principilor*, cărora li s-a acordat dreptul de a duce tratative și de a întreține relații diplomatice cu alte state, în mod independent.

Brandenburgul și Saxonia își măriră teritoriul. Suedia ocupă o parte din Pomerania, pe coasta Mării Baltice, la apus de vărsarea Oderului în mare și arhiepiscopatul de Bremen, pe țărmul Mării Nordului, între Elba și Weser. Ea putea controla astfel exportul de cereale spre Anglia și Olanda. Suedia primi și o importantă despăgubire de război. Franța obține Alsacia, fără orașul Strasbourg. A fost pentru întâia dată recunoscută oficial independența Olandei și a Elveției.

Astfel s-a desăvârșit *fărâmițarea politică a Germaniei*, care va dura până în veacul al XIX-lea. Această țară a fost adevărata victimă a războiului, purtat pe teritoriul ei.

Pacea westfalică a fixat hotarele politice ale țărilor europene într-o formă care, în linii generale, a rămas neschimbată până la războaiele purtate, la sfârșitul secolului al XVIII-lea, de revoluția burgheză din Franța, cu statele feudale coalizate împotriva ei.

Victoria obținută în acest război a însemnat începutul supremației Franței în Europa occidentală, în locul hegemoniei spaniole.

Muschetar francez din timpul războiului de treizeci de ani.

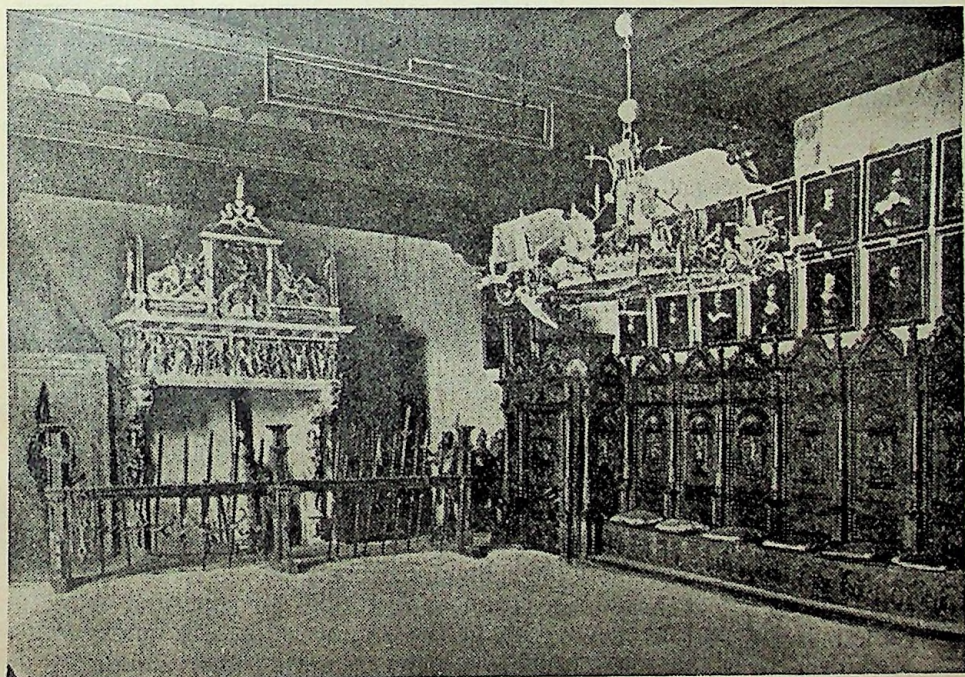

Concluzie.

Prin înfrîngerea Spaniei și a imperiului, războiul de treizeci de

ani a slăbit sistemul politic al statelor feudale în ansamblu său. Sfârșitul lui și încheierea păcii din Westfalia au loc în condițiile izbucnirii unor puternice mișcări revoluționare în întreaga Europă. În Anglia începe revoluția burgheză. În Franța se desfășoară o mișcare împotriva absolutismului. Răscoale anti feudale zguduie Italia de Sud, iar frământări orășenești se înregistrează și în Rusia.

Războiul de treizeci de ani și pacea din Westfalia se încadrează în evenimentele care constituie *începutul crizei feudalismului în Europa.*

Sala unde s-a încheiat pacea din Westfalia (la Münster).

STATELE FEUDALE DIN ASIA IN SECOLELE AL XIV-LEA—AL XVII-LEA

În secolele al XIV-lea—al XVII-lea în istoria statelor feudale din Asia se remarcă slăbirea puterii mongolilor, începuturile expansiunii coloniale a europenilor și întărirea statului japonez.

Statul mongol
al lui Timur Lenk.

Către sfârșitul veacului al XIV-lea, sub conducerea lui *Timur Lenk* (Timur cel Șchiop), s-a format în Asia centrală un nou stat. Capitala acestui stat era orașul *Samarcand*. Unificarea triburilor și micilor state din Asia centrală de către Timur s-a desfășurat prin cucerire și violență. De aceea statul lui Timur are un caracter militar și se va dovedi nestabil. Timur se considera urmașul cîrmuitorilor mongoli ai Asiei centrale de după Ghinghiz-han. El era însă *musulman*, iar populația pe care o stăpînea era formată în majoritate din *turci*.

Timur a cucerit Iranul, Mesopotania și Transcaucazia. După 1390 el a dat grele lovituri *Hoardei de Aur*, fără însă a o supune. În ultimii ani ai veacului al XIV-lea, oștile sale au întreprins expediții de jaf în nordul Indiei, iar în 1402 au atacat Imperiul Otoman; în lupta de la *Angora*, în Asia Mică, a învins și a luat prizonier pe sultanul *Baiazid I*. După această luptă, stăpînirea lui Timur se întindea de la hotarele Tibetului și din nordul Indiei pînă la Marea Egee, fiind cel mai întins stat din acea vreme.

Timur muri în 1405, iar statul său, întemeiat pe cucerire, jaf și asuprirea popoarelor supuse, s-a destrămat repede. Timur a fost un sprijinitor al artelor. Cu bogățiile jefuite de pretutindeni, el a înfrumusețat capitala sa *Samarcand*, cu remarcabile opere de artă (moschei, palate) și a protejat pe poeți și artiști.

Imperiul Marilor Moguli
în India.

Năvălirile lui Timur Lenk au pustiit regiunile de nord ale Indiei și au slăbit cu totul *sultatul de la Delhi*, accentuînd fărîmițarea feudală. Micile state indiene — musulmane și hinduse — se luptau adesea între ele, nefiind în stare să opună vreo împotrivire unor atacuri mai puternice din afară.

În 1498 au venit în India corăbii portugheze, sub conducerea lui *Vasco da Gama*. În anii următori, portughezii cuceriră mai multe puncte de sprijin pe coastele Indiei, printre care orașul *Goa* și insula *Ceylon*. Ei constrînseră pe feudații indieni să le vîndă pe prețuri neînsemnate, sau să le dea sub formă de tribut, diferite produse orientale. Asupra populației Indiei începe astfel să apese, pe lîngă jugul feudal intern, și *exploatarea colonială* a europenilor.

La începutul veacului al XVI-lea India nordică a fost cucerită de un stăpînitor de origine mongolă, din Asia centrală, care se considera strănepot al lui Timur Lenk. Cu începere din 1526 se constituie astfel în India un nou stat unitar, cu capitala la *Delhi*. Acest stat era numit *Imperiul Marilor Moguli* (adică mongoli, cuvînt pronunțat însă „moguli“, de către portughezii pătrunși pe atunci în India).

Imperiul Marilor Moguli a atins cele mai largi hotare și cea mai mare înflorire economică și culturală pe timpul împăratului Akbar (1556—1605).

Pentru a putea găsi sprijin și în clasa feudalilor indieni, el a dus o politică de apropiere între musulmani și hinduși. În acest scop a suprimat impozitele suplimentare pe care hindușii trebuiau să le plătească musulmanilor, ca preț pentru păstrarea cultului lor religios. Persecuțiile religioase împotriva hindușilor au încetat. În 1593 Akbar a luat o hotărâre prin care se stabilea libertatea credinței pentru hinduși, permițând întoarcerea la vechea religie aceluia care, din pricina prigoanei, trecuseră în mod silit la mohamedanism.

Akbar a pus o oarecare ordine în metodele exploatării fiscale și a înlăturat abuzurile în strângerea impozitelor. El a încurajat dezvoltarea agriculturii și meseriilor; în timpul său s-au făcut mari lucrări de irigație și s-au ridicat numeroase clădiri publice: palate și temple. Delhi a devenit unul din cele mai bogate și mai frumoase orașe din lume.

Măsurile luate de Akbar au favorizat dezvoltarea vieții economice. Ele erau însă izvorite din dorința de a da posibilități mai largi de exploatare și îmbogățire pentru clasa stăpînitoare. Împărații de la Delhi, „Marii Moguli“, au adunat bogății fantastice, care i-au uimit pe europeni și i-au îndemnat la cucerirea Indiei.

Deoarece urmașii lui Akbar au părăsit politica de toleranță religioasă și de exploatare fiscală „moderată“, Imperiul Marilor Moguli a început a slăbi, măcinat de re izbucnirea luptelor interne.

La mijlocul secolului al XVIII-lea India a fost cucerită de englezi și transformată în colonie. În această situație ea a rămas pînă în 1947.

Timur Lenk.

**Eliberarea Chinei
de sub jugul mongol
și formarea imperiului
dinastiei Min**

punând bazele unei noi dinastii, numite *Min* (în 1368).

Această dinastie de origine țărănească a dus cităva vreme o politică de ușurare a situației maselor populare, fără a atinge însă bazele regimului feudal. Ea a repartizat mai just impozitele, ștergind restanțele pe care unii țărani nu le putuseră plăti.

Dinastia Min a întreprins războaie de cucerire în Coreea și în sud-estul Asiei, pînă în Indonezia.

**Pătrunderea europenilor
în China.**

În veacul al XVI-lea, în sudul Chinei apărură primele corăbii europene, aparținînd negustorilor portughezi. Ei întemeiară citeva colonii, care însă fură nimicite după 1550 de revoltele populației locale, indignată de felul necinstit în care europenii înțelegeau să facă negoț. Portughezii păstrară doar portul *Macao*, pe care l-au cucerit în 1557. China nu îngădui pătrunderea străinilor în interior și a întreținut cu ei relații comerciale destul de reduse. Forța marelui imperiu Min a împiedicat deocamdată pe europeni să aplice în China politica de jaf pe care o practicau în India.

**Decăderea imperiului
Min. Răscoalele populare
și cucerirea Chinei
de către manciurieni.**

Cu timpul măsurile de ușurare a soartei țărănimii fură părăsite de împărații din dinastia Min. Exploatarea feudală și fiscală se agravă din nou; corupția și abuzurile funcționarilor față de populație crescură.

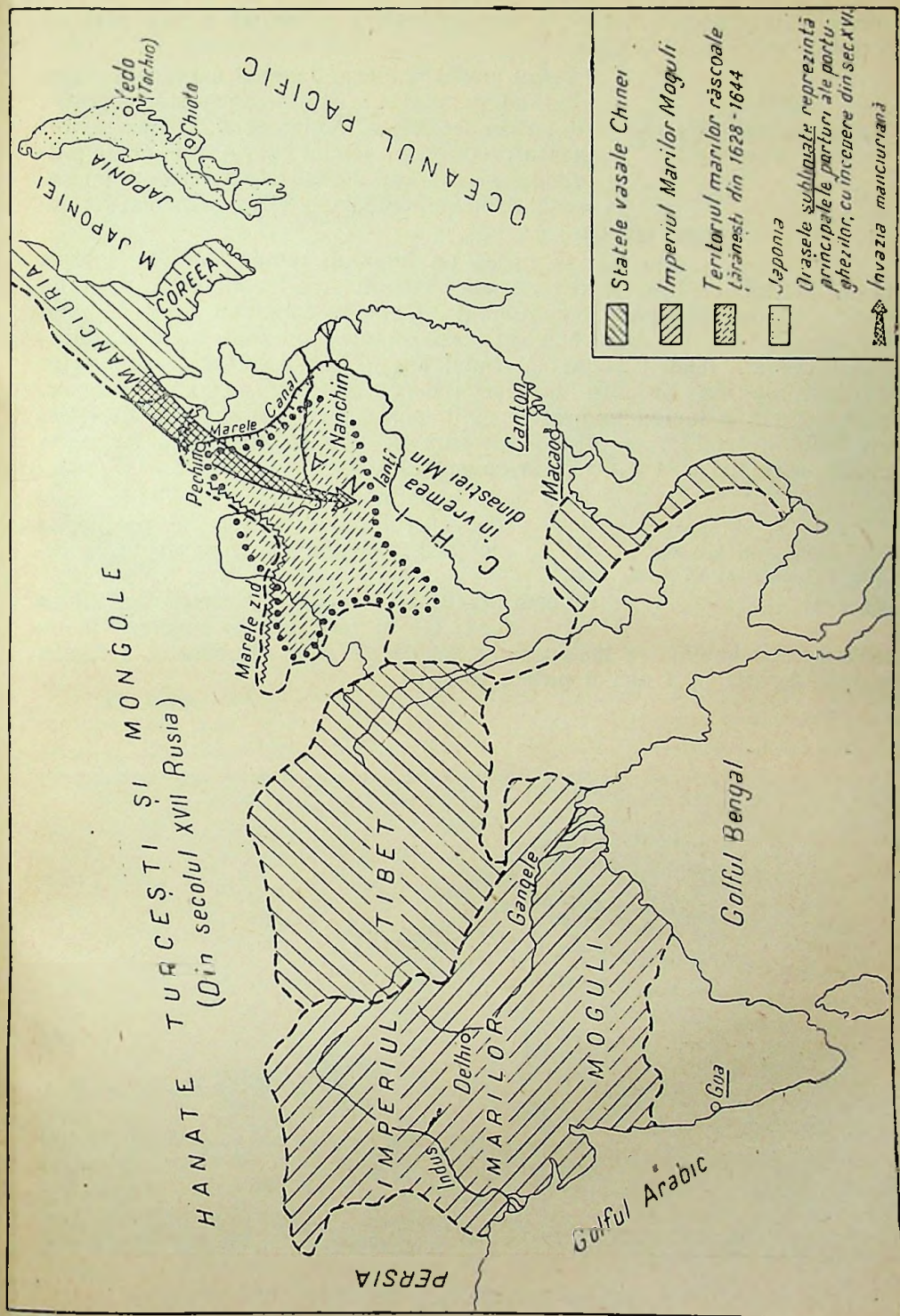
În prima jumătate a veacului al XVII-lea au izbucnit în China numeroase *răscoale țărănești*. Cea mai importantă dintre ele, un adevărat război țărănesc prin proporțiile ei, se desfășură între 1641—1644. În fruntea mișcării se găsea *Li-Ti-cen*, un fost meșteșugar de la țară, care se proclamă împărat. În 1644 răsculații cuceriră *Pekin*. Ultimul împărat din dinastia Min se sinucise.

Sprijinitorii dinastiei Min chemară atunci în ajutor triburile *manciuriene*, din nord-estul Chinei. Acestea formaseră, pe la începutul secolului al XVII-lea, o puternică uniune de triburi, în jurul orașului *Mukden*, cucerit de la chinezi.

Manciurienii veniră în China și înăbușiră răscoala țărănească. Ei se folosiră de acest prilej pentru a cucerii întreaga țară, nimicind și o parte din aristocrația și funcționăria chineză. Din rîndurile conducătorilor manciurieni se urcă pe tronul Chinei o nouă dinastie, ultima din istoria

Akbar.

Extremul Orient în sec. al XIV-lea—al XVII-lea.

străvechiului imperiu. Dinastia manciuriană a guvernat China pînă la începutul veacului al XX-lea.

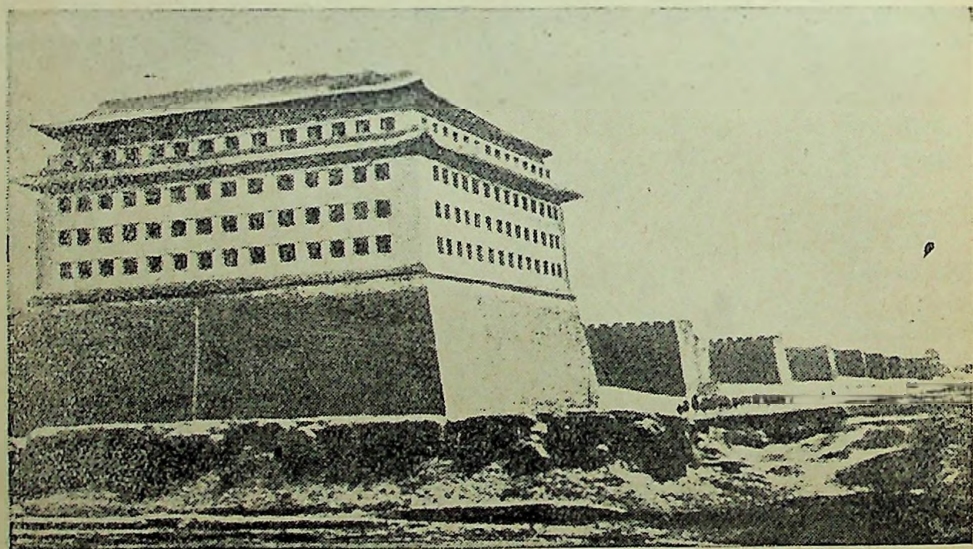
Formarea statului feudal japonez.

sule din arhipelagul japonez.

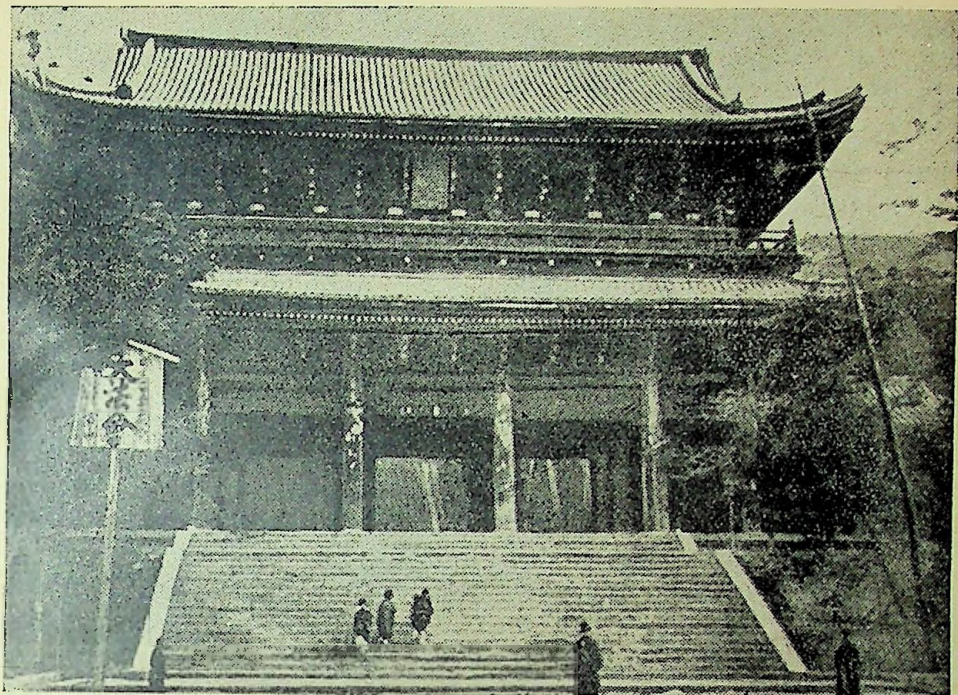
În fruntea acestui stat se găsea un împărat, numit *mikado*. Puterea lui era limitată însă de marii proprietari feudali. Aceștia impuseră pe lângă *mikado* un ministru permanent, numit *shogun*, asemănător majordomului merovingian sau vizirului abbasid, care deținea de fapt toate pirghiile cîrmuirii. Marii feudali aveau, la rîndul lor, întinse drepturi de conducere pe domeniile lor. Ei erau aproape independenți, țineau oaste proprie, în cadrul căreia luptau numeroși nobili mărunți, numiți *samurai*. Aceștia, prin rolul lor militar și prin dependența în care se aflau față de marii feudali, seamănă cu *cavalerii* din apusul Europei.

Japonia în secolele al XVI-lea și al XVII-lea.

În a doua jumătate a secolului al XVI-lea, sub conducerea unei familii feudale din părțile de mijloc ale țării, Japonia a fost pe deplin unificată. Puterea politică a celorlalți mari feudali a fost redusă, iar în țară, sub conducerea membrilor acestei familii s-a instaurat un fel de dictatură. Împăratul a rămas pe mai departe fără nici o putere efectivă.

Zidurile Pekinului (sec. XIV—XV).

Templu japonez din Kioto.

În urma centralizării politice, statul japonez, întărindu-se, a făcut primele încercări de a se întinde pe continent. Cel care a desăvârșit unificarea Japoniei, *Hideioshi*, a întreprins între 1592—1596 o expediție împotriva Coreei, dar a fost înfrînt de chinezi.

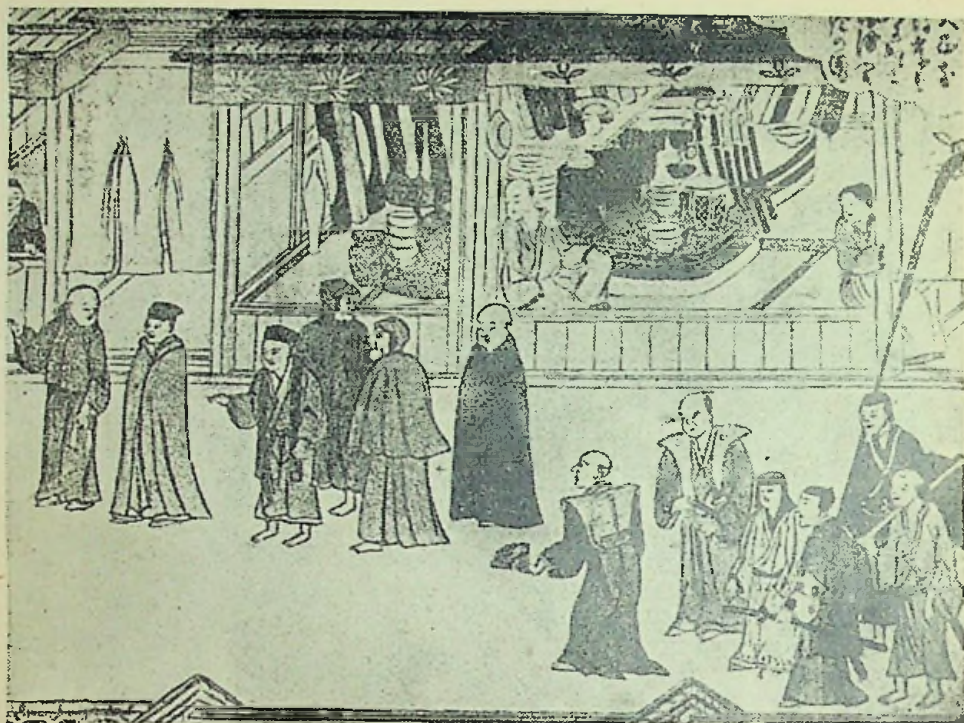
După moartea lui, un feudal rival, *Tokugava*, a pus mîna pe putere, proclamîndu-se shogun. El a pus bazele unei adevărate dinastii de shoguni, care și-au trecut acest titlu din tată în fiu, conducînd Japonia pînă în secolul al XIX-lea. Shogunii Tokugava aveau reședința în orașul *Yedo* (azi *Tokio*), în timp ce mikadoul locuia în orașul *Kioto*, fără a se ocupa de treburile statului și stînd departe de ochii supușilor, care înconjurau cu un respect religios pe acest suveran învăluit de taină. Împăratul era, de fapt, prizonierul oligarhiei feudale conduse de shogun.

În Japonia, în timpul regimului Tokugava, orînduirea feudală s-a consolidat cu sprijinul activ al puterii de stat și al legilor emise de shoguni.

Prin legea din 1639 a fost întărită exploatarea și asuprirea *țăranilor*. Acestora nu li se îngăduia să se hrănească decît cu alimentele cele mai săracăcioase, chiar orezul fiind socotit pentru ei un lux de care nu erau vrednici. Nu se puteau îmbrăca decît în haine de bumbac, iar cheltuielile pe care le făceau cu diferite ocazii, de pildă la înmormîntări, nu puteau depăși o anumită sumă.

Toate aceste măsuri aveau ca scop să-l oblige pe țăranul japonez la o viață „cumpătată“, de fapt o viață de mizerie, pentru a permite feudalilor să poată stoarce o parte cît mai mare din produsul muncii țăranilor.

Înăsprirea jugului feudal a pricinuit, în prima jumătate a veacului al

Portughezi în Japonia.

XVII-lea, izbucnirea mai multor *răscoale țărănești*. Una din ele, petrecută în anul 1637 pe insula de sud a arhipelagului japonez, a fost sprijinită de *portughezii* din orașul *Nagasaki*. Aceștia se așezaseră aici pe la jumătatea veacului al XVI-lea, ca negustori și misionari. Armata shogunului nu putu înăbuși mișcarea deoarece răsculații aveau arme de foc, primite de la portughezi. *Olandezii*, concurenții comerciali ai portughezilor, veniră în ajutorul armatei shogunului, bombardând de pe vasele lor punctele întărite ale răsculaților, care fură astfel înfrinți.

În urma acestor evenimente shogunii Tokugava au interzis treptat intrarea în Japonia a tuturor străinilor, cu excepția olandezilor și chinezilor, cărora le permiteau comerțul numai într-un singur port. În această izolare a rămas Japonia pînă la mijlocul veacului al XIX-lea.

Concluzie.

În general, în secolul al XVI-lea și al XVII-lea, se observă în istoria popoarelor din țările asiatice o întărire a jugului feudal asupra maselor populare. Faptul acesta e în legătură adeseori cu aspirarea străină, care în India și China apare sub forma năvălirilor sau cuceririlor mongole ori manciuriene, sau în aceea a începuturilor exploatarii coloniale a europenilor.

Un fapt nou este înfiriparea puterii politice a Japoniei, unde se întărește de asemenea dominația feudalilor asupra țărănimii.

Țările asiatice sînt încă în plină orînduire feudală, spre deosebire de Europa, unde relațiile feudale au intrat în faza descompunerii. Din punct de vedere economic și cultural ele sînt depășite de țările europene,

LECȚIA a LIII-a

DEZVOLTAREA TEHNICII ȘI ȘTIINȚEI. DIN SECOLUL AL XVI-LEA PÎNA LA MIJLOCUL SECOLULUI AL XVII-LEA.

În secolele al XVI-lea și al XVII-lea, în comparație cu veacurile precedente, forțele de producție ale societății iau un puternic avînt. Creșterea forțelor de producție e înlesnită de răspîndirea relațiilor capitaliste. Pe cîtă vreme regulamentele breslelor și obligațiile grele ale șerbilor împiedicau sporirea producției atelierelor meșteșugărești și a gospodăriei țăranului, manufacturile,arendarea pămîntului-și munca salariată determină o creștere continuă a cantității produselor și stimulează folosirea unor unelte și a unor metode de muncă mai perfecționate.

Progresele tehnicii.

Întrebuințarea pe scară largă a unor noi unelte și procedee de muncă apare aproape în toate ramurile principale ale producției. În industria textilă s-a răspîndit *roata de tors*, descoperită în veacul al XIII-lea. Folosirea ei a fost însă împiedicată de bresle, așa încît ea nu a putut fi aplicată în producție decît în secolul al XVI-lea. Cu ajutorul ei răsucirea și depănarea firului se făceau deodată, mai repede și mai ușor pentru cel ce o mînuia.

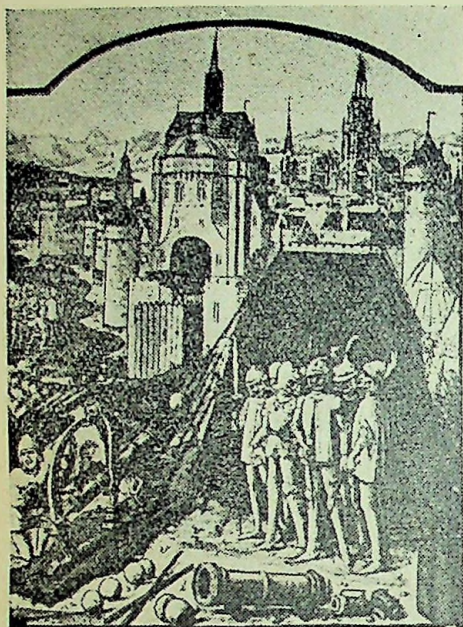
O descoperire aplicată în felurite ramuri de producție a fost și *roata hidraulică perfecționată*; ea a apărut încă de pe la sfîrșitul secolului al XIV-lea. Perfecționarea ei consta în înlocuirea lopeților prin cupe. Apa, căzînd în aceste cupe, determina, numai prin greutatea ei, învîrtirea roții. În chipul acesta, pentru punerea ei în mișcare nu mai era nevoie de riuri cu un debit mare și cu un curs repede. Roțile hidraulice puteau fi așezate chiar la distanță de malurile rîurilor, cantitatea necesară de apă fiind adusă pe niște jgheaburi.

Această roată hidraulică a permis dezvoltarea *mineritului*. Ea era folosită spre a pune în mișcare instalațiile pentru scoaterea apei și a minereului din mine. Progrese s-au făcut și în *metalurgie*; astfel s-a descoperit *cuptorul înalt*, în care se ardeau cărbuni și minereu de fier, obținîndu-se, prin topire, fonta. Topirea minereului era grăbită de temperatura ridicată ce se realiza cu ajutorul unor foale de suflăt, mișcate ritmic de o roată hidraulică.

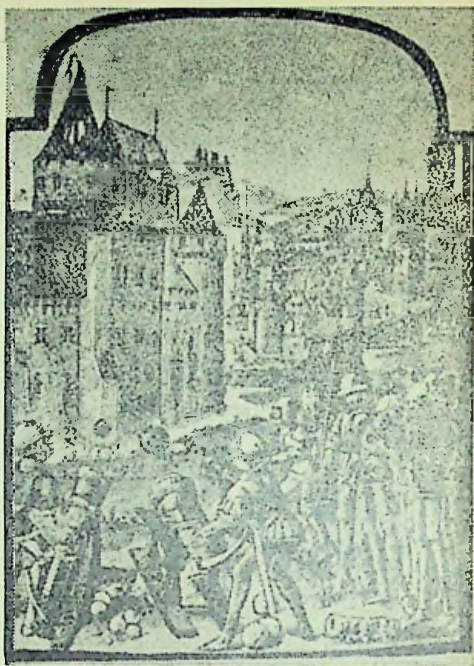
Dezvoltarea metalurgiei era strîns legată de progresele *armamentului*. Din secolul al XIV-lea, încă în timpul războiului de o sută de ani, se folosea *praful de pușcă*, invenție chineză ajunsă în Europa prin mijlocire arabă. Tunurile au început să joace un rol tot mai mare în tehnica militară. Primele tunuri se numeau *bombarde*. Ele erau construite din fier sau aramă și trăgeau cu ghiulele de piatră, iar mai tîrziu, de fontă. În secolul al XVI-lea s-a început a se turna în Anglia tunuri din fontă.

O largă răspîndire au luat și *armele de foc manuale* (muschete, puști). La primele puști, tragerea se făcea aprinzîndu-se un fitil, a cărui flacără

Bombarde la asediul unui oras (mijlocul sec. XV).

Bombarde (sec. XV). Acoperișul unuiia dintre turnuri distrus în parte de ghiulelele bombardelor.

dădea foc prafului sau pulberii ce azvîrlea glonțul. Aceste arme erau grele, imprecise și cu ele se trăgea într-un ritm foarte rar. După descoperirea puștii cu cremene, la care aprinderea era provocată de scînteile produse prin lovire, puștile deveniră mai practice.

Folosirea și perfecționarea armelor de foc au dus la înlăturarea treptată a cavaleriei feudale, îmbrăcată în zale, și la creșterea importanței infanteriei.

Construcția de corăbii a sporit și ea, întrucîtva, nevoia de metal. Vasele se făceau din lemn, însă puntea începe a fi uneori acoperită cu foi de aramă sau oțel. Tonajul mijlociu al corăbiilor ajungea pînă la 1000 de tone. Ele erau prevăzute cu catarge mai multe, ceea ce permitea mărirea suprafeței pînzelor. Forța vîntului era astfel folosită mai bine. Se cunoștea procedeul de a așeza pînzele în așa fel, încît să se poată pluti chiar împotriva vîntului. Numai în cazurile rare, în care ar fi lipsit cu totul curenții de aer, corăbiile se vedeau nevoite să-și înceteze mersul.

Experiența marilor descoperiri geografice a dat corăbierilor cunoștințe mai exacte asupra formei continentelor, și a mărilor pe care călătoreau. Pe baza datelor culese de ei s-au întocmit hărți mai amănunțite și mai precise. Folosirea lor, împreună cu îmbunătățirile în tehnica navigației, au înlesnit comunicațiile pe mare.

Continuarea descoperirilor
geografice în secolele
al XVI-lea și al XVII-lea.

Rolul principal în continuarea călătoriilor și a descoperirilor geografice l-au mai deținut cîțva timp *spaniolii*. Ei străbătură mai ales Oceanul Pacific, pe urmele unui continent a cărui existență era presupusă în sudul acestui ocean. Spaniolii descoperiră o parte din insulele *Polineziei*, fără a ajunge pe țărmul pămîntului căutat.

Spre sfîrșitul veacului al XVI-lea dezvoltarea comercială și a construcției de vase în țara lor făcu din *olandezi* cei mai de seamă corăbieri ai timpului.

La 1616, *Horn* descoperi capul de la extremitatea sudică a continentului american, căruia i se dădu numele său, iar șase ani mai tîrziu, tot un olandez atinse țărmul *Australiei*, denumită la început *Noua Olandă*. Noul continent a ajuns mai bine cunoscut după călătoriile întreprinse, între 1642—1644, de *Tasman*, descoperitorul insulei *Tasmania*, din sudul Australiei.

Olandezii au întreprins călătorii și în Oceanul Inghețat. Între 1594—1597 *Wilhelm Barrents* a cercetat marea cu același nume din nordul Rusiei. El a petrecut trei ierni pe țărmul insulelor *Novaia Zemlea*, unde a pierit de frig, împreună cu tovarășii lui. Intenția sa era de a găsi un drum spre Extremul Orient, care să treacă prin nordul Europei și Asiei.

Mari merite în progresele geografiei au avut, în această perioadă, și călătorii ruși. Ei cercetară, chiar înainte de olandezi, insulele *Novaia Zemlea* și arhipelagul *Spitzbergen*. Au atins, de asemenea, extremitatea nordică a Asiei, iar în 1648 *Simion Dejnev*, un cazac, a ajuns în punctul cel mai de răsărit al Asiei, pe malul strîmătorii care mai tîrziu se va numi *Behring* (după călătorul care va explora aceleași părți).

Progresele tehnicii și ale diverselor cunoștințe izvorîte din practica producției de bunuri materiale, au format o bază pentru dezvoltarea științelor naturii. Tot astfel, rezultatele științelor contribuiră la succesele realizate pe țărmul producției.

Științele naturii.

Descoperiri de cea mai înaltă valoare se înfăptuiră în domeniul *astrofizicii*, *fizicii* și *matematicii*. Învățăutul polonez *Copernic* (1473—1543) a formulat pentru întîia dată o ipoteză completă asupra alcătuirii sistemului solar. El a arătat că în centrul acestui sistem e așezat Soarele, iar nu Pămîntul, cum se crezuse pînă atunci. Pămîntul, împreună cu celelalte planete, se învîrtește în jurul Soarelui, avînd o mișcare de rotație și în jurul propriei sale axe.

Savantul italian *Galilei* (1564—1642) a construit prima *lunetă astronomică*, cu care a descoperit o parte din sateliții planetei Jupiter, munții din lună și petele solare. El a făcut importante cercetări asupra legii căderii corpurilor. A împărtășit părerile lui Copernic privitoare la mișcarea Pămîntului în jurul Soarelui.

Toate aceste descoperiri și ipoteze ale oamenilor de știință contraziceau învățătura bisericii despre originea lumii, zdruncinînd încrederea oamenilor în dogmele învechite ale religiei. De aceea biserica a dezlănțuit persecuții împotriva acestor învățați. Studiarea lucrărilor lui Copernic a fost interzisă. Galilei, la vîrsta înaintată de aproape 70 de ani, a fost

judecat pentru părerile sale de tribunalul inchiziției și silit să retragă tot ce susținuse pînă atunci. El a rămas pînă la moarte sub supravegherea agenților inchiziției.

Persecuțiile nu putură însă opri progresul științei. Astronomul german *Kepler* a descoperit legile după care Pămîntul se mișcă în jurul Soarelui. Un alt învățat italian, *Torricelli*, elev al lui Galilei, a descoperit *presiunea atmosferică*, iar spaniolul *Servet*, și el o victimă a fanatismului religios, a avut, încă în secolul al XVI-lea, previziunea genială a unui fapt deosebit de important pentru medicină: *circulația sîngelui*.

Descoperirile amintite, împreună cu altele săvîrșite în aceeași perioadă, au pus bazele științelor moderne despre natură.

Filozofia.

Filozofia din secolele al XVI-lea și al XVII-lea e influențată de doi factori principali: progresele științelor naturii și contradicțiile sociale legate de perioada formării relațiilor capitaliste. Trăgînd concluzii din succesele obținute în domeniul tehnicii și al științelor naturii, filozofia

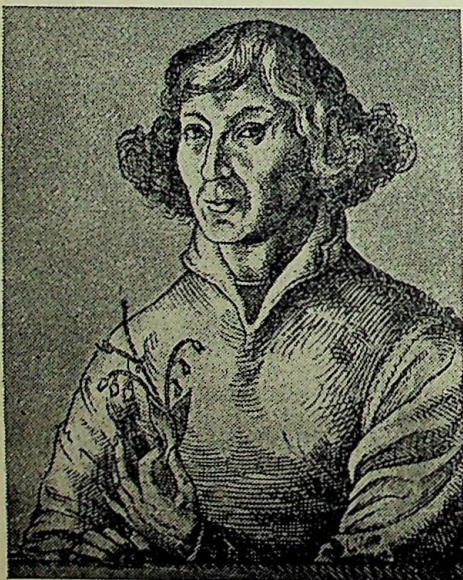
a început să manifeste o deosebită încredere în puterea minții omenești de a cunoaște legile potrivit cărora a apărut și se conduce universul. Filozofia a renunțat cu totul la explicațiile împrumutate din învățăturile religiei. Ea construiește explicațiile sale numai pe baza datelor pe care i le pot da însușirile naturale ale ființei omenești: *rațiunea* (adică gîndirea) și *experiența* (adică cunoștințele obținute pe calea simțurilor).

Filozofii care acordau încredere cunoștințelor dobîndite prin simțuri au constatat că ele nu arată nimănui, niciodată, existența vreunui spirit, ci numai a lumii existente în afana noastră, independent de noi, dar pe care o putea vedea și pipăi, deci *lumea materială*. La baza explicării originii și alcătuirii lumii ei puseră datele simțurilor despre *materie*. Acești gînditori aparțin curentului filozofic *materialist*. Printre cei mai însemnați filozofi materialişti de la sfîrșitul orînduirii feudale se numără italianul

Giordano Bruno și englezul *Francis Bacon*, un contemporan al marelui scriitor *Shakespeare*. Bruno susținea că în univers nu există un singur sistem solar, ci nenumărați sori și planete, care ar putea fi locuite de ființe asemenea nouă. Pentru aceste păreri inchiziția l-a ars pe rug, socotindu-l eretic (în anul 1600).

Un alt filozof de seamă al vremii a fost *René Descartes* (1596—1650), francez de origine. Teama de neplăcerile pe care le-ar fi putut avea din partea bisericii catolice l-a făcut să trăiască multă vreme în Olanda și Suedia.

Descartes n-a fost un materialist. El are însă mari merite în ceea ce privește progresul gîndirii, deoa-

Nicolaus Copernic.

rece a demonstrat însemnătatea rațiunii în dobândirea tuturor cunoștințelor omenești, recomandând ca nici o idee să nu fie primită ca adevărată pînă cînd nu e verificată prin rațiune. În vestita lui carte *Discurs asupra metodei*, din 1637, Descartes arată metoda prin care rațiunea trebuie să verifice orice cunoștință. Cu toate că Descartes greșea, atribuind rațiunii un rol alfit de mare în cunoaștere, fără a ține seamă de activitatea simțurilor, filozofia lui raționalistă a dat o lovitură hotărîtoare metodei teologice, scolastice, de gîndire, care pleca de la credința în „adevăruri” ce nu se puteau cerceta, nici dovedi.

Descartes a fost totodată și un strălucit matematician, contribuind, prin lucrările sale, la punerea bazelor unor ramuri ale matematicilor superioare.

Alături de Descartes se remarcă, prin lucrări în domeniul matematicii, fizicii și filozofiei, învățatul și literatul *Blaise Pascal* (1623—1662).

Noile teorii sociale.

Transformările sociale de la sfîrșitul evului mediu au arătat că nici noua societate burgheză care se forma nu avea să curme inegalitatea dintre oameni, mizeria și exploatarea. Dimpotrivă, formarea relațiilor capitaliste a pricinuit, de pildă țărănimii engleze, suferințe cumplite.

Umanistul englez *Thomas Morus* în cartea sa *Utopia*, publicată în 1516, și italianul *Tommaso Campanella* în lucrarea *Cetatea soarelui*, apărută pe la 1620, au încercat să descrie o orînduire socială perfectă, lipsită de mizerie și inegalitate. Ei au ajuns la concluzia că proprietatea privată dă naștere inegalității între oameni și exploatării. De aceea societatea pe care o doresc ei este organizată pe baze comuniste. În cadrele acestei societăți, toți oamenii vor fi datori să muncească și tuturor li se va asigura un trai fericit de pe urma muncii lor. Îndeosebi Campanella manifestă o mare încredere în progresele științei, care vor ridica producția pe o treaptă înaltă, asigurînd belșugul general. Idei asemănătoare a împărtășit și Francis Bacon.

Acești gînditori, bazîndu-se numai pe rațiunea și pe imaginația lor, au alcătuit planul unei organizări sociale ideale. Ei criticau societatea existentă, exprimînd protestul maselor asupra exploatării, dar nu cunoșteau legile sociale pe baza cărora societatea trebuia să se dezvolte pentru a se ajunge la eliberarea maselor de sub exploatare. Ideile lor comuniste au, prin urmare, un caracter imaginar, „utopic”.

Concluzie.

În ultimele două veacuri ale orinduirii feudale, tehnica și știința fac un însemnat pas înainte. Este perioada în care se pun bazele uriașei dezvoltări a științelor moderne ale naturii. Filozofia începe să se bazeze pe rezultatele obținute de științe. Materialismul filozofic,

combaterea dogmatismului scolastic și preocuparea pentru problemele sociale sint trăsături importante ale gândirii acestei perioade.

Lupta ideilor înaintate ale științei și filozofiei împotriva celor înapoiate ale teologiei oglindește lupta dintre burghezie, purtătoarea acestor noi idei care serveau intereselor sale în acea vreme, și forțele feudale învechite, potrivnice progresului social.

TABEL CRONOLOGIC

320—535	Statul Gupta în India.
375	Hunii năvălesc în Europa.
395	împărțirea Imperiului Roman.
410	Cucerirea Romei de către vizigoți.
451	Respingerea lui Attila din Galia.
455	Cucerirea Romei de către vandali.
476	Sfârșitul Imperiului Roman de Apus.
481—511	Clodovec și întemeierea statului franc.
527—565	Domnia lui Iustinian.
532	Răscoala Nika la Constantinopol.
534	Cucerirea regatului vandal de bizantini.
535—554	Cucerirea regatului ostrogotic de bizantini.
568	Cucerirea Italiei nordice de longobarzi.
618—907	Dinastia Tan în China.
622	Hegira.
630	Întemeierea statului arab.
661—750	Califii omerazi.
711	Cucerirea Spaniei de către arabi.
732	Înfrângerea arabilor la Poitiers.
750—1258	Califii abbasizi.
754	Întemeierea statului papal.
768—814	Carol cel Mare.
772—804	Războaiele lui Carol cel Mare cu saxonii.
800	Întemeierea Imperiului Carolingian.
815—837	Răscoala lui Babek în califatul abbasid.
818—906	Statul Moraviei Mari.
821—823	Răscoala lui Tonia Slavul în Imperiul Bizantin.
841—842	Răscoala țărănească din Saxonia.
843	Tratatul de la Verdun și dezmembrarea Imperiului Carolingian
863	Misiunea lui Chiril și Metodiu în Moravia.
864	Creștinarea bulgarilor.
867—1057	Dinastia macedoneană.
874—883	Răscoala lui Huan-Ciao în China.
919—1024	Dinastia saxonă.
962	Întemeierea Imperiului Romano-German.
976—1025	Vasile al II-lea Bulgaroconul.
987—1328	Dinastia căpețiană.
988—989	Introducerea creștinismului în Rusia kieveană.
992—1025	Boleslav cel Viteaz, rege al Poloniei.
998—1030	Mahmud Gaznevidul și cucerirea Indiei de către musulmani.
1001—1038	Ștefan I și creștinarea ungurilor.
1001—1301	Dinastia arpadiană.
1018	Cucerirea primului țarat bulgar de către bizantini.
1024—1125	Dinastia franconiană.

- 1054 Marea schismă a bisericii creștine.
1057—1185 Dinastia Comnenilor.
1066 Cucerirea Angliei de către Wilhelm Cuceritorul.
1069—1077 Reformele lui Van-An-și.
1073—1085 Papa Grigore al VII-lea.
1077 Canossa.
1096—1270 Cruciadele.
1096—1099 Cruciada I.
1122 Concordatul de la Worms.
1152—1190 Frideric I Barbarossa.
1154—1189 Henric al II-lea Plantagenetul.
1176 Victoria Ligii lombarde la Legnano.
1180—1223 Filip al II-lea August.
1185—1187 Formarea celui de-al doilea țarat bulgar.
1187 Saladin recucereste Ierusalimul.
1198—1216 Papa Inocențiu al III-lea.
1204 Cucerirea Constantinopolului de către cruciada a IV-a.
1206 Ghinghiz-han și întemeierea statului mongol.
1211—1279 Cucerirea Chinei de către mongoli.
1215 *Magna Charta* engleză.
1215—1250 Frideric al II-lea.
1222 *Bula de aur* ungară.
1241 Marea invazie mongolă în Europa centrală.
1242 Victoria lui Alexandru Nevski asupra cavalerilor teutoni.
1254—1273 Interregnum din Imperiul Romano-German.
1261 Recucerirea Constantinopolului de către Imperiul de la Nicea.
1271—1295 Călătoria lui Marco Polo în Extremul Orient.
1294—1303 Papa Bonifaciu al VIII-lea.
1295 Recunoașterea parlamentului de monarhia engleză.
1300—1326 Constituirea statului otoman.
1301—1385 Dinastia angevină în Ungaria.
1302 Inceputul Stărilor generale în Franța.
1303—1307 Răscoala lui Dolcino.
1309—1377 Papii la Avignon.
1328—1589 Dinastia Valois.
1330 Victoria lui Basarab I la Posada.
1331—1355 Stefan Dușan. Statul sârb în culmea puterii.
1337—1453 Războiul de o sută de ani.
1342—1349 Răscoala ziloților.
1351—1368 Răscoala țărănească din China și eliberarea de sub jugul mongol.
1356 *Bula de aur* germană.
1358 Jacqueria.
1359—1365 Formarea statului feudal independent Moldova.
1378 Răscoala Ciompilei.
1378—1417 Marea schismă apuseană.
1380 Înfrângerea tătarilor la Kulikovo.
1381 Răscoala lui Wat Tyler.
1386—1418 Domnia lui Mircea cel Bătrân.
1386—1572 Dinastia Iagiello în Polonia.
1389 Victoria turcească din Campa Mierlei (Kosovo).
1394 Bătălia de la Rovine.
1396 Victoria turcilor la Nicopole.
1397 Uniunea de la Kalmar dintre Danemarca, Suedia și Norvegia.
1402 Înfrângerea turcilor la Angora.
1410 Înfrângerea cavalerilor teutoni la Grünwald.
1415 Arderea lui Hus pe rug.
1419—1434 Războaiele husite.
1431 Arderea Ioanei d'Arc pe rug.
1437 Răscoala de la Bobilna.
1444 Victoria turcilor la Varna.
1450 Răscoala lui Jack Cade.

- 1450 circa. Invenția tiparului de către Gutenberg.
1453 Cucerirea Constantinopolului de către turci.
1455—1485 Războiul celor două roze.
1456 Victoria lui Ioan de Hunedoara asupra turcilor la Belgrad.
1457—1504 Domnia lui Ștefan cel Mare.
1462—1472 Răscoala lui Verntallat.
1475 Victoria lui Ștefan cel Mare asupra turcilor la Vaslui.
1479 Unirea Aragonului și Castiliei.
1480 Scuturarea jugului tătăresc de către ruși. 1241—1480
1484 Răscoala lui Pedro Juan Sala.
1492 Descoperirea Americii de către Columb.
1494—1559 Războaiele pentru Italia.
1498 Descoperirea drumului maritim spre India de Vasco da Gama.
1514 Răscoala lui Doja.
1516 *Utopia* lui Thomas Morus.
1517 Tezele lui Luther și începutul Reformei în Germania.
1519—1522 Călătoria lui Magellan în jurul Pământului.
1519—1556 Carol al V-lea.
1520—1522 Răscoalele orășenești din Spania.
1520—1566 Soliman al II-lea cel Măreț.
1523—1560 Gustav Wasa.
1524—1525 Războiul țărănesc german.
1526 Înfrângerea Ungariei feudale la Mohaci.
1526 Intemeierea Imperiului Marilor Moguli.
1529 Primul asediu al Vienei de către turci.
1533—1584 Ivan al IV-lea cel Groaznic.
1534—1535 Comuna din Münster.
1540 Intemeierea ordinului iezuiților.
1549 Răscoala lui Robert Ket.
1555 Pacea religioasă de la Augsburg.
1556—1598 Filip al II-lea.
1558—1583 Războaiele pentru Livonia.
1558—1603 Regina Elisabeta a Angliei.
1562—1598 Războaiele civile din Franța.
1566 Începutul revoluției burgheze din Țările de Jos.
1568—1570 Răscoala moriscilor în Spania.
1569 Uniunea de la Lublin.
1571 Înfrângerea navală a turcilor la Lepanto.
1572 Noaptea sf. Bartolomeu.
1581 Intemeierea statului olandez.
1588 Victoria englezilor asupra Invincibilei Armade.
1589—1610 Henric al IV-lea Bourbon.
1592—1596 Înfrângerea feudalilor japonezi în Coreea.
1593—1601 Mihai Viteazul.
1598 Edictul de la Nantes.
1600 Arderea lui Giordano Bruno pe rug.
1611—1632 Gustav Adolf.
1614 *Don Quijote*, roman de Cervantes.
1618—1648 Războiul de treizeci de ani.
1644 Începutul dinastiei manciuriene în China.
1648 Pacea din Westfalia.

TABLA DE MATERII

I. Introducere în istoria evului mediu	3
--	---

EVUL MEDIU TIMPURIU

(secolele al V-lea — al XI-lea)

FORMAREA TREPTATĂ A ORINDUIRII FEUDALE

II. Popoarele migratoare (barbare). Orînduirea socială a vechilor germani 11	XII. Papalitatea și imperiul. Inceputul luptelor dintre ele (secolul al XI-lea—inceputul secolului al XII-lea) 61
III. Orînduirea socială a vechilor slavi 15	XIII. Viața și instituțiile feudale în Europa apuseană în secolele al IX-lea—al XI-lea 66
IV. Migrațiile popoarelor „barbare“ în secolele al III-lea—al VII-lea 18	XIV. Tărănimea în perioada cristalizării feudalismului 74
V. Imperiul Roman de Răsărit în secolele al V-lea și al VI-lea 24	XV. Formarea orînduirii feudale în Imperiul Bizantin în secolele al VII-lea—al XI-lea 79
VI. Formarea orînduirii feudale în Europa apuseană. Statul franc în timpul Merovingienilor (secolul al V-lea—mijlocul secolului al VIII-lea 31	XVI. Formarea orînduirii feudale la slavii de sud și răsăriteni 84
VII. Statul franc în timpul Carolingienilor (a doua jumătate a secolului al VIII-lea—secolul al X-lea) 35	XVII. Formarea orînduirii feudale la slavii apuseni. Ungurii pînă în secolul al XI-lea 91
VIII. Dezvoltarea economică și socială a Imperiului Carolingian 39	XVIII. Formarea orînduirii feudale pe teritoriul patriei noastre 95
IX. Arabii și islamul în evul mediu timpuriu 45	XIX. India în secolele al IV-lea—al XII-lea 98
X. Califatul arab. Expansiunea și decăderea lui 49	XX. China în secolele al IV-lea—al XIII-lea 104
XI. Anglia și normanzii pînă la mijlocul secolului al XI-lea 55	

INFLORIREA ORINDUIRII FEUDALE

(secolele al XII-lea — al XV-lea)

XXI. Formarea și dezvoltarea orașelor medievale în Europa apuseană 111	XXVI. Imperiul și papalitatea. Lupta lor pentru supremație (în secolele al XII-lea și al XIII-lea) 152
XXII. Organizarea și viața economică a orașelor medievale 117	XXVII. Germania și Italia în secolele al XIII-lea—XV-lea 157
XXIII. Cruciadele 126	XXVIII. Formarea statelor feudale centralizate în Europa apuseană: 1. Franța în secolele al IX-lea—al XIII-lea. 2. Anglia în secolele al XI-lea—al XIII-lea 167
XXIV. Năvălirile și statele mongole 135	
XXV. Cultura feudală în Europa apuseană în secolele al XII-lea și al XIII-lea 140	

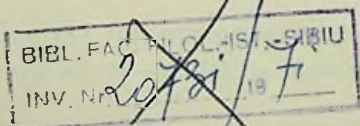
XXIX. 3. Franța și Anglia în timpul războiului de 100 de ani (1337—1453)	174	XXXIV. Formarea marelui cnezat al Moscovei	207
XXX. 4. Franța și Anglia după războiul de o sută de ani	181	XXXV. Statele feudale din sud-estul Europei în secolele al XII-lea—al XV-lea: 1. Imperiul Bizantin	213
XXXI. 5. Spania și Portugalia în secolele al XI-lea—al XV-lea	188	XXXVI. 2. Bulgaria, 3. Serbia, 4. Imperiul Otoman	218
XXXII. Cehia în secolele al XII-lea—al XV-lea	195	XXXVII. Statele feudale: Țara Românească și Moldova în secolele al XIV-lea—al XV-lea	224
XXXIII. Ungaria în secolele al XII-lea—al XVI-lea	201		

EVUL MEDIU TIRZIU

(secolul al XVI-lea—mijlocul secolului al XVII-lea)

DECĂDEREA FEUDALISMULUI ȘI FORMAREA CAPITALISMULUI

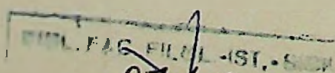
XXXVIII. Marile descoperiri geografice și primele cuceriri coloniale	233	XLVII. Țările din nordul și răsăritul Europei până la mijlocul secolului al XVII-lea: 1. Danemarca, 2. Suedia, 3. Polonia și Ucraina	295
XXXIX. Imperiul habsburgic în secolul al XVI-lea	240	XLVIII. 4. Rusia în secolul al XVI-lea și prima jumătate a secolului al XVII-lea	302
XL. Renașterea: 1. Umanismul	246	XLIX. Imperiul Otoman în secolul al XVI-lea și prima jumătate a secolului al XVII-lea	307
XLI. 2. Renașterea artei	252	L. Țara Românească, Moldova și Transilvania în secolul al XVI-lea și prima jumătate a secolului al XVII-lea	311
XLII. Reforma și războiul țărănesc din Germania	261	LI. Războiul de treizeci de ani	314
XLIII. Răspindirea Reformei și Contrareforma	268	LII. Statele feudale din Asia în secolele al XIV-lea—al XVII-lea	320
XLIV. Statele feudale absolutiste din Europa apuseană: 1. Anglia în secolul al XVI-lea și prima jumătate a secolului al XVII-lea	273	LIII. Dezvoltarea tehnicii și științei din secolul al XVI-lea până la mijlocul secolului al XVII-lea	327
XLV. 2. Franța în secolul al XVI-lea și prima jumătate a secolului al XVII-lea	278	Tabel cronologic	333
XLVI. 3. Spania în a doua jumătate a secolului al XVI-lea și revoluția burgheză din Țările de Jos	285	Planșe I—VIII. Hărți colorate I—IV.	

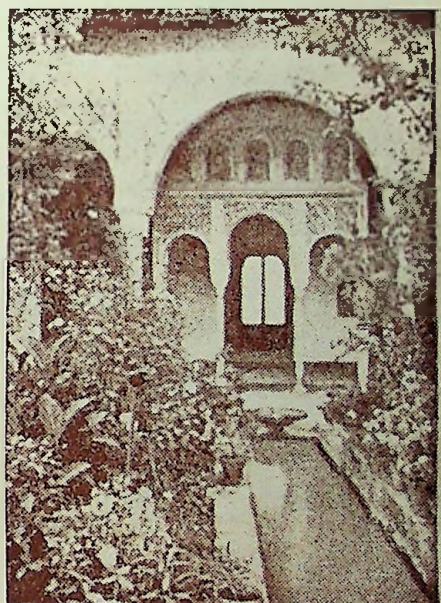
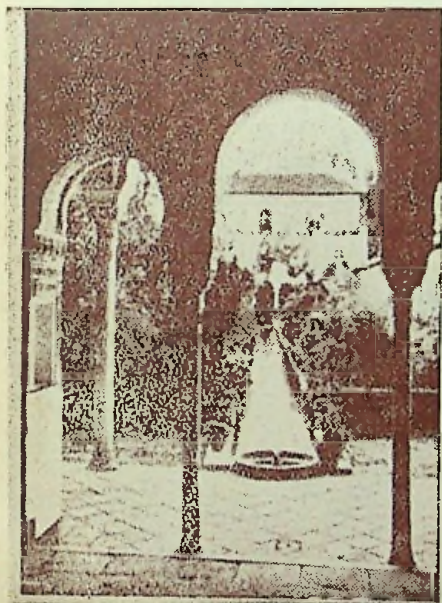
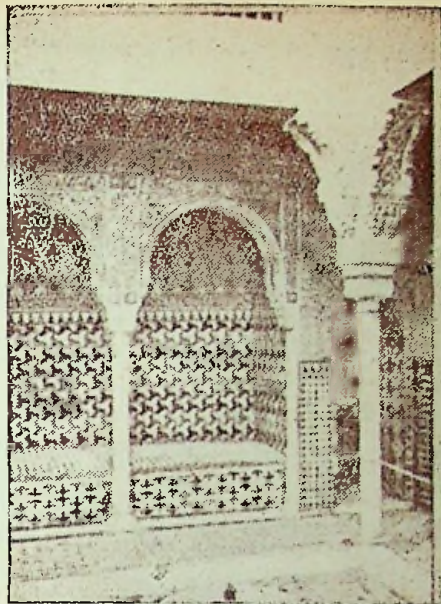
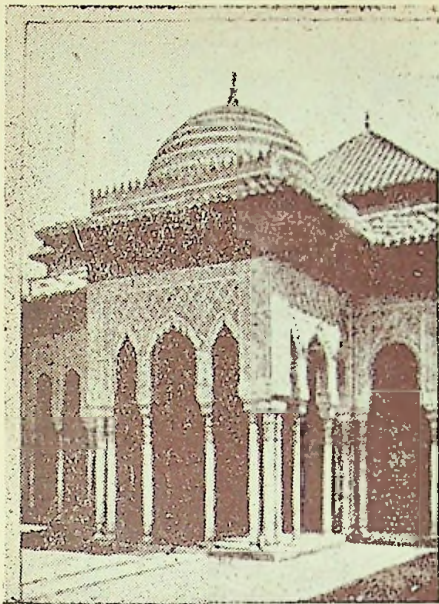

Responsabil de carte: V. Mateescu
Tehnoredactor: A. Zaharian
Corector: E. Pall

Dat la cules: 21. 05. 57. Bun de tipar: 18. 07. 57. Tiraj: 45.400. Hîrtie: semtuellină 70 × 100/16. 65 grimp. Coli de tipar: 21 + 2 pag. + 13 planșe Coll editoriale: 28.423. Plan Editură: 5104. A.: 01577. E: 12901.

Tiparul executat sub comanda Nr. 4403 la Intreprinderea Poligrafică Cluj, str. Brassai nr. 5—7. — R.P.R.

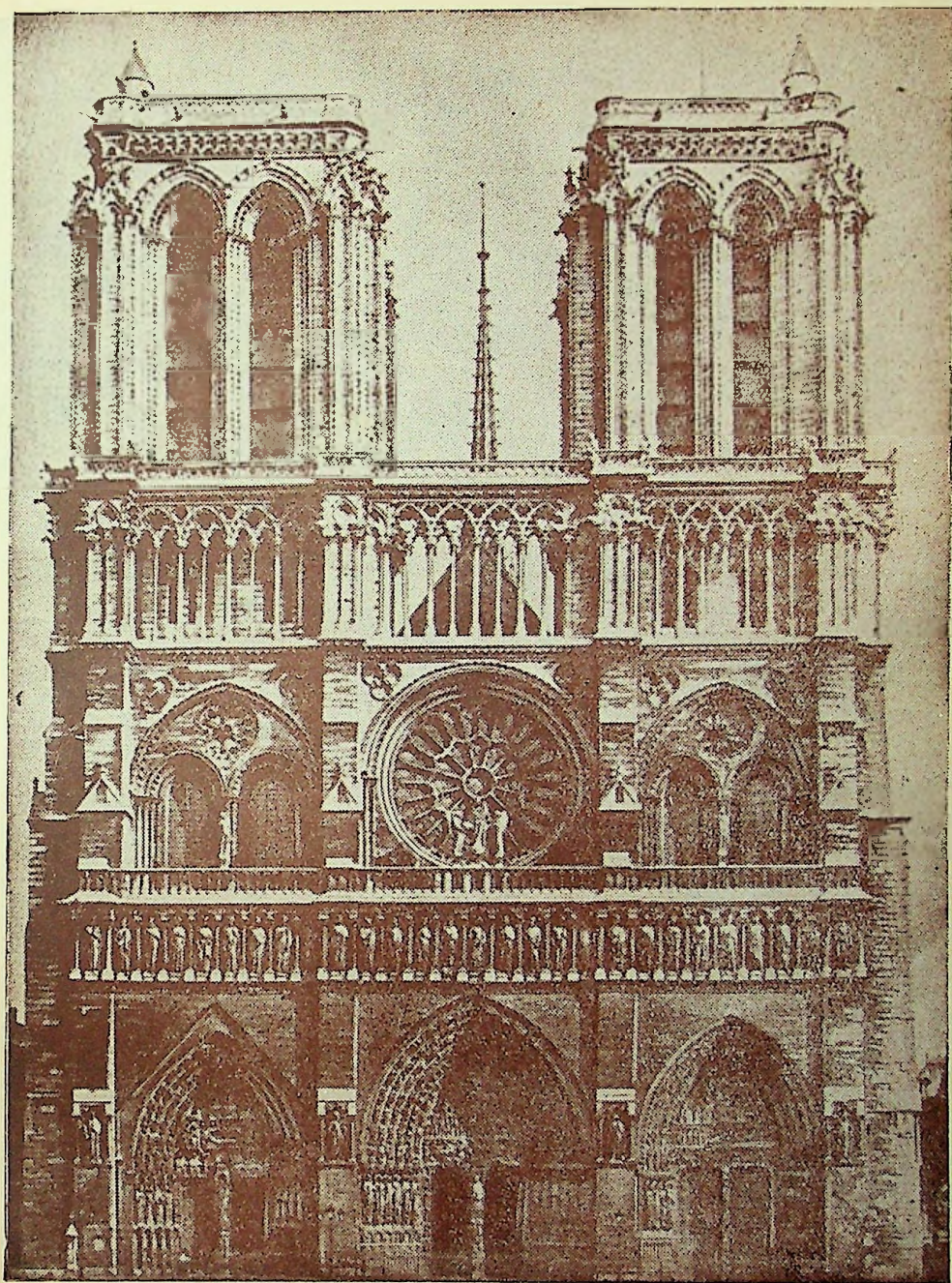

PLANȘA I. — Alhambra din Granada. 1. Un chiosc. 2. Sala de baie a emirului. 3—4. Vederi din grădina palatului.

PLANȘA 11. — Vase chineze. Cel de jos, în stînga, este din epoca dinastiei Tan, cel de sus, din vremea stăpînirii mongole în China (1260—1368), iar al treilea, de jos, în dreapta, din sec. al XV-lea.

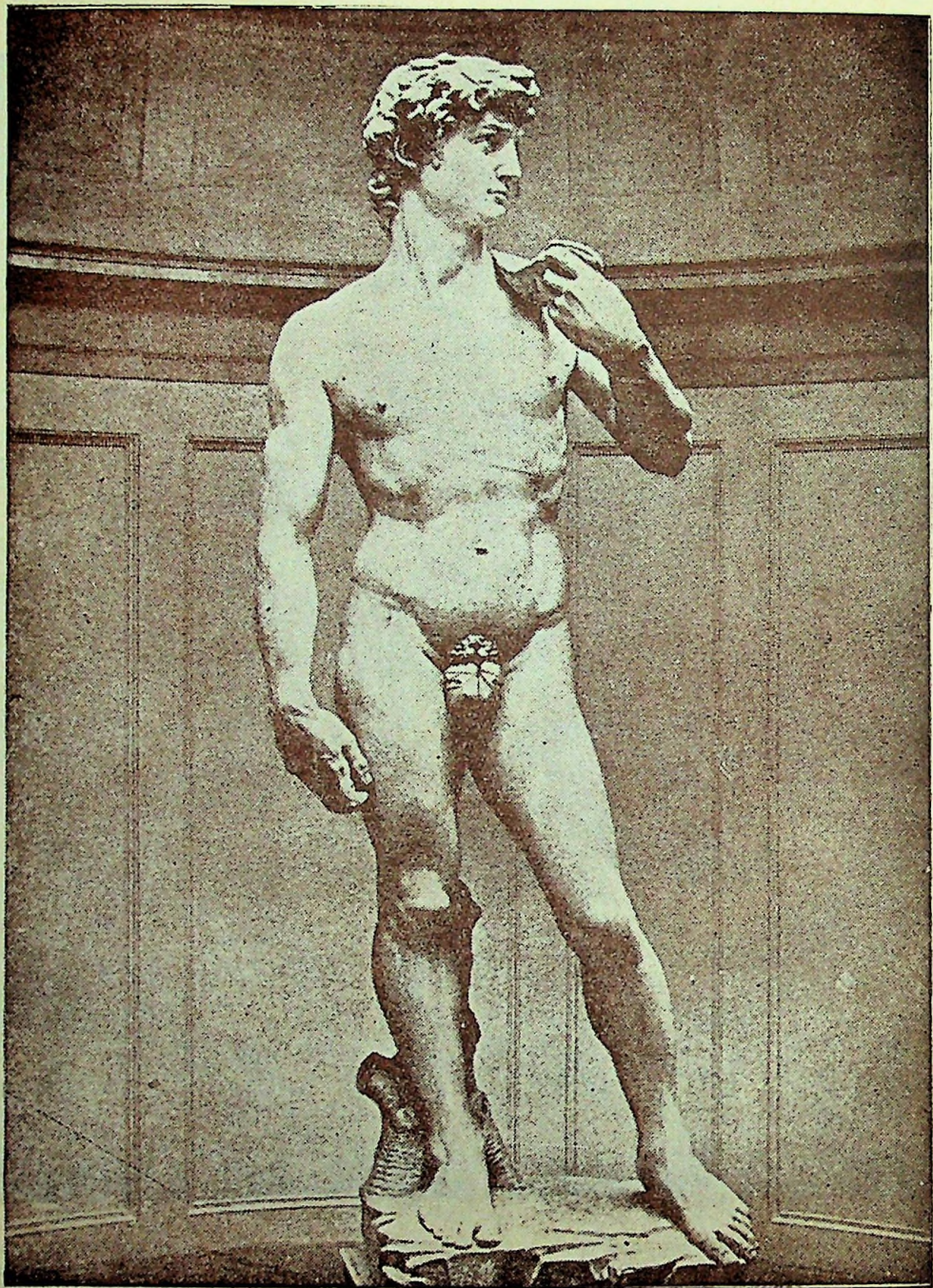
PLANȘA III. — *Catedrala Notre-Dame din Paris*. Fațada ridicată între anii 1200—1240. Turnurile, neterminale, au înălțimea de 68 m. Clădire impunătoare, masivă: face o impresie de armonie și de echilibru.

PLANȘA IV. — Regele Richard al II-lea și țărarii răsculați (miniatură contemporană).
Regele sosește cu o barcă împodobită, ca să poarte tratative cu răsculații.

PLANȘA V. — *Madonna zisa „del Belvedere”*, tabloul de *Rafael*. Un farmec deosebit, gingașia dragostei pentru copii, drăgălășenia acestora, armonia compoziției, sînt cîteva dintre trăsăturile caracteristice ale acestui splendid tablou. I se spune „del Belvedere” după numele unui palat din Viena, unde tabloul a fost păstrat multă vreme.

PLANȘA VI. — *David, de Michelangelo*. Figură de tînăr atlet, plin de încredere în forțele sale.

PLANȘA VII. — *Portretul unui necunoscut sau „Omul cu tichia albastră”, de J. van Eyck.*
Minuțiozitatea artistului redă pînă și perii de pe fața nerasă a modelului.

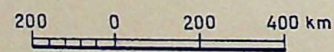
PLANȘA VIII. — *Biserica Vasili Blajenli din Moscova. (sec. XVI).*

EUROPA ÎN SECOLUL IX

- Imperiul carolingian în 814
- Slavii apuseși și sudici
- Împărțirea Imperiului carolingian în 843 (tratatul de la Verdun)
- Slavii răsăriteni

MARILE DESCOPERIRI GEOGRAFICE
(sec. XV-XVI)

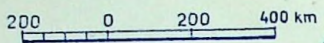
— Pian del Carpine 1245-1247	— I-a călătorie a lui Columb 1492-1493
- - - Marco Polo 1271-1295	- . . . Magellan și tovarășii săi 1519-1522
- - - At. Nikilin 1466-1472	- - - Cortez 1519-1521
- - - Bartolomeo Diaz 1486-1487	- . . . Pizarro 1532-1535
- - - Vasco da Gama 1497-1499	- - - John Cabot 1497
- - - A. Vespucci 1499-1501	- - - Chancellor 1553
- - - Cabral 1500-1501	- - - Jacques Cartier 1534

- Imperiul colonial portughez
- Imperiul colonial spaniol
- Linie de despărțire între zonele coloniale spaniolă și portugheză (tratatul din 1494)
- Linie de despărțire între zonele coloniale portugheză și spaniolă (tratatul din 1529)

EUROPA ÎN ANUL 1648

- Holarele Imperiului german*
- Holarele statelor*
- Poseziuni ale Habsburgilor spanioli*
- Poseziuni ale Habsburgilor austrieci*
- Pământuri ale bisericii și ale marilor principii germani*
- Poseziuni suedeze în Germania*
- Imperiul otoman*
- State vasale Imperiului otoman*
- Veneția și posesiunile ei*
- Statul multi-național rus*
- Statul papal*

FACULT. I. I. I. I. I.
BIBLIOTECA
SIBIU.

